

V DALIS

ŽMOGAUS TEISIŲ
ATASKAITOS

TARPTAUTINĖ HELSINKIO ŽMOGAUS TEISIŲ FEDERACIJA (THF) METINĖ ATASKAITA 2000

LIETUVA

Žmogaus teisės 1999

THF dėmesio centre: teisinė sistema; teisingas teismas; sąlygos kalėjimuose ir tardymo izoliatoriuose; darbo teisės; moterų teisės.

Teisinė sistema

Viena iš opių Lietuvos teismų sistemos problemų yra nepakankamas teisėjų skaičius. 1999 m. vasarą Lietuvoje dirbo 500 teisėjų, tačiau reikėjo dar bent 70-ies. Nepaisant Teismų departamento tvirtinimų, kad didžiulis darbo krūvis neturi įtakos teisėjų darbo kokybei, dauguma Lietuvos gyventojų nepasitiki teismais.

Esant neproporcingai dideliame darbo krūviui, kiekvienam teisėjui apytiksliai teko 45 bylos per mėnesį. Teisėjų trūkumo problemą dar labiau paaštrino Aukščiausiojo ir Apeliacinių teismų išsiplėtimas, į kuriuos teisėjai atėjo dirbti iš žemesnės instancijos teismų.

Kalbant apie nuosprendžių teisėtumą teisėtais nuosprendžiais aukštesnės instancijos teismai pripažino 94% visų žemesnės instancijos teismų nuosprendžių ir 98% civilinėse bylose priimtų nuosprendžių. Nepaisant tokių aukštų rodiklių, gyventojų pasitikėjimas teismais neišaugo. Mažiau nei 24% gyventojų mano, kad teismai veikia teisingai. Nepasitikėjimą teismais iš dalies skatina ir labai griežtas baudžiamasis kodeksas (vidutinė laisvės atėmimo bausmė yra daugiau nei 4,5 metų), o taip pat netinkamas pavienių teisėjų darbas. 1999 m. vasarą 13-ai teisėjų buvo skirtos administracinės bausmės.

Teisingas teismas

Lietuvos Respublikos Seimo nario Audriaus Butkevičiaus byla ir toliau kelia susirūpinimą dėl pažeistų žmogaus teisių. Butkevičius buvo suimtas 1997 m. spalio mėnesį ir apkaltintas pasikėsiniu sukčiauti už tariamą pasiūlymą duoti Lietuvos valdžios atstovams kyšį

Remiantis Lietuvos žmogaus teisių asociacijos pateikta informacija, šis kaltinimas buvo grindžiamas klaidinga Valstybės saugumo departamento informacija, kuri buvo panaudota kaip įrodymai, nepaisant to, kad buvo gauta neteisėtai (pasiklausymo priemonėmis). Dėl šių priešasčių Butkevičiaus parlamentaro neliečiamumo statuso atėmimas ir jo suėmimas buvo neteisėti. Be to, Butkevičiaus kardomasis kalinimas buvo pratęstas be teisėjo sprendimo, kaip reikalaujama pagal įstatymą. Šį pažeidimą patvirtino tuometinis Seimo kontrolierius Julius Jasaitis.

Per teisminį nagrinėjimą buvo suabejota įrodymų gavimo būdų teisėtumu. Šis faktas paskatino valdžios atstovus išplatinti viešą pareiškimą, pažeidžiantį Butkevičiaus teisę į nekaltumo prezumpciją tol, kol jo kaltė bus įrodyta.

Negatyvu yra tai, kad Pataisos reikalų departamentas tebėra Vidaus reikalų ministerijos, o ne Teisingumo ministerijos pavaldume.

Darbo teisės

Pagal Lietuvos Konstitucijos 48 straipsnį, kiekvienas asmuo turi teisę pasirinkti darbą, tačiau pagal oficialius duomenis, iš 2 milijonų darbingų gyventojų apie 100 000 buvo bedarbiai. Pagal tyrimų rezultatus, faktinis bedarbystės lygis buvo dvigubai didesnis nei skelbiamas oficialiai.

Konstitucijos 50 straipsnis skelbia, kad profesinės sąjungos turi teisę ginti profesines, ekonomines ir socialines savo narių teises. Tačiau tik 10 procentų darbuotojų buvo profesinių sąjungų nariai, taigi likę 90 procentų nebuvo atstovaujami iš viso. Toks žemas narystės lygis gali būti paaiškinamas tuo, kad profesinėms sąjungoms trukdoma tinkamai vykdyti savo veiklą, ir kad joms nėra sudaromos sąlygos dirbti bei atstovauti darbuotojams.

Praėjo jau dešimt metų, kai visoms postsovietinėms profesinėms sąjungoms buvo atimta teisė į nuosavybės susigrąžinimą. Keturios pagrindinės respublikinio masto profesinės sąjungos negali naudotis nuosavybės teise į savo patalpas, kurias anksčiau valdė valstybė, be to, jų lėšos yra užšaldytos. Remiantis 1999 m. gruodį priimtu įstatymu VIII-1485, Seimas atidėjo sprendimą dėl nuosavybės grąžinimo profesinėms sąjungoms iki 2000 m. gegužės mėnesio, o jų lėšų išmokėjimas buvo nukeltas iki 2006 metų.

Valdžios atstovai ir toliau toleravo grubius darbuotojų teisių pažeidimus: po fiktyvaus bendrovės likvidavimo asmenys buvo neteisėtai atleidžiami ir įdarbinami pagal terminuotą darbo sutartį kaip nauji darbuotojai, turintys mažiau teisių.

Spalio 13 d. Vilniaus savivaldybė nusprendė reorganizuoti geležinkelių ligoninę ir nurodė geležinkelininkus gydyti kitose ligoninėse. Prisidengiant reorganizacijos pretekstu, buvo atleistas geležinkelininkų profsąjungos pirmininkas, pažeidžiant 1991 m. Darbo sutarčių įstatymo 33 straipsnį ir 1991 m. Profesinių sąjungų įstatymo 21 straipsnį. Dėl neteisėtų atleidimų profesinė sąjunga inicijavo dešimt teismo bylų, tačiau Vilniaus savivaldybė nesiėmė jokių sankcijų prieš ligoninės direktorių V. Stonkų, padariusį tyčinius įstatymų pažeidimus, ir negrąžino atleistų darbuotojų į darbą. 2000 m. sausio 26 d. teismas nusprendė, kad vieno darbuotojo atleidimas buvo neteisėtas ir nurodė jam išmokėti 6000 litų (\$1500) kompensaciją. Kitos bylos tebelaukia teismo nagrinėjimo.

Moterų teisės

Teigiamas pasiekimas moterų teisių srityje – moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įsigaliojimas 1999 m. balandžio 1 d. Netrukus veiklą pradėjo lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Kontrolierės Aušrinės Burneikienės aktyvios veiklos dėka šiais akademisiais metais Lietuvos merginos galės studijuoti Karo akademijoje esant lygioms priėmimo sąlygoms su vaikinais.

Tačiau kalbant apie darbo sąlygas, Lietuvoje vis dar egzistuoja „pozityvi“ moterų diskriminacija. Moterys, auginančios vaikus iki trejų metų, yra privilegijuotos, palyginus su vyrais, išskyrus vienišus tėvus. Priešingai nei moterys, vyrai, auginantys mažamečius vaikus, gali būti atleisti iš darbo darbdavio iniciatyva apie tai gavę įspėjimą tik prieš du mėnesius; jie taip pat gali būti paleisti bendrovės likvidavimo atveju, nepasiūlius kito darbo. Jokių išimčių nebuvo numatyta šeimoms, kurių vienintelis duonpelnys yra tėvas. Nevienoda socialinė apsauga buvo kontrproduktyvi moterims, kadangi darbdaviai yra linkę įdarbinti mažiau privilegijuotus vyrus nei daugiau teisių turinčias moteris.

Pagrindinė kliūtis įgyvendinant tikrąją lyčių lygybę yra smurtas prieš moteris. 1999 m. apie 7000 moterų tapo įvairių nusikaltimų aukomis, daugiau nei tūkstantis – buitinio smurto aukomis. Policijos pareigūnai buvo iškviesti į šeimyninius konfliktus 48 356 kartus, ištirta 11 409 šeimyninio smurto atvejų. Tačiau dauguma smurto atvejų lieka nežinomi, kadangi aukos nėra linkusios apie tai pranešti policijai ar kreiptis į teismą. Dažnai ši problema tampa matoma tik tuomet, kai virsta tragedija. Padėtis žymiai pagerėtų, jei bendradarbiaujant su valstybe ir nevyriausybinėmis organizacijomis, būtų vykdomas teisinis ir etinis švietimas, aukų psichologinė reabilitacija, aukos-smurtautojo derybos.

INTERNATIONAL HELSINKI FEDERATION FOR HUMAN RIGHTS

ANNUAL REPORT 2003 LITHUANIA

IHF FOCUS: prisons and detention facilities; national end ethnic minorities; trafficking in human beings; asylum seekers and immigrants; labor rights.

In 2003, Lithuania continued to develop its protection of human rights both by extending and upgrading its domestic legislation and by ratifying international treaties. In recent years, Lithuania also amended a number of its laws to comply with relevant EU legislation as well as the UN Convention on Elimination of All Forms of Racial Discrimination.

The new Penal Code, the Code of Criminal Procedure and the Code of Execution of Punishments, which entered into force in 2003, represented a fundamental step forward in aligning legislation with European and international standards. The new legislation should shorten the time required for criminal investigations, so that fewer persons will be detained for extended periods of time. Prison sentences were reduced and alternative mechanisms of punishment developed. Finally, in March and April 2003 respectively, the *Seimas* (parliament) amended the Constitution and the Law on Public Prosecution to strengthen the independence of public prosecutors and to clarify their status and powers as heads of pre-trial investigations.

The Civil Code, Penal Code, Labor Code, and Law on Education were amended to outlaw discrimination on ethnic or racial grounds. In 2003, as part of the National Action Plan for the Protection and Promotion of Human Rights, the Parliamentary Commission for Human Rights prepared a Program to Combat Intolerance, Racism, Xenophobia, and Homophobia.

There is a large Roma minority in the countries, which continue to live in poor conditions.

Education of Roma was made a priority within the Program for the Integration of Roma into Lithuanian Society.

Trafficking in human beings continued to be an issue of concern, with Lithuania being a country of origin, transit and destination. Issues such as assistance to female victims were not addressed within the Penal Code. There were also problems surrounding the application of asylum legislation and a restrictive interpretation of the definition of a refugee.

On a positive note, a new Labor Code entered into force on 1 January 2003, regulating for the first time relations between employers and employees in accordance with the International Labor Organization (ILO) norms.

The Lithuanian government adopted a Law on Equal Opportunities in November 2003.

However, there were indications that the law may not meet all of the conditions set down in article 13 of the EU Equal Treatment Directive. The new law forbids direct or indirect discrimination on the grounds of age, sexual orientation, disability, race, religion or belief in the workplace, in education, and in the provision of goods and services, including housing. However, social security, social protection, healthcare, immigration and asylum are not covered by the law despite the fact that proposals covering these areas were submitted to the lawmakers by the Lithuanian Gay League. In addition, in cases under dispute, the burden of proof rests with the victim.

Based on a report by the Lithuanian Human Rights Association (LHRA). For the preparation of this report the LHRA has used statistics of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs, Ministry of Education, Statistics Department and the Department of National Minorities and Lithuanians Living Abroad.

Prisons and Detention Facilities

The final stage of the reform of the legal system, the enforcement of new penal laws, was completed on 1 May 2003. The new Penal Code and the Code of Execution of Punishments were prepared in accordance with the principles laid out in the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, and the European Prison Rules, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 12 February 1987.³

Lithuania has had long-term difficulties in solving the problem of overcrowding in places of imprisonment. This can be attributed partly to the high level of criminality and particularly to a stringent penal policy—in 2002, 43.6% of all persons convicted of criminal crimes were given unsuspended prison sentences, the average term imposed by the courts amounting to four years and four months. Since then, alternative punishments that correspond more precisely to the type of crime committed have been enforced. In 2003, pre-trial institutions for adults and hospitals within detention centers continued to face the problem of overcrowding, whereas other places of imprisonment were not full. This was particularly manifest in female and juvenile imprisonment institutions, which were most affected by the changes.

The new penal laws also guaranteed more humane conditions for those imprisoned. The system of classification of convicts was altered to ensure that convicts were placed in safer conditions. Some were granted the right to go home once every three months for three days, and the right to a 14-day leave during the year. All those detained were guaranteed the unrestricted right to send to officials and employees of the state and municipal institutions, public organizations and international institutions applications, requests or complaints. It was forbidden to censor such correspondence. The new laws also provided for the prosecution of perpetrators in cases of violence among imprisoned persons and in cases of misconduct of prison officials.

Facilities for the performance of religious rites were provided for in all places of imprisonment, and convicts were given the right to marry under civil law. In addition, visits by lawyers were not restricted.

From 1 January 2003, new norms governing nutrition for convicts were applied in prisons. According to these norms, different daily food rations were determined for those working and not working, for males and females, minors and adults, and those being treated in medical institutions.

On 22 September, the process of demilitarization of the system of imprisonment was completed. Until then the security of prisons had been overseen by conscripts of the military service within the internal service units of the Ministry of Interior.

During the past decade, drug distribution in prisons became an increasing problem.

According to unofficial data, some officers working in prisons were involved in the process of drug transfer to convicts. Within the past year and a half, two places of imprisonment (the Alytus Correction Institution and the Lukiskes pre-trial facility) were supplied with modern devices for detection and identification of drug substances.

Whilst the enforcement of the new penal laws resulted in improvements in the detention conditions and prisons, there was a need for projects aimed at altering the approach of the public and officials towards those detained or imprisoned. Most frequently, convicts were punished 3 Recommendation No. R (87) 3 twice—by the court and by humiliating behavior on the part of officials, but also to some extent after their release through lack of support, for example, in searching for employment.

National and Ethnic Minorities

According to the 2001 population census, there were 115 nationalities living in the country.

Those ethnic groups with the largest numbers were: Poles (6.7%), Russians (6.3%), Belarusian's (1.2%), Ukrainians (0.7%), Jews, Germans, Tartars, Latvians, and Roma (0.1%).

Education

In January 2002, the Ministry of Education approved new regulations for minority education, allowing for the use of minority languages as the primary language of instruction in compulsory education. National minorities could complete all schooling in their own language, with Lithuanian being taught as an additional course.

As of the end of 2003, there was an expansive network of schools functioning for the largest national minorities (Polish and Russian). In addition, there was one Belarusian-language school, one German, and one Jewish school, all funded by municipalities. According to official data from the 2002/2003 academic year, out of a total of 2,058 general education schools (with 567,453 pupils), 56 schools offered Russian as the language of instruction, and an additional 49 mixed schools had Russian classes. These schools had 33,698 pupils, accounting for 5.9 % of the total number of pupils in Lithuania. Eighty-one schools had Polish as their language of instruction and 43 mixed schools offered Polish classes, the number of pupils in them totalling 21,314. Pupils in Polish schools accounted for 3.7% of the total number of school children in Lithuania.

As of the end of 2003, there were 37 weekend schools for Armenian, Belarusian, Estonian, Russian, Romanian and other national minorities. These offered the possibility of studying their language, native history, culture, literature, and music.

The Roma Minority

The majority of Roma in Lithuania continued to live in very poor conditions, with no permanent place of residence. Whilst education was compulsory for persons under the age of 16, most Roma children either started school at a later stage or did not attend at all and there was a high dropout rate.

This was due to a number of reasons, including language problems (most Roma speak only Russian) and the inability of parents to supply their children with the necessary books etc.

The majority of 40–50-year-old Roma have only been through elementary education in Russian and consequently have difficulties understanding information provided in Lithuanian. This was compounded by the fact that many could not read and thus faced serious problems when dealing with official administrative procedures.

A Roma ABC book was prepared and published within the governmental Program for Integration of Roma into Lithuanian Society. It was prepared in close cooperation with the Education Exchange Fund, one of the most active non-governmental institutions assisting in the field of multicultural and civic education, education on the holocaust, and integration of NATIONAL minorities, which also organized a number of seminars for teachers working with Roma children, and summer recreation camps for Roma children.

The government stated that it had made Roma education problems a priority within the Program for the Integration of Roma into Lithuanian Society. This program was based on the Council of Europe Recommendation No. 1203 „On the Roma in Europe,“ approved by the Parliamentary Assembly in 1993, which encouraged member states to take measures to tackle issues relevant to Roma education and culture, guarantee equal rights in various fields of life, and maintain contacts with the European Community and international Roma organizations.

In 2001 the Roma Public Center was built on the largest territory inhabited by Roma in

Vilnius and provided various educational and cultural activities. In 2002/2003, two preschool teaching groups were offered by the center and were attended by 24 Roma children. The center also organized Roma language courses, cultural programs, summer camps, and other courses.

From September 2002 the Roma Public Center has also functioned as a day center and provided adult education.

The European Roma Rights Center (ERRC) voiced its concern that the Program for the Integration of Roma in Lithuanian Society for 2000–2004 only appeared to address the situation of Roma in the „Kirtimai“ tabor, a Roma settlement in Vilnius.

The ERRC also criticized the fact that the government paid insufficient attention to the situation of Roma in Lithuania's Joint Inclusion Memorandum of December 2003 on issues related to social inclusion, which was required by the EU from all accession countries.

The ERRC noted that the government had failed to include disaggregated data on Roma on which to base efficient policy measures. Moreover, the government failed generally to state what measures it planned to take in order to improve the situation of Roma.

According to the ERRC, the memorandum downplayed anti-Romani sentiment in Lithuanian society and omitted any mention of racial discrimination as a factor in the social situation of Roma (who were termed by the memorandum as „Gypsies“) — a factor that the Council of Europe's European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)⁶ and the UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination have taken up as a serious problem

The memorandum also failed to adequately deal with the question of how to solve, *inter alia*, the poor health care situation of Roma. This could be attributed to the fact that many Roma do not have state-provided medical insurance because unemployed Roma are not registered at state unemployment offices. Also, the memorandum linked the high unemployment rate of Roma mainly with the low level of education, but failed to pay attention to the fact that this was largely ERRC concerns are mentioned in the letter from the ERRC to Anna Diamantopoulou, Commissioner for Employment and Social Affairs, and Vilija Blinkeviciute, Lithuanian Minister of Social Security and Labor, 17 February 2004. Prior to accession, all countries are expected to prepare, with the European Commission, a Joint Inclusion Memorandum (JIM), with the purpose of preparing the country for full participation in the open method of coordination on social inclusion upon accession. The JIM outlines the principal challenges in relation to tackling poverty and social exclusion, presents the major policy measures taken in the light of the agreement to start translating the EU's common objectives into national policies and identifies the key policy issues for monitoring and review. The Lithuanian report is posted at a result of discrimination against them in the labor market. There was also insufficient attention paid to the fact that problems with education are closely linked to discrimination and hostility against Roma children on the part of non-Romani parents, school officials and/or other children.

Both ERRC and ECRI urged the Lithuanian authorities to vigorously combat all forms of school segregation, which was of serious concern for Roma.

The ERRC also highlighted the poor housing situation of Roma, with settlements lacking basic facilities (waste removal, running water, clean drinking water, etc). There was no information provided by the government as regards measures planned to overcome these problems.

Trafficking in Human Beings

According to Europol, there are more than 120,000 victims of human trafficking every year in Europe. More than 3,000 of these come from the Baltic States with the largest group (about 1,200 persons) from Lithuania. Due to its geographical location, in 2003, Lithuania remained a country of origin, transit (in particular, between Eastern and Central European countries) and

destination for the trafficking in human beings. According to information from the Ministry of Interior, the biggest flow was from Lithuania to Germany, Spain, Denmark, Norway, Holland, England, France, and Poland.

In 2002, 119 victims of human trafficking from Lithuania were recorded in Germany (comprising 14.7 % of all victims), 50% of whom entered the country legally. In addition, 67 Lithuanian citizens were identified as being involved in trafficking into Germany in 2002.

Whilst Lithuania ratified the United Nations Convention Against International Organized Crime in April 2002, in practice the country's high level of employment was at the root of the continuation of human trafficking. The majority of victims were young women who were taken to other countries to work as prostitutes. According to the International Organization for Migration (IOM) in Bonn, a large majority of women who received assistance to return to their countries came from Lithuania.

The new Penal Code provides for strict sentences (up to eight years imprisonment) for trafficking in human beings and foresees criminal liability for the trafficking of children, which carries a sentence of between two and ten years. According to figures supplied by the Ministry of Interior, eight people were sentenced in 2002 and 12 in 2003 for trafficking in human beings.

However, issues such as the activities of criminal networks and assistance to female victims were not adequately addressed by law. In addition, Lithuanian legislation did not identify precise methods for compensating the damage caused to victims of trafficking and did not provide for any possibility to exempt them from legal responsibility for acts such as illegal immigration.

There was also no option given to foreign victims to remain in Lithuania for a certain period during which they could decide whether to file a criminal case and give evidence.

In 2002 the government approved the 2002–2004 Program for Control and Prevention of Trafficking of Human Beings and Prostitution, which aims at providing a system for the control and prevention of trafficking. This includes a broad range of preventive measures – educational, socio-economic and medical, as well as legal initiatives. However, in 2003, there was no overall rehabilitation program for victims of human trafficking and forced prostitution nor a general institutional framework, which could provide comprehensive legal, medical and social assistance to victims.

On a regional level, the Baltic Assembly approved on 29 November 2003 a resolution, which called on the parliaments and governments of the Baltic States to harmonize their legislation in this area and to improve the work of law enforcement bodies. IOM also assisted with the training of police officers and social workers to deal with this problem.

In 2002, IOM also carried out a campaign in Lithuania against trafficking in women. An additional campaign against trafficking in human beings was organized on a regional level by the Nordic countries. During 2002–2003, Lithuanian NGOs implemented several other projects aimed at providing social aid and facilitating the reintegration of victims (e.g. „International Initiatives for Young Women,“ a combined venture of the Charity and Support Foundation of Lithuania and a US initiative, intended to promote alternative forms of employment).

Asylum Seekers and Immigrants

On the eve of becoming an EU member state, Lithuania continued to be concerned with the need to balance internal security, tightening territorial borders and fighting illegal immigration, and on the other hand guaranteeing freedom of movement and refugee protection. This was further complicated by the fact that Lithuania would become the external border of the European Union in 2004 and was already viewed as an attractive country for illegal immigrants and asylum seekers.

Between 2000 and the end of 2003 there was a sharp increase in asylum seekers. The majority came from Chechnya and Afghanistan and a smaller number from India and Sri Lanka.

It is expected that these numbers will increase once Lithuania joins the European Union in May 2004. Most of these persons arrived in Lithuania from across the Belarusian border.

According to statistics provided by the Lithuanian authorities, 581 illegal immigrants were detained in 2003. Out of those illegal immigrants detained at the border, 111 came from Russia, 92 from Belarus, 73 from Latvia, 5 from Poland, 5 from Ukraine, 48 from Turkey, 14 from China, 27 from India and 27 from Pakistan.

As a future member of the EU, Lithuania was obliged to align its national legislation with the *acquis communautaire*, including those provisions relating to asylum and immigration. The right to asylum was regulated by the 1995 Law on Refugee Status, which was amended in the 1990s to comply with the Rome Statute of the International Criminal Court (ratified by Lithuania in 2003) and the UN Geneva Convention of 28 July 1951. However, during the year a draft law on the legal status of foreigners was prepared and submitted to parliament for adoption. This should replace the Law on Foreigners Status and the Law on Refugee Status. It seeks to fully align national legislation with EU requirements.

Regarding the procedure for obtaining refugee status, the Lithuanian system was consistent with the Dublin Convention on Asylum and the Schengen *acquis*. The whole procedure lasts a total of six months which can be extended for a similar period. Efforts have been undertaken to shorten the procedure to three months. Once refugee status is granted, the applicant is then transferred to a specific municipality which will take care of the asylum seeker. The total number of refugees was estimated at between 2,000 and 3,000.

A person who was denied refugee status by the Migration Department of the Ministry of Interior and was thus subject to deportation, had 14 days to appeal before the Vilnius District Administrative Court. Once an appeal was filed, the deportation procedure was automatically stopped. On 10 April 2003 the Lithuanian Supreme Administrative Court passed a decision declaring the right to be free from detention, even if no residence permit is granted, if deportation is suspended by the Migration Department at the Ministry of Interior.

In practice, however there were major problems relating to asylum applications, in particular when asylum applications were filed at border check points. Both the UNHCR and NGOs received complaints from asylum seekers claiming that border guards often ignored their asylum applications. Moreover, according to the Law on Refugee Status, appeals submitted against negative decisions on admissibility did not have a suspended effect on deportation.

In addition, the restrictive interpretation of the definition of a refugee limited the possibility of granting refugee status to asylum seekers. Since the introduction of the possibility of granting temporary residence permits on humanitarian grounds to persons who did not meet the criteria laid down in the refugee definition, there have been very few cases where refugee status has been recognized. Moreover, according to the case law, it is not possible to appeal against decisions to examine applications through the accelerated procedure.

On 21 February 2003 the Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities adopted its opinion on Lithuania's initial report. The committee expressed its concern about discriminatory treatment and negative, hostile attitudes towards asylum seekers and refugees among the public, certain politicians and in the media.

The integration of asylum seekers and immigrants was complicated by the negative attitudes expressed by the media as well as public institutions over asylum seekers and illegal immigrants, primarily of Chechens and immigrants from Russia, living in the Rukla Refugee Registration Centre.

In general, considerable improvements have been made regarding the conditions in refugee centers: living conditions were relatively good (including temporary accommodation) and there were social integration programs—Lithuanian language courses, assistance in finding employment, an allowance for daily expenses as well as allocations for health care. The Lithuanian Human Rights Association (LHRA) felt, however, that in addition to legal measures and the organizing of professional training for public officials working on state borders, it is necessary to involve society and cultivate a culture of acceptance of asylum seekers.

Labor Rights

On 1 January 2003, a new Labor Code entered into force, regulating labor relations in the country. For the first time in the history of Lithuania, a balance between the interests of employees and employers was provided for in the code, which was adopted following negotiations between government officials and national organizations of employees and employers. The norms of the new Labor Code were in the main drafted in accordance ILO conventions and EU labor law.

In 2003, the Law on the Guarantee Fund came into force, according to which employees of bankrupt and insolvent enterprises who did not receive wages, which were due, would be paid from the said fund the amount of three monthly average wages.

In addition, the Law on Social Insurance of Occupational Accidents and Occupational Diseases was supplemented, under which all disabled workers shall be paid damage compensation from the Social Insurance Fund. From 1 September, the minimum wage was increased from 430 to 450 Litas (€124 to 130).

Unemployment levels decreased from 12 to 9.8%. Employees who had lost their jobs and had two years left before retirement were given the right to receive unemployment benefit.

However, there were a number of violations of European labor law: for example, social dialogue at the level of enterprises was not improved and collective agreements were not concluded in most enterprises. Trade union membership decreased, covering less than 10% of all employees. The adoption of the Law on Labor Councils Representing Employees, though foreseen in a new Labor Code, was dragged out throughout 2003, thus leaving more than 90% of employees without representation.

There were still no provisions to cover stress at work, depression, anxiety, and harassment as occupational trauma. This was due to the fact that discussions between employers and representatives of employees on the adoption of certain covenants and joint decisions, referred to in article 47(3) of the Labor Code, failed to take place.

Shadow economy and illegal work accounted for between 20 to 30% of all economy.

Small companies in the light industry and food industry continued to hire illegal employees, who were not assured social guarantees. In addition, many legal employees, who were paid a minimum wage, were given additional untaxed payment.

Whilst a supplementary pension insurance scheme was introduced and cumulative pension funds with tax privileges were established in 2003, this did not benefit those on low incomes.

In addition the system of pay for overtime and the regulation of working hours were frequently violated. According to the Labor Code, working time must not exceed 40 hours per week. In reality, however, employees often worked as many as 43 hours per week, with no overtime payment, and on the work time sheet it was entered that the employee worked part time.

In 2003, a new procedure for the resolution of labor disputes came into force. However, in most enterprises labor dispute commissions were not formed. In labor disputes before the

courts, statements given by employees and their organizations were rarely taken into account. In addition, the Supreme Court did not permit employees to be represented by trade union lawyers who did not have advocate status, despite the fact that article 50 of the Constitution guaranteed trade unions the right to represent and defend the interests of employees.

Employment of the disabled and their social integration worsened throughout the year. According to a survey carried out by the LHRA, out of 7,000 visually impaired disabled people, 2,000 would like to work but could not get jobs. A Law on Social Employment Enterprises has been under preparation for a long period of time, and should provide for the establishment of so-called social employment enterprises that offer jobs to disabled, persons discharged from imprisonment, and long-term unemployed persons. Over the last decade, there have been five such enterprises with workplaces, specially equipped for the blind and visually impaired people.

However, government policy in the field of customs and taxes has forced most into bankruptcy and as a result hundreds of visually impaired disabled people working in these enterprises were dismissed.

<http://www.ihf-hr.org/>

U.S. DEPARTMENT OF STATE

COUNTRY REPORTS ON HUMAN RIGHTS PRACTICES – 2003 LITHUANIA

Lithuania is a constitutional parliamentary democracy. The Constitution establishes a 141-member unicameral Parliament; a directly elected President; and a government whose ministers are nominated by the Prime Minister, appointed by the President, and approved by the Parliament. The Government exercises authority with the approval of the Parliament and the President. The judiciary is independent.

A unified national police force under the jurisdiction of the Interior Ministry is responsible for law enforcement. The State Security Department is responsible for internal security and reports to Parliament and the President. The civilian authorities maintained effective control of the security forces. The police committed a number of human rights abuses.

The country, with a population of 3.45 million, progressed toward a market economy. The Government continued to privatize the few remaining large-scale enterprises, such as energy, gas, alcohol, and shipping companies; most housing and small businesses have been privatized. The largest number of workers (18.3 percent) worked in the manufacturing sector. Gross domestic product grew by 8.9 percent.

The Government generally respected the human rights of its citizens; however, there were problems in some areas. Police, at times, beat or otherwise physically mistreated detainees and misused detention laws. The Government made progress in holding the police accountable for abuses. Prison conditions remained poor, and prolonged pretrial detention remained a problem. There were some restrictions on privacy rights. Anti-Semitic incidents increased during the year, and the Government took steps to address them. Societal violence against women and child abuse were serious problems. There were some limits on workers' rights. Trafficking in women and girls for the purpose of prostitution was a problem.

RESPECT FOR HUMAN RIGHTS

Section 1 Respect for the Integrity of the Person, Including Freedom From:

a. Arbitrary or unlawful deprivation of Life

There were no reports of the arbitrary or unlawful deprivation of life committed by the Government or its agents.

The International Commission to Investigate the Crimes of Nazi and Soviet Occupation Regimes in Lithuania continued its activities during the year (see Section 4).

From January to September, the Prosecutor General's Office initiated eight investigations of genocide cases, of which two were later terminated. These new cases (which brought the total of such cases initiated since 1990 to approximately 150) included four investigations of killings in 1941, according to the Simon Wiesenthal Center. The Nazis and their local collaborators killed more than 90 percent of the country's 220,000 Jews during World War II. At year's end, more than 30 ongoing cases included: An investigation into the killing of an unknown number of Jews in Seredzius in 1941, the killing of 3,700 Jews in 1941, the 20–30 deaths in the „Lietukis“ garage killings in Kaunas in 1941, the killings of 1,350 Jews in Zadeikiai forest in 1941, the killing of 20 Jews in Seirijai in 1942, the killing of thousands of civilians in 1941, and 2 cases of killings of Jews and prisoners of war in Nazi-occupied Belarus during World War II. There were 18 such cases, involving 130 individuals, pending at year's end.

b. Disappearance

There were no reports of politically motivated disappearances.

c. Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment

The Constitution prohibits such practices; however, at times, police beat or otherwise physically mistreated detainees, although there were fewer such incidents during the year.

The Government continued to eliminate the practice of hazing of recruits by noncommissioned officers. From January to August, 5 criminal cases were filed for statutory violations, compared with 16 cases in all of 2002. From January to August, the Seimas Controller investigated three complaints against officials of the Ministry of National Defense, all of them on social issues. The disciplinary statute sets procedures for the investigation of disciplinary offences, provides for the right to appeal, and lists the types of punishments.

Prison conditions were poor and life threatening; however, the entry into force of the Criminal, Enforcement of Sentences, and Criminal Procedure Codes in May, combined with increased funding, reduced the number of prisoners subjected to these prison conditions. As of September, 4 of 14 correctional institutions remained overcrowded; the problem was most acute in the two investigation and interrogation facilities. As of July, 1,194 persons, or 12 percent of all prisoners, were registered as drug users, and more than 250 inmates were HIV-infected. The Government took measures to reduce drug trafficking in correctional institutions and offered training for officials and education and harm reduction programs for inmates. In May, a reconstructed building with a capacity for 300 HIV-infected prisoners opened in Alytus. In November, a prevention and rehabilitation center for drug addicts and HIV-infected prisoners opened at the Praveniskes correction center.

Sanitation in prisons improved after the new codes were introduced and sentences for some of the prisoners were reduced. The Seimas controllers noted a marked decrease in complaints from the Lukiskes investigation ward/prison and the Siauliai interrogation and isolation ward;

however, they noted that inadequate control of infectious diseases in prisons and that prolonged transfer of suspects to interrogation facilities continued due to lack of funding. Arrested and detained persons generally suffered worse living conditions than did convicted persons. By January, 8 of 46 police custody facilities met the hygiene standards approved by the Ministry of Health in May 2002. The Seimas's introduction of parole for those convicted for lesser offenses reduced the number of persons in custody.

A significant number of detainees reported mistreatment, abuse, and violence, which public prosecutors and judges acted to address.

In May, the new Code on Enforcement of Sentences separated inmates into three groups depending on their conduct in prison: Regular, minimum security, and disciplinary groups. In August, prison authorities in Alytus used force against inmates in the disciplinary group protesting the new regime; 70 inmates filed complaints on excessive use of force.

In September, there were 8,957 prisoners, including 297 women, and 188 juveniles. The prisoner figure included 1,280 detainees, of whom 49 were women, and 75 juveniles. Women and men were held separately; juveniles were held separately from adults; and pretrial detainees were held separately from convicted criminals. In September, a Seimas controller publicly criticized several instances of police violence against juveniles, which occurred after their arrest but before they reached the police arrest facilities. The controller said that the authorities protected police officers suspected of violence against juveniles.

Convicted prisoners may be involved in unpaid routine up-keep work in the penal institutions and in work connected with improvement of cultural and every-day living conditions of the prisoners. The unpaid work must be performed on a rotation basis outside working hours, up to 2 hours per day. Juvenile offenders in special reform and disciplinary institutions may refuse to do unpaid work.

From January to August, 24 prisoners died (11 of natural causes, 8 by suicide, and 5 killed by other prisoners). A significant increase in the suicide rate was attributed to the growing proportion of prisoners with drug addictions and psychological problems. From January to August, there were 110 injuries inflicted by other inmates and 101 self-inflicted injuries, due to abuse and conflicts among fellow inmates, depression, or to protest sanctions by authorities, a drop of approximately 30 percent from the same period of 2002. The Prisons Department introduced programs to prevent suicides and aggression among prisoners in some of the correctional institutions. From January to August, there were 138 criminal offenses committed in prisons, compared with 22 during the same period of 2002. Authorities attributed the increase to their efforts to prevent the spread of drugs. Prison personnel were charged with committing 12 criminal offenses. From January to August, the Seimas controllers investigated 256 non-criminal complaints mostly related to living conditions (79 of them deemed justified) regarding Prison Department personnel.

From January to August, 2 persons committed suicide, and 72 injured themselves in protest against authorities or were injured by other inmates in violent incidents in police detention facilities.

The Government continued its reform of the prison system. The Prison Department at the Justice Ministry manages the correctional system. Funding of approximately \$0.80 (2.4 litas) per prisoner per day covered only minimal needs for meals; prisoners may use their own or outside funds to improve their diet. During the year, the Seimas controllers called for strengthening oversight of correctional facilities and improving the quality of health services received by prisoners. The year's budget allotment for correctional institutions rose 17.4 percent. The Criminal, Enforcement of Sentences, and Criminal Procedures Codes introduced more lenient sentences

and reduced the number of sentences involving incarceration. The Government reconstructed three correctional facilities and was constructing a prison hospital at year's end.

The Government permitted visits to prisons by independent human rights observers, and there were such visits during the year.

d. Arbitrary Arrest, Detention, or Exile

The Constitution prohibits arbitrary arrest and detention, and the Government generally observed these prohibitions; however, there were instances of prolonged pretrial detention.

A unified national police force, under the jurisdiction of the Interior Ministry, is responsible for law enforcement. The State Security Department is responsible for internal security and reports to Parliament and the President. The Office of Inspector General and the Internal Investigation Division at the Police Department investigate, on the orders of the Minister of Interior, abuses committed by the police. Prosecutors and the Parliament controller carry out independent investigations. From January to August, cases for abuse of power and abuse of office were initiated against 4 police officers, compared with 12 cases in 2002. By the end of August, the controllers investigated 112 complaints—more than half deemed justified—about the activities of Interior Ministry personnel and the police. In a number of cases, the controllers proposed that relevant government agencies take remedial actions or that laws be amended.

In November, the European Court of Human Rights (ECHR) ruled that the Government violated the right of Raimundas Meilus to a speedy trial. His trial and appeals proceedings, relating to charges of fraud and embezzlement, lasted more than 8 years between 1994 and 2002. The Court awarded Meilus \$6,250 (5,000 euros) for non-pecuniary damage and \$6,250 (5,000 euros) for costs and expenses.

Under the law, police may detain suspects for up to 48 hours, based upon reliable evidence of criminal activity and approval by an investigator or prosecutor. Bail is available and was used widely. The Criminal Code, enacted in May, revised the parole and probation system; however, the Seimas controllers noted that probation was not functioning in practice. The Constitution provides for the right to an attorney from the moment of detention (see Section 1.e.).

Pretrial detention applies only in the case of felonies, to prevent flight, to allow unhindered investigation if the suspect might commit new crimes, or when there is an extradition request. A pretrial judge may order a suspect detained for up to 3 months. A local judge, acting on a prosecutor's request, may order longer pretrial detention, which may last up to 6 months and may be extended by a district judge for periods not to exceed 18 months in total (see Section 1.e.). The detainee or his counsel may appeal to a higher court against the imposition or extension of detention. The Civil Code provides for liability for damage caused by the unlawful actions of pretrial investigation officials, prosecutors, judges, and courts. In September, the Prisons Department reported that there were no persons whose pretrial detention exceeded 18 months. However, there were 37 persons whose detention was extended beyond 18 months by the court for the duration of the court case. From January to August, there were six verified complaints over prolonged detention in police custody.

The Constitution prohibits forced exile, and the Government did not employ it.

e. Denial of Fair Public Trial

The Constitution provides for an independent judiciary, and the Government generally respected this provision in practice.

The Civil and Criminal Procedure Codes strengthen the judges' role and the courts' independence. The Criminal Procedure Code entitles the suspect to read his case material throughout

the investigation rather than after it. The Civil Code complies with the European Convention on Human Rights and takes into account the jurisprudence of the ECHR; however, the Criminal and the Criminal Process Codes, both enacted in May, permit trials in absentia when a defendant is outside the country and avoids trial. Local human rights experts criticized these provisions. In October, a study commissioned by the nongovernmental organization (NGO) Open Society Fund Lithuania criticized the court system for lack of transparency and accountability.

The Constitution and the Law on Courts provide for a four-tier court system: The Supreme Court; the Court of Appeals; district courts; and local courts. The local courts are tribunals of first instance for all cases that are not assigned to some other court by law. The Constitution also provides for a Constitutional Court and specialized courts for administrative, labor, family, and other purposes.

The Constitutional Court reviews the constitutionality of laws and other legal acts, as well as actions by the President and the Cabinet. The primary function of administrative courts is to investigate the legality and validity of administrative acts and conflicts in public administration and taxation.

District courts hear juvenile criminal cases and cases related to children's rights (for example, domestic adoption and paternity matters).

If the ECHR determines that courts have violated the European Convention on Human Rights, the Supreme Court Chairman may order a retrial of a case by the Supreme Court. The right to appeal for a retrial in criminal cases includes the persons whose rights were violated, their representatives, and the Prosecutor General.

The Prosecutor General exercises oversight responsibility for the whole judiciary through a network of district and local prosecutors who work with investigators to prepare evidence for the courts.

The Constitution provides for the right to a fair trial, and an independent judiciary generally enforced this right. The Constitution provides for the right to legal counsel for defendants. In practice, the right to counsel was abridged by the shortage of trained lawyers, who found it difficult to cope with the increasing numbers of criminal cases brought before the courts. The law provides for legal assistance for indigent persons, but, in practice, such legal assistance was not always available. By law, defense advocates have access to government evidence and may present evidence and witnesses. The courts and law enforcement agencies generally honored routine, written requests for evidence. By law, a judge may hold a closed trial in a limited number of circumstances. The Criminal Process Code allows appeals of the actions of prosecutors, investigator, and interrogators throughout the preliminary investigation up to the district court level.

In March, the ECHR ruled that the Government violated the right of Stase Jasiuniene to a fair trial; however, the local government failed to act on the court's ruling to compensate her for a plot of land nationalized 50 years ago.

In the early 1990s, the Government rehabilitated over 50,000 persons charged with anti-Soviet crimes in the Stalin era, including those involved with crimes against humanity during the Nazi occupation. Under a special judicial procedure, from 1997 to this September, 147 individuals were „de-rehabilitated,“ making them ineligible for some social welfare benefits.

There were no reports of political prisoners.

f. Arbitrary Interference with Privacy, Family, Home, or Correspondence

The Constitution prohibits such actions; however, there were reports that the Government did not respect these prohibitions in practice. The authorities did not engage in indiscriminate or widespread monitoring of the correspondence or communications of citizens; however, with

the written authorization of a judge, police and security service personnel may engage in surveillance and monitoring activities on the grounds of national security, law enforcement, and important economic or financial interests of the state. The new Criminal Process Code requires a judge's authorization for the search of premises of an individual. The seizure, monitoring, and recording of information transmitted through telecommunications networks or surveillance must also be court-ordered.

It was assumed widely that law enforcement agencies had increased the use of a range of surveillance methods to cope with the expansion of organized crime. A court permit is required for search and seizure of correspondence during investigations.

From January to August, the State Data Protection Inspectorate conducted 214 investigations, examined 38 complaints, and provided numerous consultations. Most violations involved unauthorized use of personal data, use of data without person's knowledge, and flaws in data protection. Institutions that committed violations included the State Social Insurance Fund, the Ministry of Interior, the Police Department, the Migration Department, and special agencies. In December, the parliamentary National Security and Defense Committee concluded that the State Security Department did not violate laws by recording telephone conversations with the voice of President Rolandas Paksas. Earlier, the Supreme Court Chairman and Prosecutor General had stated that the law prohibited tapping of the President's telephone conversations. The courts, however, have not officially addressed this issue. Also in December, a parliamentary commission concluded that the Government's anti-corruption service and the Presidency had violated the law by seeking and providing information about persons who were not seeking public office. In March, the media reported that the personnel of the agency responsible for protecting top state officials collected information about authors of a television political show without authorization. The media also reported that doctors occasionally divulged confidential data about patients to employers and others. The new Civil and Criminal Codes enhance protection of the right to privacy. A Personal Data Legal Protection Law revision, effective in July, introduced more safeguards into the data protection system; however, human rights groups were concerned about increasing violations of privacy laws by the media and business and by increased violations on monitoring of the Internet.

Section 2 Respect for Civil Liberties, Including:

a. Freedom of Speech and Press

The Constitution provides for freedom of speech and of the press, and the Government generally respected these rights in practice.

The independent print media continued to flourish and included a wide range of newspapers and magazines. Radio and television included a mix of public and private stations.

A court may order journalists to reveal their sources if a refusal to do so would violate other values protected in the Constitution. The media may publish information about the private life of a public figure without permission if it does not harm the person, or if the information is important to society.

The Constitution prohibits the censorship of either print or broadcast media and restrictions on disclosure, unless the Government determines that national security is involved. Under the media law, the media created a special ethics commission and an ombudsman to address complaints and seek conciliation in potential libel cases. The Parliament funded an Ombudsman's Office.

The Government did not generally restrict access to the Internet; however, in September, a

court ruled that the State Security Service exceeded its powers in confiscating a server hosting the pro-Chechen independence website Kavkaz-Center. The Security Service acted on the grounds that the website contained information related to terrorist propaganda and incitement of ethnic and religious hatred, was possibly financed by al-Qa'ida, and was co-founded by a person wanted by Interpol. The website, which was closed in June, resumed operations.

The Government did not restrict academic freedom.

b. Freedom of Peaceful Assembly and Association

The Constitution provides for the freedom of assembly and association, and the Government generally respected these rights in practice; however, the Communist Party of Lithuania and other organizations associated with the former Soviet regime remained banned.

c. Freedom of Religion

The Constitution provides for religious freedom, and the Government generally respected this provision in practice. There is no state religion; however, some religious groups enjoyed government benefits not available to others.

The Constitution divides religious communities into state recognized traditional groups and others. In practice, a four-tier system exists: Traditional, state recognized, registered, and unregistered communities. The Law on Religious Communities and Associations stipulates that nontraditional religious communities may be granted state recognition if they are „backed by society“ and have been registered in the country for at least 25 years. Both traditional and state recognized communities may receive state subsidies, although only the traditional ones received the subsidies regularly. Only the clergy and theological students of traditional communities were exempt from military service; only their top leaders were eligible for diplomatic passports. They may also have military chaplains and have the right to establish subsidiary institutions. Only traditional communities have the right to teach religion in state schools and to buy land to build churches, although other communities may rent land. Registered religious communities do not receive regular subsidies, tax exemptions, social benefits, or military exemptions enjoyed by traditional and state recognized communities, but they may act as legal entities and thus rent land for religious buildings. Unregistered communities have no juridical status or state privileges, but there were no reports that any such groups were prevented from worshiping or seeking members.

Activities of foreign missionary groups within the country were not restricted; however, the Government appeared to continue preferential treatment for nine traditional religions.

The law provides that only religious instruction of traditional and other state-recognized religious communities may be taught in state educational institutions. At the request of parents from these communities, schools may offer classes in religious instruction. In practice, parents could choose classes in religious instruction or classes in ethics for non-religious education.

The law provides funding for the educational institutions of traditional religious organizations and permits the Education Ministry to give vouchers for pupils of private schools established by non-traditional religious communities.

Some religious property, including 28 synagogues, was returned to the Jewish community, mostly from 1993 to 1996. The Government and Vilnius city continued a program using private funds to rebuild parts of the Jewish quarter in Vilnius; the Jewish community was expected to be given parts of the reconstructed buildings. In September, the Government returned 46 Torah scrolls (in addition to 309 such scrolls turned over in January 2002) to an Israeli spiritual and heritage group for distribution among Jewish congregations worldwide.

The country's Jewish communities expressed concern over an increase in anti-Semitic remarks made by extremist and a few mainstream politicians. In April, the Council of Europe (COE) criticized the Government for the recurrence of anti-Semitic statements by individuals seeking political office; the publication of anti-Semitic articles in the media; distribution of anti-Semitic proclamations and other materials; acts of vandalism against Jewish graves and monuments; and anti-Semitic statements during public gatherings. Multiple anonymous anti-Semitic comments appeared on the Internet. In June, media reports prompted the State Security Department to investigate the publication of the „Protocols of the Zion Elders“ in a low-circulation periodical *Zemaitijos Parlamentas*, and the publication was discontinued. In December, members of the National Democratic Party, led by a member of the Siauliai city council, attempted to prevent the lighting of a menorah during a Hanukkah celebration and insulted members of the local Jewish community. The Siauliai mayor publicly apologized for the incident. The political leadership of the country and the national press generally criticized anti-Semitic statements when they occurred.

For a more detailed discussion, see the 2003 International Religious Freedom Report.

d. Freedom of Movement Within the Country, Foreign Travel, Emigration, and Repatriation

The law provides for these rights, and the Government generally respected them in practice.

The Law on Citizenship allows emigrants to retain citizenship. Jewish and Polish minorities criticized the provisions because they create special conditions enabling „ethnic Lithuanian“ emigrants to retain dual citizenship but do not allow this for local minorities when they „repatriate“ to their „homeland“ (for instance, Jews to Israel or Poles to Poland)

The law provides for the granting of refugee status or asylum to persons who meet the definition in the 1951 U.N. Convention Relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol. In practice, the Government provided protection against refoulement and granted refugee status and asylum. The Vilnius Administrative Court hears asylum appeals. The Court received assistance from the U.N. High Commissioner for Refugees (UNHCR). The Government cooperated with the office of the UNHCR and other humanitarian organizations in assisting refugees. The Law on Asylum Status provides that an asylum seeker coming from a safe country of transit may not enter the country. The right of an asylum seeker to appeal a decision denying entry into the country is limited. From January to June, 88 persons applied for refugee status, and 318 applied for residence permits on humanitarian grounds. The applicants came mostly from Chechnya, Vietnam, and Bangladesh. From 1997 to 2002, more than 1,500 asylum requests were filed; 64 persons received refugee status, and 476 persons received a residence permit on humanitarian grounds.

Irregular immigration continued to decrease due to improved border control, stricter laws against human smuggling, and more effective detention and return of migrants to their countries of origin.

In May, the Government signed a re-admission treaty with Russia (which was later ratified) and continued negotiating such an agreement with Belarus. There were a number of conflicts between refugees and asylum seekers and the local population during the year.

The Government also provides temporary protection to certain individuals who fall outside of the definition of the 1951 U.N. Convention Related to the Status of Refugees or its 1967 Protocol.

Section 3 Respect for Political Rights: The Right of Citizens to Change Their Government

The Constitution provides citizens with the right to change their government peacefully, and citizens exercised this right in practice through periodic, free, and fair elections held on the basis of universal suffrage. Of 141 seats in the Parliament, 71 are elected directly, and 70 are elected through proportional representation. Reform of the country's political and economic structure led to an invitation in 2002 to join the European Union (EU) in May 2004.

In January, former Prime Minister and Liberal Union Party leader Rolandas Paksas defeated incumbent president Valdas Adamkus in a runoff presidential election. The election was considered free and fair, although campaign financing lacked transparency. Approximately 53 percent of those eligible voted. Paksas took office in February. In 2001, the New Union party formed a coalition with the Social Democratic Party, and chose former President Algirdas Brazauskas as Prime Minister. Presidential elections are held at least every 5 years.

In December, an ad hoc parliamentary commission found that the President's vulnerability to influence constituted a threat to national security. A second ad hoc commission began investigating other accusations against the President, to determine whether there were sufficient grounds for impeachment. The commission's deliberations continued at year's end. There were 14 women in the 141-seat Parliament and 3 women in the 14-member Cabinet.

There were 12 members of Parliament of Russian, Polish, Greek, or Belarusian ethnic origin.

Section 4 Governmental Attitude Regarding International and Nongovernmental Investigation of Alleged Violations of Human Rights.

A number of domestic and international human rights groups generally operated without government restriction, investigating and publishing their findings on human rights cases. Government officials were cooperative and responsive to their views. The Association for the Defense of Human Rights in Lithuania, the Human Rights Association in Lithuania, and the Lithuanian Center for Human Rights were the major human rights groups.

The Division of Human Rights of the Department of International Law and European Integration in the Ministry of Justice monitors law and legal practice to determine whether they are in accord with the country's international obligations. The European Law Department also reviews draft legislation.

There are three ombudsman institutions. The Parliament's controllers investigated complaints of the abuse of power by public servants. The controllers have the right to forward their cases for prosecution, to initiate a reprimand or removal from office of public servants, to initiate a compensation claim, to propose changes in laws and rules, and to inform the Parliament and the President about their findings. The Office of the Equal Opportunities Ombudsman exercised similar functions for complaints of discrimination and sexual harassment (see Section 5). The Office of the Ombudsman for Children's Rights controlled the implementation of relevant laws, oversaw local children's rights protection services, and investigated complaints of abuse of children's rights.

The Government continued to support the International Commission to Investigate the Crimes of Nazi and Soviet Occupation Regimes in Lithuania. The Commission, which includes historians, human rights representatives, representatives of international Jewish organizations, and both Lithuanian and foreign lawyers, produced five new reports during the year. The Commission signed agreements with Yad Vashem (the Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority) and other organizations to implement a program of Holocaust education, including tolerance development, in the country's schools. The Commission organized conferences and seminars to promote the development of a tolerant civil society.

Section 5 Discrimination Based on Race, Sex, Disability, Language, or Social Status

The Constitution prohibits discrimination based on race, sex, social status, or ethnic background;

however, discrimination against women in employment and other areas persisted. In November, the Parliament adopted a Law on Equal Opportunities, which forbids any immediate and indirect discrimination based on age, sexual orientation, disability, race, religion, and beliefs. The Equal Opportunities Ombudsman was expected to oversee the implementation of the law.

Women

Societal violence, particularly alcohol-related domestic violence, against women reportedly was common; however, official statistics on the incidence of abuse of women in the home are not reported separately from other categories of assault. Institutional mechanisms for coping with this problem developed slowly, and the law does not criminalize specifically domestic violence. If such violence takes place in the home, the victim must file a complaint. Few such complaints were filed because women preferred to avoid publicity and were not confident that the courts would punish their assailants. Thirteen women's shelters provided assistance to victims of violence. A 2002 study by the Women's Information Center indicated that 80 percent of women experienced psychological abuse in the workplace or at home, 35 percent experienced physical violence, and 17 percent were sexually abused. The law specifically criminalizes rape. From January to August, 211 rapes were reported. Persons convicted of rape generally received sentences of from 3 to 5 years in prison.

Prostitution is illegal under the Criminal Code. The penalty for prostitution is a fine of \$85 to \$140 (300–500 litas) for a first offense. Trafficking in women for the purpose of prostitution was a problem (see Section 6.f.).

The Constitution provides for equal rights for men and women; however, women continued to face discrimination. The Equal Opportunities Ombudsman is an independent agency, accountable to the Parliament, which oversees the implementation of the law and investigates complaints concerning gender discrimination and sexual harassment. The ombudsman also has some enforcement powers in this regard, and the new Criminal Code contains criminal sanctions for discrimination or harassment. The Law on Equal Opportunities provides for positive discrimination (affirmative action) toward women and forbids indirect discrimination and discrimination in the service sector. In May, the Government adopted a program, Equal Opportunities of Women and Men, 2003–04, to reduce violence against women and trafficking in women and later co-founded a nongovernmental organization (NGO), The Center for Development of Equal Opportunities, to help implement the program.

Official policy requires equal pay for equal work. Women made up about one-half of the employed population, and, at the end of 2002, their average pay was 81 percent that of male employees. Women were underrepresented significantly in some professions, business, and the managerial sector as a whole. Significant societal gender inequalities persisted, but recent surveys and studies indicated that conservative views about the role of women were declining a trend also reported by the media.

For the year ending in March, the ombudsman received 72 complaints and initiated 34 investigations. Most of the complaints concerned discrimination against men due to problems in „old“ legislation and discrimination against women in the workplace. The ombudsman, together with women's organizations, continued a public awareness campaign and a number of projects to advance gender equality. The number of registered violations of the equal opportunities law by state institutions again decreased substantially; however, enforcement of the law in private businesses remained a problem.

Children

The Government was committed to children's rights and welfare; it amply funded a system of public education and medical care. The Government provided compulsory, free, and nearly universal education for children through the age of 15. In 2002, only 1.1 percent of children in this age group did not attend school. The Government provides school transportation for children in the countryside, low-cost health care for all children, and a free school meal for one-third of the children. The Civil Code addresses relations between parents and children; however, the Government did not always implement its obligations in practice.

In January, 6,746 children lived in institutions, and approximately 8,000 were in foster families or residential homes. Authorities may remove children subjected to parental violence from the family and place them in the care of a temporary guardian. The Government continued to replace the Soviet-style orphanage (boarding) schools with residential homes or foster families, which permitted children to attend regular schools. Foster families, however, did not always ensure good conditions for children: In October, the authorities confirmed reports that a 6-year-old girl from Avikliai foster family house had suffered sexual abuse for almost a year.

Child abuse was a problem. The ombudsman reported that assistance for children who experienced abuse was insufficient. Abuse among children in four state correctional institutions for children who commit crimes and in one isolated prison for persons 16 to 18 years old declined, due to reorganization and improving prison conditions. Seimas Controllers reported that abuse of children in police arrest facilities was rare, but violence among juveniles in detention remained a problem.

Child abuse in connection with alcohol abuse by parents also was a problem. Authoritarian values in family upbringing discouraged more active measures against child abuse. The press reported increases in cruelty to children, including sexual abuse, intentional starvation, beatings, and killings. Authorities reported that 12 children were killed by their parents during the first 11 months of the year. The penalties for violence and cruelty against underage persons are prison terms of 1 to 2 years.

The Penal Code provides for up to 13 years' imprisonment for sexual abuse and up to 4 years' imprisonment for exploiting children in the production of pornography. From January to August, there were no registered cases of exploitation of children for purposes of pornography. From January to August, 36 cases of sexual abuse of children were registered (excluding rapes, for which separate data for children is not available), compared with 67 cases in all of 2002. The Government operated a children's rehabilitation center to provide special care for sexually abused children.

Trafficking in girls for the purpose of prostitution was a problem (see Section 6.f.).

Several thousand children reportedly lived on the street. Sixty children's rights protection agencies, other institutions, and NGOs routinely identified these children and, if they did not have parents or if their parents abused their parental obligations, placed them in foster families or care institutions. The Government tripled funding for 68 NGO projects for the day care centers' programs benefiting more than 2,400 children and their families; the centers also received support from private sponsors.

The Children's Rights Ombudsman Institution controls the implementation of relevant laws and conventions, oversees children's rights protection institutions, investigates complaints, and advises the Government on improving the protection and legal interests of the child. In 2002, the ombudsman received approximately 300 complaints and initiated 4 investigations, primarily involving municipal children's rights protection offices, tutelage, the child's right to

have a home, the right to communication with the child, the granting of state allowances for children, complaints against the police and teachers, and failure to pay alimony. The ombudsman continued to call for streamlining the children's rights protection system and mobilizing central government and local authorities to cope with growing juvenile delinquency and spreading drug addiction. In January, approximately 40,000 children lived in abusive and dysfunctional families.

Persons with Disabilities

The law provides for a broad category of rights and public benefits for persons with disabilities, additional job security for such persons, and gives children with disabilities access to regular schools and universities.

Persons with disabilities accounted for approximately 6 percent of the population. Many persons with disabilities lived in poverty because the state pension for a person with disabilities was lower than the minimum wage. Every local government runs home help services for persons with disabilities, and the Government financed a network of facilities for them, including daycare centers, state children care houses, and residential care homes for mentally ill adults. Under the National Program of Social Integration of the Disabled for 2003–12, the Government allocated \$7 million (23 million litas) for various NGO employment, education, rehabilitation, and other programs, which were coordinated by the Disabled Persons' Affairs Council, the Government, and NGOs.

Legal provisions for access to buildings for persons with disabilities are in place but were not enforced widely, although most new buildings ensured such access.

National/Racial/Ethnic Minorities

Minority ethnic groups—including Russians, Poles, Belarusians, Ukrainians, Tatars, and Karaites—constituted approximately 16.5 percent of the population. Although the country has improved the protection of the rights of its ethnic/national minorities since 1991, intolerance toward „others“ persisted.

In April, the COE stated that the country still faced many racism and intolerance issues related to its small Romani (Gypsy) community (approximately 3,000), which suffered from prejudice in many fields of daily life, including education, employment, health care, housing, services, citizenship, and contacts with the police. In 2002, as part of its Program for the Integration of Roma into Lithuanian Society, the Government established a social center and community school for the Roma, and, in December, the Government opened a bathing complex for Romani children.

The Penal Code provides for a sentence of from 2 to 10 years' imprisonment for the incitement of racial or national hatred or incitement of violence against foreigners. The State Security Department initiated several investigations into reports of acts tending to incite racial or national hatred but closed them either because the suspects apologized or because the cases would have been difficult to prove in court.

Public sector employees are required to have a functional knowledge of the Lithuanian language, but authorities granted liberal exemptions and extensions. Each year, several hundred persons passed the language portion of the citizenship test and were naturalized. There was no documented evidence of job dismissals based on the language law. The authorities indicated that while the law's intent is to encourage competence in Lithuanian as the official language of the State, no one would be dismissed solely because of an inability to meet the language requirements.

Section 6 Worker Rights

a. The Right of Association

The Constitution and the Law on Trade Unions recognize the right of workers and employees to form and join trade unions, and workers exercise this right in practice. The Law on Trade Unions extends this right to members of the police and the armed forces.

According to the law, unions must have at least 30 founding members in large enterprises or have a membership of one-fifth of all employees in small enterprises to be registered. Individuals employed in places where there is no trade union are free to join an established regional trade union, but this practice was not widespread.

Between 10 to 20 percent of all enterprises had trade unions, and approximately 10 percent of the workforce were unionized. There were three major trade union associations: The Confederation of Lithuanian Trade Unions with 120,000 members and 25 independent trade unions, the Lithuanian Trade Union „Solidarity“ (the former Workers' Union) with 60,000 members, and the Lithuanian Work Federation with 20,000 members. They all worked within the Trilateral Commission, which brought together labor groups with representatives of employers' organizations and the Government.

The law establishes minimum conditions and procedures for investigating individual labor disputes. Trade union leaders claimed that this law prevented unions from investigating labor disputes in the workplace. Difficulties commonly arose in state enterprises in which employees were represented by more than one union. Solidarity officials charged that managers in some companies discriminated against their organizers and dismissed employees in retribution for their trade union activities.

There were no restrictions on unions affiliating with international trade unions, and some unions were affiliated with European unions.

b. The Right to Organize and Bargain Collectively

A 2002 agreement on tripartite cooperation between the Government, trade unions, and the employers' associations provides for regular meetings to discuss issues related to implementation of labor laws and the prevention of illegal labor.

The Collective Agreements Law provides for collective bargaining and the right of unions to organize employees; however, it does not allow collective bargaining by government employees involved in law enforcement and security-related work. The law provides trade unions the right to negotiate nationwide, branch, and territorial collective agreements; however, collective negotiations regarding labor relations, including wages, are not widespread. Workers often took their complaints directly to their employers. Wage negotiations were more common in enterprises that had trade unions.

The Labor Law, effective in January, establishes collective bargaining as the main tool to regulate labor relations, restricts short-term contracts-which are now subject to collective bargaining, and gives employees the right to be represented in collective bargaining by trade unions or by a work council elected by a secret ballot. Leaders of the „Solidarity“ labor union complained about the Government's failure to eliminate illegal, undeclared wages, which reduce employees' social security benefits and their future pensions.

Managers often determined wages without regard to trade union preferences, except in larger factories with well-organized trade unions. The Government periodically issued

guidelines for state enterprise management in setting wage scales. The trade unions engaged in direct collective bargaining over wages at the workplace level. Wage decisions were made mostly at the enterprise level. Trade unions supplemented their bargaining activities with active lobbying of Parliament and the Government.

The trade unions criticized provisions of the new Code of Civil Procedure, which do not allow labor unions to represent their members at the Supreme Court; members must engage their own counsel.

The Constitution and the Law on Trade Unions provide for the right to strike, although public workers in essential services may not. According to the Department of Statistics, there were no official strikes. In May, farmers protesting low milk prices blocked roads; as a result, criminal proceedings were initiated, and a court decision was pending at year's end. There were also a number of unregistered protest actions by the employees over wage arrears and dismissals.

There is a special economic zone in the port city of Klaipėda. Worker rights were not restricted in the zone.

c. Prohibition of Forced or Bonded Labor

The Constitution specifically prohibits forced or bonded labor, including by children; however, there were reports of trafficking in women (see Section 6.f).

d. Status of Child Labor Practices and Minimum Age for Employment

The legal minimum age for employment of children without parental consent is 16 years; with written parental consent, it is 14 years. Complaints about violations of child labor regulations are referred to local prosecutors who investigate and take legal action to stop violations. Child labor problems were rare. In January, the Government issued a resolution regulating the employment of persons under age 18. There were no officially reported cases of illegal child labor; however, experts indicated that up to 10 percent of working children did so illegally.

On March 25, the Government ratified ILO Convention 182 on the worst forms of child labor.

e. Acceptable Conditions of Work

In September, the legal minimum wage increased to \$150 (450 litas) per month, which did not provide a decent standard of living for a worker and family. Every 3 months, the Council of Ministers and the Ministry of Social Security must submit their minimum wage proposals to the Parliament, which has the right to approve or revise the minimum wage level. According to the Department of Statistics, the average gross wage in the second quarter of the year was \$388 (1,163 litas) per month, a 4.4 percent increase over the corresponding period of 2002. The 40-hour workweek is standard by law, with at least one 24-hour rest period, and there are laws on overtime and vacation. The Labor Law provides for additional leave for long-term uninterrupted work in a company and work under specific conditions. The Law imposes stringent limits on overtime work, which may not exceed 4 hours per 2 successive days or 120 hours per year.

The Constitution provides that workers have the right to safe and healthy working conditions, and the State Labor Inspection Service is responsible for implementing the Labor Safety Law. During the first half of the year, the Labor Inspection Service conducted 9,125 inspections of companies and found 4,442 violations. The most numerous abuses included wage arrears, illegal employment (working without a written contract), the violation of labor contracts, time off and work time accounting, harmful working conditions, and the unsatisfactory investigation of accidents. Workers have the right, both in law and practice, to remove themselves from

dangerous work environments without jeopardy to their continued employment. From January to August, the State Labor Inspection Service recorded 125 fatal accidents at work and 145 other work accidents.

The Employee Safety and Health Law allows longer than 8-hour night shifts provided that the average working day during a 4-month period not exceed 8 hours. In June, the Labor Inspection Service passed a resolution On Measures to Improve Safety and Health of Workers that requires employers to instruct workers on health and safety issues and to take specified steps to reduce workplace accidents.

The labor laws protect foreign workers

f. Trafficking in Persons

The Criminal Code prohibits trafficking in persons; however, trafficking in women and girls for the purpose of prostitution was a problem. International and local NGOs claimed that the problem increased despite significant efforts by the Government to fight it. Authorities did not facilitate or condone trafficking.

The law criminalizes trafficking in persons for purposes of sexual abuse: The penalty is up to 6 years' imprisonment, the same as for prostitution organizers. Other penalties are: Trafficking of juveniles up to 8 years' imprisonment; trafficking for prostitution from 2 to 8 years; trade in children from 2 to 10 years; involving an adult in prostitution up to 3 years; involving a juvenile from 2 to 7 years; and receiving income from prostitution up to 4 years.

By mid-December, the authorities had initiated 14 new criminal cases involving 24 traffickers and a similar number of victims (all women, including several juveniles); from these cases, the courts convicted and sentenced 8 traffickers. Eight of 10 criminal cases of human trafficking that reached the court during the year resulted in convictions.

The country was a source, transit point, and destination for trafficking in women and girls. Women were primarily trafficked to Germany, Spain, the Netherlands, the United Kingdom, France, and Poland. Women from Ukraine, Russia (Kaliningrad district), Belarus, Latvia, and the domestic countryside were trafficked to the country's major cities and to Western Europe, although the numbers reportedly decreased due to lowered earnings in the country and more effective border control. According to Europol, every year approximately 1,200 Lithuanian women fell victim to human trafficking or left the country against their will. Four girls under age 18 were reported as victims of trafficking in the first 8 months of the year; three were trafficked in the country and one to Germany.

A number of women, some underage, were enticed or forced into prostitution and sold abroad by organized crime figures. Traffickers particularly targeted the socially most vulnerable groups: Young females from poor, asocial, or unstable families. Many were lured by deceptive offers of jobs such as household helpers, bar dancers, or waitresses. In many cases, close relatives or friends made such offers. Women also were tricked into prostitution through false marriage advertisements. Victims' compliance was ensured via threats and the withholding of their documents. Their families often were unaware of their predicament and believed that they had been kidnapped. In August, criminal police detained five Lithuanian, Italian, and Spanish nationals believed to be members of an organized trafficking group, the first operation in the country that resulted in the arrest of leaders of an international trafficking ring.

Despite increases, Government funding for prevention, investigation, prosecution, and

witness protection remained inadequate.

The Government allocated \$1 million (3 million litas) to its Program on the Control and Prevention of Trafficking in Humans and Prostitution for 2002–05, and the police were engaged in prevention activities.

There were a number of anti-trafficking projects and publicity campaigns, carried out by the Government, NGOs, the media, diplomatic missions, and by the International Organization for Migration. The Government allocated approximately \$10,000 (30,000 litas) for 2003–04 for pilot projects in two major cities for psychological rehabilitation, professional orientation, and employment of victims of trafficking and prostitution. During 2002–03, the Government allocated approximately \$125,000 (372,000 litas) for 15 anti-trafficking projects run primarily by NGOs, such as the Missing Persons' Family Support Center, the Mother and Child Care House in Vilnius, and others. The programs aim to provide shelter and access to legal and counseling services for victims, and to provide medical assistance for women engaged in prostitution. An NGO maintained a toll-free line for pupils and their parents, which provides advice and information on trafficking. Many NGOs complained that state support was irregular.

Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor
February 25, 2004

LIETUVOS ŽMOGAUS TEISIŲ ASOCIACIJA ŽMOGAUS TEISIŲ PADĖTIS LIETUVOJE 2005 METAIS

Lietuvos žmogaus teisių asociacija – seniausia oficiali žmogaus teises ginanti organizacija Lietuvoje, įkurta 1989 metais dėl demokratinių teisių įgyvendinimo atkuriant nepriklausomą Lietuvos valstybę.

Asociacija kasmet pateikia tarptautinėms žmogaus teises ginančioms organizacijoms ataskaitą apie realią žmogaus teisių padėtį Lietuvoje. Jos vertina Asociacijos objektyvumą, nes LŽTA nevyriausybinė, jokių fondų nefinansuojama ir neremiama organizacija.

Šiomet LŽTA ataskaitą apie Žmogaus teisių padėtį Lietuvoje pateikė Tarptautinei Helsinkio federacijai (jos būstinė Vienoje).

Pateikiamoje ataskaitos santraukoje glaustai apžvelgiama žmogaus teisių padėtis mūsų šalyje 2005 metais.

Teisė dalyvauti politiniame gyvenime

Teisė į laisvus rinkimus

Valstybės valdžios organų rinkimų įstatymuose išliko nuostatų, diskriminuojančių atskiras piliečių grupes ir organizacijas.

Kandidatus į savivaldybių tarybas gali kelti tik politinės partijos.

Savarankiškai be politinių partijų piliečiai neturi teisės kelti nei savo, nei kitų asmenų kandidatūrų. Tai vertinama kaip didelės žmonių dalies (nepartinių valstybės piliečių)

diskriminavimas ir rinkimų teisių suvaržymas.

Sudarant rinkimų komisijų sudėtį pagal įstatymą gali būti įtraukta vienintelės visuomeninės organizacijos (Teisininkų draugijos) pasiūlyti asmenys. Kitoms visuomeninėms organizacijoms tokios teisės įstatymas nesuteikia. Tokiu būdu diskriminuojamos kitos, tarp kurių ir žmogaus teisės ginančios, visuomeninės organizacijos, pažeidžiamos jų teisės.

Rinkimų komisijų nariai diskriminuojami pagal profesijas. Turintiems teisininko profesiją suteikta privilegija būti komisijų pirmininkų pavaduotojais. Kitų profesijų asmenys komisijų pirmininkų pavaduotojais būti negali.

Nustatyta rinkimų komisijų sudėties privaloma asmenų, turinčių teisininko profesiją, dalis. Tai diskriminuoja komisijų narius, turinčius kitokias profesijas.

Itin ap sunkintas piliečių dalyvavimas sprendžiant svarbiausius valstybės klausimus. Referendumui surengti reikia surinkti 300 tūkstančių rinkėjų parašų. Tai sudaro net 11 proc. visų Lietuvos rinkėjų. Iš daugelio bandymų surinkti reikalingą skaičių parašų tik vienas buvo sėkmingas.

Pasiūlymą sumažinti iki 100 tūkstančių parašų asmenų, reikalaujančių surengti referendumą, Seimas atmeta.

Savivalda

Esanti savivaldos rinkimų tvarka pažeidžia rinkėjų valią ir nepagrįstai riboja bendruomenių galimybes dalyvauti priimant sprendimus savivaldybėse.

Savivaldos bendruomenių nariai negali susipažinti su savivaldos institucijų veikla, negali dalyvauti priimant su jais susijusius sprendimus. Savivaldybių rengiami sprendimai gyventojams neviešinami, apie juos informacijos nėra arba nepakanka. Daugelis savivaldybių netgi neskelbia vietos savivaldos institucijų projektų, tokiu būdu atimdamos iš gyventojų galimybę dalyvauti sprendimų priėmimo. Piliečiai negali susipažinti netgi su teritorijų planavimo dokumentais, kurių projektai pagal įstatymus turi būti skelbiami viešam svarstymui.

Analogiškai elgiasi daugelis ministerijų, neleidamos susipažinti su vyriausybėje svarstomų teisės aktų projektais. Antai Krašto apsaugos ministerija neskelbė Asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 metų okupacijų, įstatymo pakeitimo projekto.

Nekeičiami savivaldos institucijų veiklą reglamentuojantys teisės aktai, pabrėžiant bendruomenės vaidmenį ir jo svarbą priimant sprendimus.

Bendruomenės, nušalintos nuo savivaldybių veiklos, neretai tampa politinių partijų ar asmeninių interesų įgyvendinimo įrankiu, nepadeda spręsti kasdienines gyventojų problemas.

Teismai

Visuomenės požiūris į teismus yra neigiamas. Teismų darbas tarp visų teisėsaugos ir teisėtvarkos institucijų yra vertinamas blogiausiai.

Teisė į bylos nagrinėjimą per trumpiausią laiką

Teismų proceso vilkinimas – dažniausiai pasitaikanti problema. Ji atima iš asmens galimybę tinkamai apginti savo teises teisme.

2005 metams teismuose liko dar 2004 metais neišnagrinėtos 1509 civilinės bylos, kurių nagrinėjimas užsitęsė daugiau kaip 6 mėnesius. Teismas tiesiogiai privalo kontroliuoti procesą nuo galimo jo vilkinimo. Tačiau siekdamas dirbtinai sulėtinti proceso tempą, proceso šalys dažnai prašo teismą leisti pateikti papildomų įrodymų, tokiu būdu vilkindamos procesą. Nustatyta, kad šalies proceso teisę į teisingą teismą dažnai suvaržo kita šalis, kuri naudojasi įstatymo suteiktomis procesinėmis galimybėmis. Todėl įstatymas, siekdamas padėti proceso

šaliai pasinaudoti savo procesinėmis teisėmis, apriboja kitos proceso šalies interesus ir lūkesčius į kuo trumpiausią teismo procesą.

Teisė į viešą procesą

Lietuvoje įgyvendintas tik teismo nagrinėjimo viešumas, reiškiantis, kad bet kuris asmuo turi teisę būti teismo salėje per teismo posėdį. Tačiau nei civilinio, nei baudžiamojo proceso kodeksai neįgyvendina viešumo principo plačiąja prasme – neleidžiama po teismo posėdžio teismo raštinėje byloje nedalyvaujantiems asmenims susipažinti su rašytine bylos medžiaga. Tai įtvirtina teismų neviešumo principą, didina nepasitikėjimą teismais, leidžia daryti prielaidas, kad rašytinė medžiaga vienoje ar kitoje byloje buvo keičiama, nes pakanka suklastoti arba pakeisti vieną kurį nors dokumentą, nuo kurio priklauso teisinė bylos sprendimo baigtis. Tai, kad asmenys negali susipažinti su rašytine bylos medžiaga, sudaro akivaizdų išpūdį, kad teismai vyksta slaptai. Kol teismų medžiagos nėra viešos, darant spaudimą teisėjui lengviau pakeisti arba sunaikinti tam tikrą dokumentą, turintį esminę įtaką teismo sprendimui.

Itin dažnas atvejis, kai teismų bylos nagrinėjamos teisėjų kabinetuose, nes teismo pastate nėra pakankamai patalpų. Tai savaime suvaržo kitų proceso dalyvių teisę dalyvauti procese, o tai akivaizdus teisės į viešą teismą pažeidimas.

Teisė į viešą procesą pažeidžiama, kai bylos šalims tinkamai nepranešama apie bylos nagrinėjimo laiką, vietą bei kitas aplinkybes. Yra atvejų, kai apie posėdį apeliaciniuose teismuose pranešimai apie teismo posėdžius apeliančių nurodytais adresais nebuvo išsiųsti. Vadinas, nuteistieji pagal gyvenamąją vietą apie teismo posėdį nebuvo informuojami, tuo iš esmės buvo suvaržytos jų teisės ir dėl teisėjų nedėmesingumo ar jų aplaidumo buvo grubiai pažeistos asmenų teisės į teisingą teismą.

Teisė į viešą procesą aiškiai suvaržo ir Baudžiamojo proceso kodekso 236 str. 2 dalis, kurioje užsimenama apie pranešimą per spaudą tik apie bylos nagrinėjimo laiką, neužsimenant nieko apie teismo nagrinėjimo vietą.

Teisė į nešališką teismą

Teisėjams trūksta teisės principų, tarptautinių normų ir modernių interpretavimo metodų taikymo įgūdžių. Teismo pirmininkas asmeniškai atsako už tinkamą darbo sąlygų teisėjams ir teismo personalui sudarymą, turi užtikrinti tinkamą teismo pastato bei patalpų būklę, jų apsaugą, aprūpinimą darbo inventoriu ir pan. Taip suderinus pareigas atsiranda pavojus, kad teismo pirmininkas gali būti šališkas. Pagal galiojančią tvarką atsakomybė už teismo patalpų remontą ar statybą tenka teismo pirmininkui. Tuo teisėjai priversti palaikyti komercinius ryšius su privačiomis bendrovėmis. Kitos šalys gali apkaltinti teismo pirmininką šališkai organizuojant statybos darbų konkursą. Tai gali atsiliiepti teismų nešališkumui ir jų įvaizdžiui visuomenėje.

Baudžiamojo proceso kodekso 59 str. 3 dalyje nustatyta, kad jeigu byla nagrinėja vienas teisėjas, klausimus dėl jam pareikšto nušalinimo jis sprendžia pats. Šis principas „kad niekas negali būti teisėju savo paties byloje“ leidžia išvelgti pažeidimą ir lemia nepasitikėjimą teismais.

Nepakankamai detalai apibrėžti kiekybiniai ir kokybiniai teisėjų darbo vertinimo kriterijai. Pagal galiojančius nuostatus, teisėjų darbo vertinimas paliktas pačių teisėjų bendruomenei. Tuo tarpu į teisėjų darbo vertinimo procesą neįtraukiami kitų valdžios institucijų ir kitų teisės profesijų atstovai.

Nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimus neretai pažeidžia ir patys teisėjai. Daugelis jų vis dar gina valstybės interesus, nors demokratinėje valstybėje teisėjai turi būti neutralūs ginčų arbitrai ir teisės viršenybės bei pamatinių žmogaus teisių principų įgyvendintojai.

Teismų nepriklausomumas

Tiek politikai, tiek teisėsauga demonstruoja visuomenei nepasitikėjamą teisinėmis procedūromis, mechanizmais, institucijomis ir pačia teisine valstybe. Užuoat pasitikėję teisiniais sprendimais, politikai ir teisėsaugos pareigūnai teisines problemas imasi spręsti propagandos priemonėmis, apeliacijomis į viešąją nuomonę, pastangomis šia nuomone manipuliuoti.

Tokie veiksmai, kaip operatyvinės medžiagos skelbimas ir „nutekinimas“ prieš teisminį tyrimą, politikų slapstymasis nuo teisėsaugos užsienyje, atsisakymas leisti korupcija įtariamus parlamentarų patraukti baudžiamojon atsakomybėn, vieši raginimai nutraukti iškeltas bylas stumia visuomenę į teisinį nihilizmą. Jie liudija, kad valstybės teisinė sąranga neveikia ir mūsų visuomenė negali jaustis saugi.

Dabartinėje Lietuvos praktikoje valdžios atstovai dažnai turi verslo interesų: jie patys yra verslininkai arba yra savo verslą perdavę šeimos nariams ar artimiesiems žmonėms. Todėl dalies įtakingų politikų būklę galima apibūdinti kaip nuolatinį paslėptą konfliktą tarp viešų ir privačių interesų.

Pagal Konstituciją Seimo nariai ir Respublikos Prezidentas neturi būti susiję su savo ar jiems artimų asmenų verslu. Tačiau rinkimų įstatymai netrukdo verslo interesų turintiems asmenims kandidatuoti ir būti išrinktiems į Seimą ar Prezidentu.

Įstatymuose nerengiami pakeitimai, garantuojantys Konstitucijoje įtvirtintą draudimą derinti tarnybą valstybei su asmeniniais verslo interesais. Įstatymuose nėra numatyta procedūra, kaip piliečiams, norintiems tapti politikais ar aukščiausiais valstybės pareigūnais, atsisakyti jiems ir šeimos nariams priklausančių akcijų ir perduoti jas valdyti tretiesiems asmenims

Teismų finansavimas

Teismai vis dar nepakankamai veiksmingai kontroliuoja savo biudžetus. Vykdomoji valdžia aktyviai dalyvauja sudarant biudžetą ir skirstant lėšas, o pats biudžeto sudarymas ir toliau nėra pakankamai skaidrus. Teismai negauna pakankamai lėšų, – realiai finansavimas labai sumažėjęs, nors labai padaugėjo teisėjų ir padidėjo teismų darbo krūvis. Teismų darbo sąlygos yra prastos, jos turi įtakos teisėjų gebėjimui atlikti pareigas, padaryti juos pernelyg priklausomais nuo vykdomosios valdžios galimybes skirti paramą ir daryti spaudimą teismų nepriklausomumui.

Antstolių veikla

Valstybė antstoliams suteikė ypač didelius įgaliojimus ir paramą. Tuo tarpu vykdamas sprendimus, antstoliams suteikta teisė verstis papildomu verslu, t.y. teikti paslaugas. Jiems leidžiama pažeidinėti teisinės valstybės principą: antstoliai gali privatų verslą vykdyti valstybės vardu, sudaryti sandorius su asmenimis, kurių teisinė padėtis yra priklausoma nuo valstybės tarnautojo, t.y. to paties antstolio. Antstolius remia valstybė, nes jiems leidžiama už valstybės patiktų funkcijų vykdymą gauti didelį atlyginimą.

Pagal įstatymą antstolis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai ir privalo laikytis Konstitucijos bei įstatymų, būti sąžiningas, dorai vykdyti antstolio pareigas, tačiau už šios priesaikos sulaužymą nėra jam numatyta jokia atsakomybė.

Beveik neįmanoma apskusti antstolių veiksmus teismui. Pagal Civilinio proceso kodekso 654 straipsnį antstolis neprivalo skolininkui ir išieškotojui išaiškinti teises ir pareigas. Žmonės turi teisę skusti antstolio veiksmus apylinkės teismui, kurio teritorijoje veikia antstolis. Bet nenurodoma, į kokį konkrečiai teismą galima kreiptis ir apskusti jo veiksmus.

Asmenys, susidūrę su antstoliais, pagal Sprendimų vykdymo instrukciją ir kitus teisės aktus turi žymiai menkesnes galimybes gauti informaciją ir ginti savo teises, nei nusikaltimų

padarymu įtariamai asmenys pagal Baudžiamojo proceso kodeksą.

Antstolis gali avansu paimti iš išieškotojo atlyginimą už numatomą savo darbą. Jei išieškotojas – socialiai remtinas ir negali avansu mokėti atlyginimo antstoliui, tai valstybė avansu apmoka antstoliui visų trijų rūšių atlyginimus: atlyginimą už administravimą, atlyginimą už atskirų veiksmų atlikimą ir atlyginimą už išieškojimą –visą ar dalinį sprendimo įvykdymą.

Jei skolininkas ir išieškotojas savo gera valia susitvarko skolos reikalus, avansu paimtas atlyginimas už darbą, kurio neprireikė atlikti, lieka antstoliui.

Antstolių veiksmų teisėtumą gali kontroliuoti tik teismas. Tačiau skundams dėl antstolių veiksmų nustatytas labai trumpas terminas. Apskųsti antstolių veiksmus galima ne vėliau kaip per dešimt dienų nuo tos dienos, kurią skundą pateikiantis asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie skundžiamo veiksmo atlikimą arba atsisakymą jį atlikti, bet ne vėliau kaip per trisdešimt dienų nuo skundžiamo veiksmo atlikimo.

Paaiškėjo pačių antstolių ir antstolių įstatymo projektų rengėjų sąsajos rengiant antstolių įstatymą, – tai, kad buvę Teisingumo ministerijos darbuotojai, rengę minėtą įstatymą vėliau patys tapo antstoliais.

Tiesė į gynybą

Teismai nepajėgia susidoroti su vis didėjančiu apkrovimu. Civilinio proceso kodeksas neleidžia teisinių paslaugų vartotojui laisva valia ir asmenine nuožiūra pasirinkti savo interesų atstovą (advokatą ar kitą teisininką) teismuose.

Nors šiandieną viešai pripažįstama, kad teisinių paslaugų poreikis visuomenėje nuolatos didėja, tačiau tuo pat metu Lietuvos teisinių paslaugų vartotojui atimama galimybė gauti kvalifikuotas teisines paslaugas jam palankesnėmis sąlygomis. Tokios Civilinio proceso kodekso atstovavimo instituto normos vartotojų teisių požiūriu sukūrė netoleruotiną padėtį, kai atstovavimo teisės teismuose tapo išskirtine advokatų privilegija.

LR Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtinta nuostata, draudžianti monopolizuoti rinką. Yra nustatytos valstybinės vartotojo interesų apsaugos garantijos. Tuo tarpu Advokatūros įstatymas nustato absoliutų advokatų monopolį visoje teisinių paslaugų sferoje, visiškai neatsižvelgiant į Europos Sąjungos šalių patirtį.

Šios monopolistinės normos įteisinimas paneigia valstybės prievolę užtikrinti šalies gyventojams savalaikės, kokybiškos teisinės pagalbos ir paslaugų prieinamumą vartotojui.

Advokatūros įstatymo įgyvendinimo įstatymas siekia uždrausti teikti teisines paslaugas juridiniams asmenims. Tokiu būdu tiesiogiai kėsinamasi ir į visuomeninių organizacijų bei profesinių sąjungų teises ir galimybes suteikti teisinę pagalbą savo nariams ar į šias organizacijas besikreipiantiems žmonėms. Atimama galimybė atstovauti jų interesams teismo proceso metu. Šia norma atimama vartotojo galimybė visose gyvenimo srityse, bet kuriais atvejais gauti jam prieinamą teisinę pagalbą, paslaugas ir efektyvią jo teisių apsaugą bei gynybą. Vartotojo konstitucinės teisės į jo interesų apsaugą yra suvaržomos.

Advokatūros įstatyme yra nuostata, kad mokėti advokatui žmogus gali tik sutartą tvirtą sumą, nesvarbu, kokia bus bylos baigtis. Tai mažina advokato suinteresuotumą laimėti bylą savo kliento naudai.

Iš kitos pusės, ribojamos asmenų teisės gintis patiems. Aukščiausiasis Teismas nepriima kasacinio skundo, jeigu jo nepasirašė advokatas ir nepridėti dokumentai apie jo teisę verstis advokato praktika bei sumokėtą honorarą už dalyvavimą byloje. Dėl to neišgalintys asmenys samdytis advokatą netenka teisės siekti teisingumo. Tai itin šiurkštus žmogaus teisių pažeidimas.

Nepaisymas nei LR Konstitucijos, nei Civilinio kodekso, nei kitų šalies įstatymų nuostatų

sąlygoja tai, kad pastaruoju metu padaugėjo piliečių skundų į tarptautines žmogaus teises ginančias organizacijas. Jų vertinimu, žmogaus teisių pažeidimų, susijusių su nekokybišku Lietuvos teismų ir valstybės teisėtvarkos institucijų darbu, nemažėja.

2005 m. balandžio 7 d. Europos žmogaus teisių teismas paskelbė sprendimą Karalevičius byloje prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 53254/99), kuriame nustatė Konvencijos 3, 5 bei 8 straipsnių pažeidimus. 2005 m. kovo 17 d. Europos žmogaus teisių teismas (Trečiasis skyrius) priėmė nutarimą dėl Trijonio pareiškimo prieš Lietuvą (Nr. 2333/02) priimtinumą. Tą pačią dieną Europos žmogaus teisių teismas (Trečiasis skyrius) priėmė nutarimą dėl Kambangu bylos prieš Lietuvą (Nr. 59619/00) priimtinumą bei uždavė papildomus klausimus bylos šalims. Teismas vienbalsiai nusprendė paskelbti priimtinais pareiškėjo, Angolos piliečio Kambangu skundus pagal Konvencijos 5 straipsnio 1 dalį dėl neteisėto perkėlimo ir laikymo Užsieniečių registravimo centre bei apribotos galimybės kreiptis į teismą dėl laisvės suvaržymo.

2005 m. vasario 24 d. Europos žmogaus teisių teismas paskelbė sprendimą byloje Jankauskas prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 59304/00). Šis teismas konstatavo Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą. Jis komunikavo Vyriausybei 13 naujų bylų. Trys bylos perduotos dėl tariamų Konvencijos 6 straipsnio (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) bei 1 Protokolo 1 straipsnio (nuosavybės apsauga) pažeidimų. Dėl tariamai per ilgo proceso (Konvencijos 6 straipsnis) Vyriausybei perduoti du pareiškimai. Keliuose pareiškimuose yra keliami kardomojo kalinimo teisėtumo bei pagrįstumo (Konvencijos 5 straipsnis) klausimai.

Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą

Specialistai pabrėžia, kad aiškių situacijos gerėjimo tendencijų nematyti ir net nauji pažeidimai fiksuojami teisėje į privataus gyvenimo neliečiamybę. Žmogaus teisių apžvalga rodo didėjančius privačių telefoninių pokalbių klausymosi mastus, griežtos operatyvinės veiklos kontrolės stoką. Padažnėjo tarnybinio piktnaudžiavimo asmens duomenimis atvejai, o privatumo pažeidimai Lietuvos spaudoje ir televizijoje yra kasdienis reiškinys.

Valstybės saugumo departamentas turi galimybę nevaržomai klausytis žmonių pokalbių mobiliaisiais telefonais. Didžiųjų telekomunikacijų bendrovės, sudarančios technines galimybes operatyvinės veiklos tarnyboms slapta klausytis telefoninių pokalbių, negali kontroliuoti, ar pareigūnai klausosi tik tų abonentų, kurie nurodyti teismo sankcijoje.

Privatūs pokalbiai, kuriuose galbūt šnekama kažkas negerai, atiduodami klausyti žmonėms, kurių įgaliojimai vertinti tų pokalbių turinį yra kildinami iš teisės aktų netiesiogiai, pavyzdžiui, Seimo nariams. Tokia tendencija jaučiama visoje Europos Sąjungoje.

Trūksta tvarkos, užtikrinančios, kad pareigūnai kontroliuotų tik tuos abonentus, kurie nurodyti teismo sankcijoje ir tik sankcionuotą laikotarpiu. Įstatymas įpareigoja elektroninių ryšių paslaugų teikėjus sudaryti techninę galimybę teisėsaugos institucijoms kontroliuoti perduodamos informacijos turinį, kitaip sakant, suteikti priėjimą prie visų elektroninio ryšio tinklo išteklių. Taip sudaromos prielaidos operatyvinės veiklos subjektui ar ikiteisminio tyrimo įstaigai piktnaudžiauti suteikta teise kištis į privatų gyvenimą.

Generalinės prokuratūros atliekama operatyvinės veiklos kontrolės teisėtumo priežiūra neveiksminga. Teisėjai ir prokurorai patenkina daugumą prašymų sankcionuoti šią operatyvinę veiklą. Nelengva nustatyti, ar šios sankcijos pagrįstos ir būtinos. Baudžiamojo proceso kodekso 177 straipsnyje yra dviprasmybių, kurios verčia kai kurias įstatymo nuostatas abejotinomis, nes lieka neaišku, kokiais atvejais ir kokių teisėtų tikslų siekiant toks paviešinimas yra įmanomas. Todėl įstatymo suteiktą teisę galima laisvai interpretuoti.

Atkreiptinas dėmesys į tapusį masišką informacijos nutekinimą žiniasklaidai.

Į tokios informacijos nutekinimą turėtų nedelsdamos ir veiksmingai reaguoti ikiteisminio

tyrimo institucijos: kelti baudžiamąsias bylas, pažeidėjams turėtų būti taikoma griežta atsakomybė. Už šiuos pažeidimus turėtų atsakyti ir operatyvinę veiklą vykdančių, ir ikiteisminio tyrimo institucijų vadovai, kurie turi užtikrinti šios informacijos saugumą. Žiniasklaidos etikos standartų laikymąsi prižiūrinčios institucijos turėtų įvertinti įvykusius pavišimo faktus ir imtis priemonių griežtai įgyvendinti taisyklę, kad tik atvirame teismo posėdyje pavišintų ir su viešu interesu susijusių telefono pokalbių turinys gali būti pavišintas žiniasklaidoje.

Tačiau Lietuvoje iki šiol įvairiais sumetimais to nedaroma. Negana to, analogiškus privačių asmenų pokalbius dažnai transliuoja televizija, radijas, juos viešai aptarinėja. Tokius pavišimus skatina netgi teisėsaugos institucijų vadovai. Tokiu būdu grubiai pažeidinėjamos Konvencijos 8 straipsnio „Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą“ nuostatos, kurios teigia, kad „kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas“.

2005 metais pasitaikydavo atvejų, kai elektroninio pašto paslaugas teikiančių bendrovių darbuotojai neteisėtai kontroliuodavo privačių asmenų susirašinėjimą elektroniniu paštu. Įstatyme ir paslaugų teikėjų vidiniuose norminiuose dokumentuose reikalingas detalesnis reglamentavimas, kuris užkirstų kelią darbuotojams prieiti prie vartotojų elektroninio pašto turinio.

Duomenų apsauga

LŽTA duomenimis, kas trečiame teisės akte, reikalaujame atskleisti asmens kodą, netiesiogiai pažeidžiamos žmogaus teisės į privatumą. Asmens kodo reikalavimas paplitęs ne tik dėl teisės aktų netobulumo, bet ir dėl asmens kodo paskirties bei su jo viešu naudojimu susijusių pavojų nesuvokimo. Asmens kodo reikalavimas paplitęs prekių bei paslaugų teikimo srityje, kur toks reikalavimas neturi jokio pagrindo. Žinomi atvejai, kai žmonėms atsisakius pateikti asmens kodą, sutartys su jais nebuvo pasirašomos, paslaugos neteikiamos. Asmeniui atsisakant pateikti asmens kodą, paslaugos teikėjas neturėjo teisės šio kodo reikalauti arba tuo pagrindu atsisakyti sudaryti sutartį. Duomenų valdytojai ir privatūs asmenys nėra pakankamai informuoti apie asmens kodo paskirtį bei jo apsaugos reikalavimus.

Daugėja asmenų privataus gyvenimo kontrolės vaizdo stebėjimo sistemomis atvejų. Vis daugiau įmonių ir organizacijų tokias sistemas įrengia viešose vietose. Pagal teisinę praktiką garso ir vaizdo duomenims tvarkyti taikomi asmens duomenų apsaugos reikalavimai. Balsai ir atvaizdai laikomi asmens duomenimis, jei jie teikia informaciją apie asmenį, net netiesiogiai sudarydami galimybę nustatyti jo/jos tapatybę. Praktikoje turėtų būti griežčiau laikomasi reikalavimo, kad asmenys būtų tinkamai informuojami apie vaizdo stebėjimo įrangos naudojimą. Nėra būtina tiksliai nurodyti, kur išdėstyta stebėjimo įranga, tačiau turi būti informuota apie stebėjimo faktą ir tikslą.

Netinkamai reglamentuojamas techninių priemonių naudojimas teismo posėdžių metu. Vaizdo ar garso įrašų naudojimas gali padėti vykdyti teisingumą, tačiau vaizdo įrašymas padidina ir bylos dalyvių teisės į privatų gyvenimą pažeidimo galimybę, pavyzdžiui, gali būti užfiksuota sutrikusi psichinė ar fizinė žmogaus būseną. Įstatymas sudaro plačias vaizdo įrašymo ir kitų techninių priemonių naudojimo teismo posėdžio metu galimybes, tačiau nėra išsamiai saugojimo bei naikinimo taisyklių. Sukaupta informacija dažnai nesunaikinama nutraukus baudžiamųjų bylų tyrimą, nors to reikalauja įstatymai.

Teisė į informaciją

Teisės gauti informaciją pažeidimų dvigubai daugiau negu nuosavybės teisės pažeidimų. Ribotos vietos savivaldos bendruomenių galimybės gauti informaciją iš savivaldybių, nes

atstovų teisės arba nepripažįstamos arba neregamentuotos savivaldybių reglamentuose.

Žurnalistams ir visuomenei neretai sunku prieiti prie viešų dokumentų.

Kreditoriai neturi teisės sleisti informacijos apie skolininko mokumą visuomenės informavimo priemonėse, nepaisant to, kad šis būdas laikomas efektyviu, kovojant su skolininkų vengimu gražinti skolas.

Persekiojimas už naudojimąsi saviraiškos laisve pasiremiant baudžiamuoju įstatymu turi būti kraštutinė priemonė. Tuo tarpu šios priemonės nepagrįstas naudojimas, išryškėjęs pastaraisiais metais, ypač prieš žurnalistus, verčia susimąstyti ir pasverti, ar tokiu bauginimu nėra daroma žala visuomenei, jos atvirumui.

2004 m. vasario 12 d. Europos Tarybos Ministrų Komitetas priėmė deklaraciją „Dėl politinių debatų visuomenės informavimo priemonėse“. Šioje deklaracijoje apibrėždamas leistinas kritikos ribas Komitetas pažymi, kad valstybė, vyriausybė, bet kokia šalies valdžia – vykdomoji, įstatymų leidžiamoji ar teisminė – gali būti kritikos objektu visuomenės informavimo priemonėse. Tuo tarpu Lietuvos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens garbei ir orumui“ 154 bei 155 straipsniuose, atitinkamai apibrėžiant sankcijas už šmeižimą bei įžeidimą, įstatymų leidėjo įtvirtinta ne tik bauda, areštas, bet ir laisvės atėmimo bausmė iki 2 metų.

Žiniasklaidos laisvė

Pastaruosiu metu pavojų ėmė kelti žiniasklaidos priemonių koncentracija, glaudus žiniasklaidos savininkų ir verslo bei politikų bendradarbiavimas. Koncentracija kelia pavojų nuomonių įvairovei, gali turėti neigiamos įtakos žodžio laisvei, o tuo pačiu riboti piliečių laisves.

Konkurencijos įstatymas numato, jog ūkio subjektas, užimantis dominuojančią padėtį atitinkamoje rinkoje, jeigu ta rinkos dalis sudaro ne mažiau kaip 40 procentų, gali būti baudžiamas. Kai kurie periodiniai leidiniai deklaruoja turį virš 40 procentų Lietuvos skaitytojų auditoriją. Tačiau jų atžvilgiu jokių poveikio priemonių nesiimama. Visuomenė dažnai nežino žiniasklaidos savininkų, nežino jų verslo ryšių bei priklausomybės nuo valstybės institucijų. Iki šiol nesukurtas veiksmingas mechanizmas, kuris įgalintų skelbti kontrolinį akcijų paketą turinčius asmenis, kitus akcininkus. Piliečiai negali susidaryti realaus ir jiems reikalingo vaizdo apie nuosavybės ir laisvosios žiniasklaidos santykį.

Užsakomosios-reklaminės informacijos mastas nekontroliuojamas. Lietuvoje baigia formuotis „mediapolitinė“ sistema, kai žiniasklaida ir politika susilieja, kai tarp jų atsiranda bendri interesai. Politika vis dažniau vykdoma per žiniasklaidą, o žiniasklaidos interesu tampa dalyvavimas politikoje. Kartais žiniasklaida netgi pati ima daryti politiką, sukeldama tam tikrus įvykius ir priversdama politikus sureguliuoti visus įstatymus, susijusius su visuomenės informavimu, su žiniasklaidos ir politikos finansais.

Neretai žiniasklaidoje pateikiama melaginga informacija pažeidžia prigimtines žmogaus teises į privataus gyvenimo gerbimą, nekaltumo prezumpciją. Už tai turi būti taikoma turtinė atsakomybė, o melaginga informacija turi būti paneigta arba paskelbta teisinga informacija. Apšmeižtas žmogus galėtų paduoti žiniasklaidos priemonę į teismą ir bylinėtis. Tačiau tai padaryti jam sudėtinga, nes žiniasklaida skleidžia informaciją ir formuoja nuomonę. Leidėjas dažnai finansiškai pajėgesnis už nuskriaustą žmogų, gali pasamdyti geresnius advokatus, todėl žmogus, ypač neturintis išteklių, negali samdyti labai gerą advokatą, todėl nedrįsta bylinėtis sudėtingoje garbės ir orumo pažeidimo ar šmeižto byloje.

Dažnai pažeidinėjamos viešųjų asmenų teisės. Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnio 3 dalyje neaiškiai nurodoma, kokie asmenys laikytini viešaisiais. Dėl sąvokos (įstatymo) neapibrėžtumo gali būti nepagrįstai pažeidžiama konstitucinė teisė į privatų

gyvenimą tų asmenų, kurie nors ir dalyvauja visuomeniniame gyvenime, bet jame neturi realios įtakos arba viešų sprendimų galios.

Itin reti atvejai, kai visuomenės informavimo priemonėje užtikrinama atsakymo teisė – asmeniui sudaroma galimybė patikslinti ar paneigti paskelbtą apie jį netikslią ar klaidingą informaciją.

Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnio 2 dalis nustato taisyklę, kad informaciją apie žmogaus privatų gyvenimą galima skelbti tik to žmogaus sutikimu ir jeigu informacijos paskelbimas nedarą jam žalos.

Dažnai visuomenės informavimo priemonėse pažeidžiama asmens teisė į privatumą. Privatumo pažeidimai audiovizualinėje viešosios informacijos srityje akivaizdūs „Komandos“, „TV pagalbos“, „Teismo“ laidose.

Informaciją apie asmens privatų gyvenimą saugo ir Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. Visuomenės informavimo priemonėse pernelyg dažnai skelbiami šio įstatymo saugomi asmens duomenys – asmens kodas, informacija apie šeiminių padėčių, nedarbingumą, sveikatą. Tokių duomenų skelbimas negali būti pateisinamas visuomenės interesu.

Vykdamas ikiteisminį tyrimą, visuomenės informavimo priemonėse plačiai ir detalčiai aprašinėjami nusikaltėliai ir aukos, inkriminuojami nusikaltimai. Tuo apsunkinamas teismų veiklos nešališkumas. Kaip sensacija skleidžiama kriminogeninio pobūdžio informacija, dažnai esanti pirminio tyrimo stadijoje. Dažnai nepaisoma nekaltumo prezumpcijos, nesigailima aukų ir jų artimųjų, naudojamosi žmonių bejėgiškumu ar tuo, kad žmonės nesulaukia savalaikės pagalbos iš teisėsaugos institucijų.

Žmogus ir savo mirties akimirkomis išsaugo savo švenčiausią teisę į žmogiškąjį orumą. Visuomenės informavimo priemonės pažeidžia visuomenės informavimo principą, ginantį asmens privatumą, garbę bei orumą jam mirus. Žmogaus mirtis išnaudojama, kaip proga šokiruoti, sukelti nerimą visuomenėje ir mirusiojo šeimoje. Skelbiamos nuotraukos, kuriose fiksuojamos mirties akimirkos, afekto būsenoje esantis žmogus.

Lietuvoje komercinis kinas ir televizija, intensyviai eksploatuoja radikaliai agresyviais masinės kultūros vertybes. Įsivyrąja radikali ir agresyvi masinės kultūros forma, konfrontuojanti su krikščioniškąja morale ir giliomis dvasinėmis lietuvių kultūros tradicijomis. Žiaurų smurtą, seksą ir agresiją skleidžia visi komerciniai TV kanalai, kai kurie periodiniai šalies leidiniai. Europos konvencijoje „TV be sienų“ pasakyta, kad visos programos turi išsaugoti pagarbą žmogui ir pagrindinėms žmogaus teisėms. Tačiau Lietuvos įstatymai nenumato nei civilinės, nei baudžiamosios atsakomybės už smurtą, pornografijos, pedofilijos, prostitucijos ar seksualinės prievartos propagavimą žiniasklaidoje. Visuomenės informavimo įstatymas neapsaugo nepilnamečių nuo reklamos bei jų išnaudojimo reklamos tikslais.

LŽTA kreipėsi į LR Prezidentą, LR Seimą, LR Vyriausybę ir į žiniasklaidą dėl pernelyg gausios smurto ir prievartos propagandos žiniasklaidoje, prašydama pataisyti senuosius ir priimti naujus teisės aktus, ribojančius smurto, prievartos ir pornografijos sklaidą. Deja, atsakymo nė iš vienos institucijos nesulaukė.

Žiniasklaida turėtų visuomenę informuoti, bet ji atlieka ne informatyvų, o destruktivų vaidmenį ir tampa įstatymų nereguliuojama verslo bei reklamos dalimi. Laisvė propaguoti prievartą ir smurtą neatitinka Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos nuostatų bei kitų Lietuvos ratifikuotų žmogaus teisių ir laisvių dokumentų, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir kitų teisės aktų įtvirtintų žmogaus teisių ir moralės normų. Šiandien teisės aktai, ribojantys smurtą, pornografiją ir prievartos propagandą, neveikia arba veikia blogai.

Sveikata

Lietuvoje dažnai pažeidžiama teisė į savalaikę ir kokybišką medicinos pagalbą. Konstitucijos 53 str. įtvirtina teisę į nemokamą medicinos pagalbą valstybinėse gydymo įstaigose, tačiau nemokamos pagalbos valstybinėse gydymo įstaigose teikimo tvarkos pagrindai, jos teikimo sąlygos nėra įtvirtintos įstatymu. Nustatant vaistų kompensavimo tvarką pacientams nesuteikta galimybė rinktis tarp skirtingų gamintojų ar analogiško poveikio vaistų, nes gydytojai, nors ir privalo, bet nesuteikia tokios informacijos, skirdami kompensuojamus vaistus. Gyventojai blogai informuoti apie šią tvarką.

Blogai finansuojamas lėtinių neinfekcinių ligų profilaktikos organizavimas. Dažnai pažeidžiama individuali asmenų teisė ambulatorinėse sveikatos priežiūros įstaigose, greitojoje medicininėje pagalboje. Šie pažeidimai sukelia pacientams moralinę, materialinę žalą, neretai pakenkia paciento sveikatai ir gyvybei. Pagrindinės pažeidimų priežastys – netinkamai gydyta liga, laiku nesuteiktos paslaugos, klaidingai diagnozuota liga, netinkamai paskirti vaistai, visai nedidžiai ligos.

Sveikatos priežiūros įstaigos stabdo civilinės atsakomybės draudimo įgyvendinimą, todėl nukentėjusiam pacientui nesuteikiamos papildomos garantijos į patirtos žalos kompensavimą.

Žiniasklaidoje dažnai pažeidžiamos paciento teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą. Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas detaliai nereglamentuoja paciento sutikimo ir informacijos apie paciento sveikatą atskleidimo normų. Dėl šio įstatymo ir poįstatyminių normų nekonkretumo bei įvairiausių interpretacijų dažnai kenčia pacientai, jais besirūpinantys ar globojantys giminės ir artimieji.

Vartotojų teisės

Nepaisant konstitucinės nuostatos ir kitų įstatymų normų, dėl gynėjo ir atstovo sąvokų prigimties klaidinančių interpretacijų, atimtos privačių asmenų – vartotojų teisės laisva valia ir nuožiūra nekliudomai pasirinkti savo atstovą, patikint jam teisių bei interesų atstovavimą įvairiose teisėtovos institucijose bei teismuose. Amenys, siekiantys apginti savo pažeistas teises teisme, neteko galimybės laisvai pasirinkti savo interesų atstovą ir naudotis kvalifikuotomis teisinių paslaugų įmonių teisininkų arba patentinių patikėtinių paslaugomis.

Jie yra priversti patikėti savo interesų atstovavimą teismuose išskirtinai advokatams arba reikiamos kvalifikacijos ir profesinio darbo patirties neturintiems mokiniais – advokato padėjėjams. Tai sąlygoja teisinių paslaugų įkainių didėjimą. Teisinės paslaugos tapo nepasiekiamos daugeliui asmenų. Kvalifikuotų teisinių paslaugų įmonių teisininkų, patentinių patikėtinių, profesinių sąjungų ir kitų visuomeninių organizacijų sąskaita dirbtinai suformuotas atstovavimo teismuose monopolis advokatūros atstovų naudai. Nepagrįstai sumažintos realios advokatų teikiamų paslaugų kokybės garantijos. Dirbtinai panaikinta konkurencija advokatams, atstovaujant klientų interesams civilinio proceso metu teismuose.

Vaikų teisės

Net kas trečias vaikas gyvena nepilnoje šeimoje. Vis daugiau nusikaltimų padaro vaikai. Tuo tarpu justicija nepajėgi susidoroti su augančiu nepilnamečių nusikalstamumu. Galiojantis Baudžiamojo proceso įstatymas nėra humaniškas sulaikytų nepilnamečių atžvilgiu, su vaikais dirbantys pareigūnai neturi specialaus pedagoginio, psichologinio pasirengimo. Nėra sistemos sprendžiant vaikų, nukentėjusių nuo neteisėtų veikų, patyrusių smurtą ar prievartą, reabilitacijos problemas. Vaikų globos institucijos nepasiruošusios suteikti reikiamą pagalbą prievartą patyrusiems vaikams.

Per lėtai sprendžiamos šeimos, vaikų, jaunimo užimtumo, nusikalstamumo mažinimo,

teisėsaugos sistemos reformos. Ne visada adekvati būna žiniasklaidos reakcija. Žiniasklaidoje ryškėja tendencijos, kai vaikams mėginama primesti pirmalaidę lytinę informaciją, kuri turi didelę įtaką tolesniam vaiko vystymuisi, jo sveikatai, ŽIV plitimui.

Ypač dažnai pažeidžiama nepilnamečio teisė į konfidencialumą. Visuomenės informavimo priemonės neleistinai viešina nepilnamečio ir jo šeimos privataus gyvenimo detales, neigiamame socialiniame kontekste pateikia nuotraukas ir tapatybę identifikuojančius duomenis, žeminamos nepilnamečio orumą ir pažeidžiamos jo teisėtus interesus. Dažniausiai žiniasklaidoje atspindimi tokie neigiami socialiniai reiškiniai, kaip nusikaltimai, kitos teisei priešingos veikos, taip pat girtavimas, smurtas, nesantaika šeimoje, narkomanija, nepadorus elgesys ir pan.

Spaudoje ir televizijos laidose dažnai pateikiami nepilnamečių tapatybę identifikuojantys duomenys, interviu su pačiais nepilnamečiais ar jų tėvais, artimaisiais siejant su nusikalstama veika ar kitais teisės pažeidimais, skelbiami save sužalojusio ar mėginusio sužaloti, nusižudžiusio ar mėginusio nusižudyti nepilnamečio asmens duomenys. Pateikiant duomenis apie nepilnamečių tokiam kontekste, yra žeminamas jo orumas ir pažeidžiami jo interesai. Viešosios informacijos rengėjai neretai piktnaudžiauja nepilnamečių pasitikėjimu ir nepatyrimu bei suaugusiųjų, atsakingų už nepilnamečio priežiūrą ir auklėjimą, savo teisių nežinojimu, menku teisinės sąmonės lygiu. Šiais atvejais viešosios informacijos rengėjai akivaizdžiai demonstruoja siaurą ir vienpusišką saviraiškos laisvės supratimą.

Lietuvos žiniasklaidoje itin dažnai pastebimas neatsakingas savižudybės temos nagrinėjimas. Savižudybes aprašančiose publikacijose smulkmeniškai pateikiamos įvykio detalės, nusižudžiusio asmens duomenys, tačiau neaprašomos neigiamos savižudybės pasekmės, prevencijos ir pagalbos būdai. Taip visuomenėje formuojamas teigiamas požiūris į savižudybę.

Neprofesionalus ir neatsakingas savižudybės temos nagrinėjimas žiniasklaidoje gali paskatinti didelės savižudybės rizikos nepilnamečius rinktis savižudybę kaip problemų sprendimo būdą.

Spaudoje gausu informacijos vos ne apie kiekvieną paaiškėjusį seksualinės prievartos faktą.

Žiniasklaidos priemonės neretai netinkamai naudojasi saviraiškos laisve, stokoja profesinės atsakomybės ir dažnai informaciją skleidžia visiškai pamiršdamos etinę, moralinę misiją.

Alkoholio reklamos apribojimai nesuderinti su Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo reikalavimais.

Visuomenė dar nėra pakankamai aktyvi sprendžiant smurto prieš vaikus problemą, užtikrinant jų teises ir teisėtus interesus bei garantuojant elementarų jų gerbūvį asociuose šeimose. Suaugusiųjų demoralizacija neretai tampa nusikalstamo elgesio su vaikais priežastimi.

Vaikui lytinis išnaudojimas yra pati didžiausia skriauda, ypač jeigu tai susiję su artimu žmogumi. Užregistruota pranešimų, kai nusikaltimai buvo padaryti pasinaudojant vaikų amžiaus tarpsnių ypatybėmis bei patiklumu.

Pastebimos neigiamos neformalių nepilnamečių grupuočių nusikalstamumo tendencijos. Remiantis apibendrintais šalies teritorinių policijos įstaigų apklausos duomenimis, šiuo metu Lietuvoje yra nuo 236 iki 242 jaunimo (nepilnamečių) grupuočių, priskirtinų jaunimo gaujoms. Pareigūnai išskyrė šiuos pagrindinius tokių grupuočių formavimosi požymius: polinkis daryti teisės pažeidimus, polinkis vartoti alkoholinius gėrimus bei sekti organizuotų nusikalstamų grupuočių pavyzdžiu (pastarąjį požymį ypač akcentavo Kauno, Šiaulių ir Panevėžio policijos pareigūnai). Formavimosi pagrindu taip pat laikoma bendra teritorija. Arti trečdalis visų ištirtų nepilnamečių padarytų nusikaltimų – recidyviniai. Iš visų nusikaltusių nepilnamečių apie 19 proc. kasmet sudaro anksčiau teisti. Kasmet vis dažniau nusikalsta moksleiviai. Mokyklose paplitęs smurtas, reketavimas, tyčiojimas.

Pabrėžtinos vaikų tarpusavio santykių problemos ir žiaurus elgesys su kitais vaikais. Dalyvau-

dami muštynėse jie neretai naudoja peilius, beisbolo lazdas, pagalius, kt. Apie 20 proc. visų nukentėjusių nuo smurto vaikų dėl įvairių sužeidimų ir kūno sužalojimų buvo gydomi ligoninėse. Vaikai neretai tampa įvairių neteisėtų reikalavimų ir vagysčių aukomis.

Vaikų, nukentėjusių nuo neteisėtų veikų, patyrusių smurtą ar prievartą, reabilitacijos problemos valstybėje nėra sprendžiamos sistemingai. Lietuvoje dar nėra teisės akto, numatančio konkrečius veiksmus kovai prieš smurtą, ypač smurtą šeimoje.

Sparčiausiai Lietuvoje plinta viena iš prekybos vaikais formų – vaikų pardavimas priverstinei prostitucijai. Šio nusikaltimo aukos yra 14–18 metų nepilnametės, vienu ar kitu būdu įtrauktos į prostituciją. Kovai su tuo nesiimama konkrečių priemonių.

Vaikai įtraukiami į narkotinių medžiagų platinimą, kišenvagystes, siekiant patiems nusikaltimų organizatoriams išvengti baudžiamosios atsakomybės, nes vaikai, padarę panašius nusikaltimus, dėl savo amžiaus gali būti atleisti nuo bausmės.

Valstybė nereiškia ryžtingos valios ir noro kovoti su prekyba vaikais, t.y. užtikrinti reikalingų teisės aktų priėmimą, tikslu užkirsti šiam nusikaltimui kelią ir nubausti prekiautojus.

Plėtojant socialinių paslaugų vaikams ir šeimoms infrastruktūrą, daug dėmesio turėtų būti skiriama paslaugų kokybei. Tačiau iki šiol nesukurtas socialinių paslaugų kontrolės mechanizmas, nėra standartų, taip pat neparengta socialinių paslaugų įstaigų licencijavimo tvarka.

Vaiko teisių apsaugos sferoje dirbančių institucijų darbas nepakankamai koordinuojamas, yra daug dubliavimo, nesuvienytos jų pajėgos, nėra komunikavimo tarp institucijų.

Lietuvos žmogaus teisių asociacija pasiūlė LR Seimui priimti trūkstumus teisės aktus ir patobulinti įstatymus, ribojančius smurto ir prievartos propagandą žiniasklaidoje, reklamoje, kurioje ir platinamoje kino ir video produkcijoje bei kompiuteriniuose žaidimuose.

Asociacija pasiūlė Vyriausybei griežčiau naudotis esamais įstatymais ir teisės aktais, stiprinant smurto ir prievartos propagandos kontrolę kurioje ar platinamoje reklamoje, kino ir video produkcijoje bei kompiuteriniuose žaidimuose. Rekomenduota įsteigti konsultacinę tarnybą, kuri stebėtų, kad smurtą propaguojančios medžiagos gaminimas, rodymas ir platinimas vyktų tik pagal įstatymais nustatytą reglamentą. LR sveikatos apsaugos ministerijai pasiūlyta informuoti visuomenę apie smurto ir prievartos propagandos žalą žmonėms, poveikį psichinei sveikatai. LR švietimo ir mokslo ministerijai patarė rūpintis, kad visų tipų mokyklų programos remtų ir skiepytų socialines bei etines vertybes, ugdančias šeimos ir visuomenės dorovę, skatintų gebėjimą kritiškai vertinti televizijos, radijo bei spausdintinės ir internetinės žiniasklaidos produktus.

Moterų teisės

Prekyba žmonėmis ir prostitucija yra geriausiai moterų socialinės padėties pažeidžiamumą iliustruojantys reiškiniai. Tai stereotipų ir nepakankamo moters pajėgumo garantuoti sau tinkamą pragyvenimo šaltinį padarinys. Moterų, parduotų į užsienį, absoliuti dauguma buvo bedarbės (70 proc.) arba turėjo mažai apmokamą darbą (13 proc.).

Prekyba žmonėmis

Prekybos žmonėmis srityje Lietuva yra kilmės ir tranzito šalis. Su tuo susijusios kitos organizuoto nusikalstamumo pasireiškimo formos, kaip nelegali migracija, kontrabanda, prekyba ginklais bei narkotikais, tapo viena iš esminių grėsmių šalies nacionaliniam saugumui. Prekyba žmonėmis siejama su korupcija. Į nusikalstamą biznį įtraukti jaunimas, vaikai.

Stinga ankstyvosios prevencijos priemonių sistemos, trukdančios įtraukti į prostituciją vis naujus asmenis. Nėra prekybos žmonėmis aukų ir nukentėjusiųjų rėmimo sistemos, ypač aukų

apsaugos ir jų socialinių klausimų sprendimo.

Nemažėja be žinios dingstančių žmonių. Iki šiol nėra be žinios dingusių žmonių valstybinės kompiuterizuotos paieškos sistemos. Visuomenė neturi informacijos ir negali įtakoti valstybinių institucijų sukurti operatyvią dingusių be žinios žmonių paieškos sistemą.

Lietuvoje mažai baudžiama prekeivių žmonėmis. Teisėsaugos institucijos vengia panašių bylų, nes jos sunkiai įrodomos.

Prostitucija

Vien Vilniuje prostitucijos organizavimu verčiasi 15–20 nelegaliai veikiančių firmų, kurių metinė apyvarta ne mažesnė nei 20 mln. litų. AIDS centro duomenimis, tik Vilniuje gali verstis 1000–3000 moterų. Tuo tarpu už vertimąsi prostitucija baudžiama nuo trijų šimtų iki penkių šimtų litų, o tam tikrais atvejais 500 arba 1000 Lt baudomis arba areštu iki 30 parų. Sąvadavimas prostitucijai baudžiamas laisvės atėmimu iki penkerių metų arba bauda. Nepilnamečio arba kaip nors priklausomo asmens įtraukimas į prostituciją baudžiamas laisvės atėmimu nuo 3 iki 7 metų.

Ir klientus, ir prostitutas prekeiviai dažniausiai vilioja per žiniasklaidą. Lietuvos spauda spausdina reklaminius skelbimus, kurie kviečia moteris teikti intymias paslaugas, o klientus naudotis jomis. Tokios paslaugos atvirai nesiūlomos. Jos pavadinamos masažu, gėlių atvežimu į namus, malonių vakaro praleidimu. Tokių paslaugų įmonės bei pačios paslaugos daro didelę neigiamą įtaką, skatindamos prekybą žmonėmis. Siekiant kontroliuoti ir reglamentuoti šių paslaugų teikimą, 2000 m. buvo priimtas Reklamos įstatymas, kuris draudžia bet kokiomis formomis ir priemonėmis skleisti sekso paslaugų reklamą. Tačiau šiuo metu nėra teisinių priemonių, draudžiančių dviprasmiškus skelbimus spaudoje, valstybės institucijos neskiria tam deramo dėmesio.

Dėl nepakankamo materialinio savarankiškumo moterims dažnai tenka kęsti smurtą šeimoje, ryžtis bandyti užsidirbti pajamas teikiant socialines paslaugas. Dėl to jos tampa potencialiomis žmogaus teisių pažeidimų aukomis, nukentėjusiomis.

Lietuvoje moterys tebėra diskriminuojamos labiau nei vyrai, o jų teisės pažeidžiamos sveikatos, darbo rinkos, sprendimų priėmimo ir kitose srityse. Nors įstatymiškai lyčių lygybė įtvirtinta, reali padėtis Lietuvoje nėra tokia gera.

Moterys daug labiau nei vyrai diskriminuojamos visose srityse – tiek dėl neįgalumo, tiek dėl vyresnio amžiaus, tiek dėl tautybės ar seksualinės orientacijos. Du trečdaliai moterų šeimose patiria sutuoktinių smurtą.

Moterys daugiau laiko skiria neapmokamam darbui šeimoje, rūpinasi vaikais, pagyvenusiais žmonėmis ir mažiau laiko turi poilsiui bei nepakankamai rūpinasi savo sveikata.

Lietuvoje nuo gimdos kaklelio vėžio miršta daugiausia moterų iš Europos Sąjungos šalių, o susirgusi krūties vėžiu miršta kas antra, tuo tarpu ES šalyse, laiku nustačius ligą, išgelbėjama 90 proc. moterų.

Tik mažas procentas moterų dalyvauja sprendimų priėmime ir užima aukštus postus savivaldybėse ar valstybės valdymo institucijose. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto savivaldybės taryboje iš 51 nario yra tik 10 moterų, o aukščiausias pareigybes administracijoje užima vien vyrai.

Dažnai ne tik vyrai, bet ir pačios moterys nepalankiai vertina aukštus postus užimančias savo lyties atstoves.

Moterų teisės pažeidžiamos ir darbo rinkoje – vyresnio amžiaus, besilaukiančioms ar mažamečių vaikų turinčioms moterims sudėtinga rasti darbą. Moterų nedarbo problema dominuoja Vilniuje, nors aktuali visoje Lietuvoje.

Lietuvoje per menkas dėmesys skiriamas moterų reprodukcinėi sveikatai ir teisėms, kurios

apima visų žmonių teisę į kūno vientisumą, teisę tuoktis ir nuspręsti, kiek turėti vaikų, teisę turėti lytinius santykius be smurto ir prievartos, teisę į informaciją apie lytiškumą.

Nors reprodukcinės sveikatos sąvoka taikoma tiek moterims, tiek vyrams, ji turi žymiai didesnę poveikį moterims ir todėl reikalauja prioritetinio dėmesio ir išteklių skyrimo moterų sveikatai.

Lietuvos moterims, ypač paauglėms, trūksta informacijos apie lytiškumą, šeimos planavimą, kontracepciją, apsaugą nuo lytiškai plintančių infekcijų (LPI).

Kasmet Lietuvoje atliekama apie 20 tūkst. abortų, kurių daugumą (daugiau kaip 90 proc.) sudaro pakartotiniai nėštumo nutraukimai. 15–19 metų amžiaus moterų grupėje nebe pirmas nėštumo nutraukimas sudaro net 50 proc.

Lietuvoje vyresnėms kaip 16 metų merginoms, norinčioms nutraukti nėštumą, tėvų sutikimas nebūtinai, dažnai tėvų ar globėjų sutikimo reikalauja nėštumo nutraukimo paslaugas teikiančios įstaigos ir medikai. Daug medikų tvirtai apsisprendusias nutraukti nėštumą merginas ir vyresnio amžiaus moteris įkalbinėja gimdyti.

Kaimo moterys nurodo, kad sveikatos paslaugos joms sunkiau prieinamos tiek geografiniu, tiek ir finansiniu požiūriu.

Rūpintis moterų reprodukcinė sveikata ir teisėmis įsipareigojo ir Lietuvos Vyriausybė, pasirašydama Kairo veiksmų programos ir Pekino veiksmų platformos vykdymą, Europos socialinę (pataisytą) chartiją, Konvenciją dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims, Vaiko teisių konvenciją ir kitus svarbius žmogaus teisių ir sveikatos dokumentus.

Santuoka ir šeima

Šeimos problemų daugėja. Blogėja demografinė Lietuvos situacija, mažėja gimstamumas, iškyla grėsmė tautiniam išlikimui. Visuomenė senėja, daugėja pensininkų. Lietuvoje 100 santuokų tenka 66 skyrybos.

Liberalėja požiūris į šeimą, vis dažniau abejojama santuokos institutu ir vis dažniau pasirenkamas bendras gyvenimas nesusituokus. Sugyventinio statusu gyvenantys žmonės mažiau vienas kitam įsipareigoja.

Valstybės paramos šeimai politika yra išskaidyta ir suvokiama kaip savarankiška kiekvienos institucijos pareiga ir atsakomybė už vienu ar kitu paramos šeimai politikoje numatytų priemonių įgyvendinimą. Nevykdoma socialinė politika, kuri būtų nukreipta prieš asocialumą ir stiprintų tradicinės šeimos ir darbo motyvaciją. Silpną įstatymų bazę bei finansinę paramą tvirtai šeimai, neskatinamas visuomenėje išplitusių individualistinių nuostatų keitimas bendruomeniškomis.

Nė vienai valstybės institucijai nesuteikiami įgaliojimai koordinuoti ir kontroliuoti paramos šeimai politikos vykdymą. Nekinta požiūris į daugiavaikę šeimą, kaip į socialinę problemą. Nekuriama pagarba ir susižavėjimas ja.

Visuomeninės organizacijos siūlė įsteigti Šeimos ir darbo ministeriją. Tuo tarpu šeimos problemos apleistos, kai kurių netgi nebandoma spręsti, reformos apsiriboja pašalpu dalinimu, nes valdžia ignoruoja jas.

Kiekvienais metais daugėja asmenų, vartojančių narkotikus. Nusikalstamumas, alkoholizmas, narkomanija, nihilizmas yra tiesiogiai susiję su šeimos krize.

Jaunoms šeimoms kyla daug problemų dėl būsto įsigijimo. Lengvatinių kreditų būstui įsigyti sistema šiandien veikia neefektyviai, yra šeimų, kurios neturi galimybių gauti kreditą, kad ir lengvatinį, nes neturi pakankamai lėšų (ir nėra tikėtina, jog turės) tam kreditui gražinti.

Pagal Civilinio kodekso 3.24 straipsnį, santuokos sudarymas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sukelia tokias pat teises pasekmes, kaip ir santuokos sudarymas civilinės metrikacijos įstaigoje, jeigu, be kitų dalykų, santuoka yra sudaryta pagal Lietuvos Respublikoje įregistruotų

ir valstybės pripažintų religinių organizacijų kanonų nustatytą procedūrą. Nustatyta atveju, kai piliečiai skundėsi, kad valstybės institucijos ir notarinės kontoros nepripažįsta bažnytinės santuokos registravimo teisės ir nesulygina su civiline registracija. Į LŽTA pagalbos kreipėsi pilietė A. Kiseliovienė, kurios bažnytinės santuokos nepripažino notarinės kontoros, neįregistravo jos pareiškimo gauti velionio vyro palikimą, nes neturėjo civilinės santuokos registravimo pažymėjimo, o turėjo tik bažnytinės santuokos faktą liudijantį dokumentą. Nors pilietė kreipėsi į LR Seimą ir Teisingumo ministeriją ir gavo teigiamą atsakymą, kad bažnytinė santuoka turi tokias pačias juridines galias, kaip ir civilinė, jos teisių notarinės kontoros nepripažino. Valstybės institucijos, tarp jų ir LR teisingumo ministerija, neparodė savo principingumo ir negynė pilietės konstitucinių teisių, versdami ją kreiptis į teismą, nors tai buvo ryškus žmogaus teisių pažeidimo faktas.

Nėra paskatų auginti daugiau vaikų, stinga priklausomybės tarp gaunamos socialinės pensijos dydžio ir šeimoje iki pilnametystės užauginto vaikų skaičiaus bei jų gaunamo uždarbio.

Šeimos praranda motyvaciją darbui, žinioms, normaliai šeimai ir slysta į alkoholizmą, veltėdžiavimą, nusikalstamumą. Didele dalimi tai priklauso nuo valstybės vykdomos socialinės politikos.

Nepadedama žmogui susigrąžinti motyvaciją. Nestiprinamos bendruomenės.

Tremtinių teisės

Atskleista biurokratizmo bei žmogaus teisių pažeidimų Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centre. Dėl pareigūnų aplaidaus darbo nebuvo išmokėta pašalpa žuvusio savanorio žmonai, nevykdomi teismo sprendimai įtraukti į tremtinių asmenų sąrašą buvusių partizanų bei jiems talkinusių asmenų pareigas, kurias jie atliko partizanų būriuose. Šios įstaigos pareigūnai neduoda išsamios ir tikslios piliečiams rūpimos informacijos, nemažai konfliktinių situacijų ir žmogaus teisių pažeidimų.

Neįgaliųjų teisės

Lietuvoje, pagal MSEK duomenis, invalidumo rodiklis siekia iki 10 proc. Lietuvos gyventojų. Neįgaliųjų teisinė padėtis reglamentuojama apie 70 įvairių teisės aktų.

Tačiau daugybė problemų iki šiol nesprenžžiama. Šiandien teisiškai nereglamentuotas vyresnių kaip 21 metų neįgalių žmonių švietimas ir universitetinis bei neuniversitetinis aukštasis mokslas. Itin sudėtinga organizuoti neįgaliųjų poilsį: tam nepritaikyta fizinė aplinka, nėra specializuotų organizacijų, kurios teiktų paslaugas neįgaliesiems atsižvelgiant į jų specialius poreikius. Savivaldybės mažai remia tokio poilsio organizavimą.

Sunkiai įgyvendinama neįgaliųjų teisė į kultūrinę veiklą. Nors daugelis kultūros įstaigų aplinkos prieinamumo aspektu yra pritaikytos neįgaliųjų poreikiams, tačiau neįgalieji dėl dažniausiai sunkios materialinės padėties neįstengia dalyvauti kultūros renginiuose.

Visuomeninės kelių, geležinkelio, oro ir vandens transporto priemonės, infrastruktūros objektai, pastatai nepakankamai pritaikyti neįgaliųjų poreikiams, teikiamos visuomeninio transporto paslaugos neįgaliesiems neatitinka šiuolaikinių reikalavimų. Jeigu nauji statiniai jau iš esmės atitinka neįgaliųjų poreikius, tai senesniųjų rekonstravimas vyksta gan lėtai (beje, tai pasakytina ir apie pastatus, kuriuose įsikūrę daugelis valstybės ir savivaldybių institucijų).

Nuo 1998 m. įgyvendinama gestų kalbos vartojimo programa, pagal kurią steigiami gestų kalbos vertėjų centrai, regėjimo negalia turintiems asmenims leidžiama literatūra Brailio raštu, įgarsinamos knygos ir t.t. Vykdomų priemonių mastas nepakankamas, kad būtų panaikinta dėl informacijos neprieinamumo esanti neįgalių asmenų izoliacija. Nėra užtikrinamos neįgaliųjų lygios galimybės dalyvauti informacinės visuomenės kūrimo procese. Informacinių technologijų

progresas vystosi sparčiais tempais ir vien bendruomenės bei neįgaliųjų organizacijų pastangomis nepajėgiama (ir yra brangu) adaptuoti paskutinių informacinių technologijų pasiekimus neįgaliųjų poreikiams, todėl svarų indėlį turėtų padaryti ir valstybė.

Galutinės institucijos, įgyvendinančios neįgaliųjų teises, yra apskričių administracijos bei savivaldybės. Šios institucijos, vykdydamos neįgaliųjų teisių apsaugą, susiduria su daugeliu problemų, kurių esminė priežastis – nepakankamas finansavimas iš valstybės biudžeto, taip pat ir savivaldybės biudžeto ribotos galimybės. Tai sąlygoja nepakankamą specialiųjų paslaugų neįgaliesiems teikimą (tiek kokybiniu, tiek ir kiekybiniu aspektu), neišgalėjimą surinkti tinkamos kvalifikacijos personalą, kuris dirbtų su neįgaliaisiais ir pan.

Lietuvoje savarankiškumo ugdymas yra vienas silpniausiai išvystytų neįgaliųjų reabilitacijos būdų. Pasibaigus gydymo ar reabilitacijos procesui, sunkių traumų ar ligų atveju neįgalus asmuo be specialaus parengimo neturi elementarių savarankiškumo įgūdžių įprastose aplinkose.

Neįgaliųjų profesinis mokymas taip pat yra silpnai išvystytas.

Per menkai plėtojamas atitinkamas socialinis švietimas, kad tiek neįgalieji, tiek ir likusioji visuomenės dalis suvoktų neįgaliojo konstitucinę teisę ugdytis ir būti ugdomiems.

Neįgaliųjų medicininis reabilitavimas, nors ir labiau išvystytas, turi trūkumų. Visų pirma dėl finansavimo stokos, sunkiomis ligomis sergantiems neįgaliesiems neužtikrintas pakankamas medicininių, techninių priemonių panaudojimas, neprieinami pažangūs gydymo metodai ir technologijos. Neįgaliesiems su raidos (intelektu) sutrikimais sunku gauti stomatologinę ir medicininę pagalbą, esant ūmiems susirgimams jie siunčiami į psichiatrijos ligonines, pagal susirgimą neužtikrinama atitinkamų specialistų pagalba. Psichikos ligoniams dažniausiai socialinės paslaugos teikiamos stacionariose socialinės globos įstaigose. Jiems grįžus į bendruomenę, socialinės reabilitacijos paslaugų ir galimybių įsidarbinti praktiškai nėra. Nevyriausybinių organizacijų nepajėgios išspręsti psichikos ligomis sergančių asmenų reabilitacijos ir grįžimo į visuomenę problemų. Be to, psichikos sveikatos specialistai ir nevyriausybinių organizacijų nesutaria dėl psichosocialinės reabilitacijos principų, modelių, metodikų. Todėl, skirtingai nei kitais atvejais, šiuo atveju problema yra ne vien tik dėl netinkamo teisės normų realizavimo, bet ir dėl to, kad šis teisinis santykis apskritai nėra pakankamai reglamentuotas.

Neįgaliųjų integravimas į darbą yra tinkamai reglamentuotas, tačiau normų efektyvumas nėra pakankamas. Realus įdarbinimas prieinamas tik lengvą negalią turintiems asmenims. Nepakankamai išvystytos kitos užimtumo formos (darbo terapija, bendras užimtumas). Užimtumą reguliuojantys teisės aktai nesudaro ekonominių prielaidų, skatinančių neįgaliųjų užimtumą, todėl darbdaviai nesuinteresuoti priimti neįgaliųjų į darbą, o dažnai patys neįgalieji nėra suinteresuoti ieškoti darbo bei įsidarbinti. Per darbo biržos užimtumo programas dažniausiai įdarbinami tik III grupės invalidai, sunkią negalią turinčių, bet dirbti galinčių invalidų perkvalifikavimo ir įdarbinimo problemos praktiškai neišspręstos.

Švietimo sistemoje ar profesinėje veikloje neįgalūs priverstas slėpti ar neigti savo trūkumus, kad nebūtų pažemintas. Toks priverstinis gyvenimo būdas arba siekiai, kurie neatitinka realių galimybių, yra kupinas kentėjimų ir neteisingumo.

Per mažai rūpinamasi neįgaliųjų asmenų emociniu ir seksualiniu auklėjimu, kuris turi remtis prielaida, kad šiems žmonėms, ypač jauniems, būtinas artimumo ir prisirišimo pojūtis kaip ir visiems kitiems žmonėms. Deja, dažnai asmuo su proto negalia šiuos savo teisėtus ir prigimtinius poreikius išgyvena nepalankiomis sąlygomis, sutikdamas grubumą, nesupratimą ar net išnaudojimą, kas ypač ryšku pereinamuoju iš vaikystės į paauglystę bei į suaugusio žmogaus amžių laikotarpiu.

Pagyvenusių žmonių teisės

Iki šiol Lietuva neratifikavo Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) konvencijų: Nr.102 „Dėl socialinės apsaugos“, Nr.128 „Dėl invalidumo, senatvės ir maitintojo netekimo išmokų“. Pagyvenę žmonės diskriminuojami darbo santykių srityje. Lietuvos Konstitucija numato visiems piliečiams lygiomis sąlygomis stoti į valstybinę tarnybą. Tačiau kai kurie įstatymai ir kiti teisės aktai nustato darbuotojo amžiaus apribojimus dirbti tam tikrą darbą ar užimti tam tikras pareigas. Pagal Valstybės tarnybos įstatymo 9 str. 1 dalies 3 punktą į valstybės tarnautojo pareigas priimamas asmuo turi būti ne vyresnis kaip 62 metų ir 6 mėnesių, o pagal šio įstatymo 44 str. valstybės tarnautojas atleidžiamas iš pareigų, jei jam sueina 62 metai ir 6 mėnesiai (pensinis amžius). Pagal LR prokuratūros įstatymo 57 str. prokuroras gali būti atleistas iš tarnybos, jei yra sulaukęs amžiaus, reikalingo valstybinei pensijai gauti. Pagal Mokslo ir studijų įstatymo 35 str. mokslo įstaiigų administracijos nariais – direktoriais, jo pavaduotojais, struktūrinių padalinių vadovais negali būti vyresni nei 65 metų asmenys.

Tokia darbo santykių subjektų nelygybė atsižvelgiant tik į amžių turi diskriminavimo požymių ir neatitinka Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 6 str. nuostatoms dėl vengimo diskriminacijos darbo santykiuose dėl darbuotojų amžiaus, kad kiekvienas pilietis be jokios diskriminacijos ir be nepagrįstų apribojimų turi teisę ir galimybę bendromis lygybės sąlygomis stoti į savo šalies tarnybą.

Valstybė per lėtai mažina pagyvenusių žmonių bedarbystę. Jų profesinis mokymas (perkvalifikavimas) menkai išplėtotas ir apima tik 5–10 proc. šios socialinės grupės asmenų.

Nesudarytos sąlygos norintiems dirbti ne visą darbo dieną, pamainomis, sezoninį darbą ir pan. Esama teisinė bazė neskaitina vyresnio amžiaus žmonių išlaikymo darbo rinkoje, o kai kuriais atvejais netgi užkerta kelią jų tolesniam darbui.

Nėra teisinės bazės, kuri skatintų pagyvenusius žmones mokytis visą gyvenimą, numatytų jiems tam tikras lengvatas.

Pagyvenusių žmonių būsto sąlygos per pastaruosius 5 metus pablogėjo. Turintiems būstą jo tinkamumas pagyvenusių žmonių poreikiams mažai pritaikytas ir pritaikymo darbai vyksta labai lėtai. Nepritaikyta pagyvenusių žmonių poreikiams ir visa aplinka, teritorijos prie namų.

Nepakankamas yra transporto prieinamumas ir pritaikymas pagyvenusio amžiaus žmonėms, kurių judėjimo sunkumai panašūs į neįgalųjų žmonių sunkumus. Nepritaikytos ir kelių, geležinkelio, vandens bei oro transporto priemonės vyresniojo amžiaus žmonėms.

Itin aštri problema – pagyvenusių žmonių asmens saugumo užtikrinimas. Kasmet 3–4 proc. nusikaltimų padaroma prieš pagyvenusius žmones. Ypač susirūpinimą kelia nusikaltimai prieš pagyvenusius žmones vieniškiuose. Čia jie neretai nužudomi, apiplėšiami, apgauldinėjami, apvagiama.

Daug problemų organizuojant pagyvenusių žmonių sveikatos priežiūrą. Blogai teikiamos gydymo paslaugos, ypač namuose ir bendruomenėje, žema šių paslaugų kokybė, o aprūpinimas kompensacinėmis priemonėmis neatitinka poreikių.

Nusikaltimų aukų teisės

Baudžiamajame procese įtvirtintų teisinės pagalbos priemonių nepakanka nukentėjusiojo teisėms ir teisėtiems interesams garantuoti ir ypač nepilnamečio nukentėjusiojo teisėms ginti. Paprastai vaiko įstatyminiai atstovai (globėjai, tėvai) neturi net minimalių teisių žinių. Kokybiškos advokato paslaugos taip pat sunkiai prieinamos, kadangi nukentėjusysis privalo pats susimokėti, o gyventojų dauguma gauna mažas pajamas. Tuo tarpu nukentėjusiojo atstovauti negali nevyriausybinių visuomeninių organizacijų atstovai, nėra įtvirtintas būtinumas advokato, kaip nepilnamečio atstovo, dalyvavimas baudžiamajame procese.

Kaltinamasis baudžiamajame procese turi daugiau teisių negu nukentėjęsysis, jam gynėjo dalyvavimas būtinas ir garantuojamas nepaisant kaltinamojo valios. Tuo tarpu nukentėjęsysis turi teisę gauti valstybinę pagalbą tik tam tikrais įstatymų numatytais atvejais. Todėl nusikaltusiajam neretai atstovauja profesionalūs advokatai, o aukai lieka tik menkos galimybės gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. Be to, šios teisės įtvirtinimas įstatymu nebūtinai reiškia realias tos teisės įgyvendinimo galimybes.

Skirtingai negu kitose užsienio šalyse, Lietuvoje ribojamos nevyriausybinių organizacijų galimybės ginti nukentėjusiųjų teises bei teisėtus interesus.

Lietuvoje nesukurta nusikaltimų aukų pagalbos ir paramos infrastruktūra, nėra specializuotų aukų pagalbos organizacijų, paramos fondų ir pan. Neskatinamas nusikaltimų aukų teisinis švietimas, savisaugos, savikontrolės, informacinių sistemų kūrimas, trūksta žinių apie teikiamas panašaus pobūdžio paslaugas, paramą, jų specifiką ir apimtį. Lietuva neužtikrina minimalios pagalbos ir paramos nusikaltimų aukoms, tai yra bazinių paslaugų, be kurių negali apsieiti nusikaltimo auka.

Nukentėjusiesiems reikalauti bet kurios žalos išieškojimo yra didelė problema, nes dažnai nusikaltimą padarę asmenys neturi jokio turto ir darbo. Patys nukentėjusieji ne visada žino savo teises, stinga teisinio visuomenės švietimo.

Nemažai nusikaltimo aukų net nebando ginti savo teisių, nes nepasitiki teisėtvarkos institucijomis. Baudžiamąjį proceso kodekse nėra reglamentuota pripažinimo nukentėjusiuoju procedūra, tikslai neapibrėžiama, kuriuo momentu turėtų įvykti asmens pripažinimas nukentėjusiuoju.

Juridiniams asmenims atimta teisė būti pripažintu nukentėjusiu. Jis savo turtines teises gali ginti tik kaip civilinis ieškovas. Nepripažįstant juridinio asmens nukentėjusiuoju pažeidžiamas lygiateisiškumo principas, nors civilinėje teisėje juridiniai asmenys yra pripažįstami lygiaverčiais, kaip ir fiziniai asmenys, civilinių santykių subjektais.

Pastebima, kad Lietuvoje vengiama pradėti ikiteisminius tyrimus. Tai sietina su tuo, kad Lietuvos policijos veiklos rezultatai vertinami pagal nusikalstamų veikų išaiškinamumą (kiek atskleista registruotų veikų, kiek bylų perduota teismui ir pan.).

Nukentėjusiojo teisė būti supažindintam su savo teisėmis ir pareigomis garantuojama tik formaliai.

Nukentėjusiųjų galimybės sužinoti ikiteisminio tyrimo eigą labai ribotos. Baudžiamąjį proceso kodeksas numato tik keletą atvejų, kai nukentėjusiajam turi būti pranešama apie tam tikrus priimtus procesinius sprendimus: pranešama, kad yra nutrauktas ikiteisminis tyrimas, kad ikiteisminis tyrimas baigtas ir pan.

Baudžiamąjį proceso kodekse nėra privalomo proceso dalyvių supažindinimo su byla ar būtino kvietimo susipažinti su tyrimo metu surinkta medžiaga. Teisėsaugos pareigūnai neprivalo supažindinti nukentėjusį su bylos medžiaga.

Asmenų, kuriems apribota laisvė, teisės, laisvės atėmimo vietų sistema

LŽTA susipažino su kalinamųjų laikymo sąlygomis, jų teisių ir laisvių užtikrinimu, laikantis Kardomojo kalinimo įstatymu įtvirtintų kalinimo principų, Europos kalinimo taisyklių bei gero viešo administravimo principų.

Naujajame, tik pernai atidarytame Kauno tardymo izoliatoriuje jo įrengimas ir dabartinė patalpų būklė bei laikymo sąlygos atitinka teisės aktų reikalavimus bei higienos normas, išskyrus reikalavimą vienam kalinamajam skirti 5 m² plotą. Čia vienu metu galima laikyti 262 asmenis, tačiau dažnai laikoma ir daugiau. Todėl kalinamiesiems neužtenka ne tik gyvenamojo ploto,

bet ir lovų, jie priversti miegoti ant grindų. Tokios laikymo sąlygos gali būti vertinamos kaip pažeidžiančios Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnį, draudžiantį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį asmens orumą elgesį.

LR sveikatos apsaugos ministro 1999 10 22 įsakymu patvirtinta higienos norma nustato, jog tardymo izoliatoriaus kameroje vienam asmeniui skiriamas plotas turi būti ne mažesnis nei 5 m². Vadovaudamasis minėta higienos norma, Kalėjų departamento direktorius 2003 08 13 įsakymu nustatė vietų skaičių laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigose. Pagal šį įsakymą Lukiškių tardymo izoliatoriuje – kalėjime numatytos 864 vietos, Šiaulių tardymo izoliatoriuje – 425 vietos.

Europos kalinimo taisyklių 15 punkte nustatyta, jog kaliniams skiriamos patalpos, ypač miegamosios, turi atitikti sveikatos bei higienos reikalavimus, skiriamas tinkamas dėmesys klimato sąlygoms, ypač kubinei oro talpai, tinkamam vietos plotui, apšvietimui, šildymui ir ventilacijai. Tokia pati nuostata yra įtvirtinta ir Jungtinių Tautų Standartinėse minimaliose elgesio su kaliniais taisyklėse.

2005 12 12 Lukiškėse buvo laikoma 1113 asmenų vietoj 864, Šiauliuose – 642 asmenys vietoj 425, o Kaune – 300 asmenų vietoj 262. Akivaizdu, jog perpildymas šiuo metu yra pagrindinė problema ne tik Kauno, bet ir didžiausiuose šalies tardymo izoliatoriuose.

2005 04 07 Europos žmogaus teisių teismas paskelbė sprendimą byloje Karalevičius prieš Lietuvą, kuriame nustatė Europos žmogaus teisių konvencijos 3, 5 bei 8 straipsnių pažeidimus. Spręsdamas dėl bylos esmės Teismas sutiko su pareiškėjo skundais, jog sąlygos Šiaulių tardymo izoliatoriuje, kuriame pareiškėjas buvo kalinamas nuo 1997 iki 1999 metų, buvo žeminančios žmogaus orumą.

V. Karalevičius skundėsi ankštomis gyvenimo sąlygomis, kameroje esančiais atvirais tualetais, ventilacijos stoka, trumpu pasivaikščiøjimų laiku, blogu maitinimu bei vandens trūkumu ir kitais nepatogumais. Teismas ypatingai atsižvelgė į Šiaulių tardymo izoliatoriaus perpildymą ir ankštas kalinimo sąlygas, kadangi pareiškėjui tekdavę iki 2 m² kameros bendro ploto, o pusantrų metų jis buvo laikomas 16,65 m² kameroje kartu su 10 kitų kalinamųjų. Teismas pastebėjo, jog pareiškėjas galėjo jausti baimę, nepilnavertiškumo jausmą bei būti žeminamas, kadangi turėjo gyventi, miegoti ir naudotis tualetu toje pačioje kameroje su tiek daug kalinamųjų. Teismas taip pat pabrėžė, jog valstybė turi užtikrinti, jog asmuo būtų laikomas tokiomis sąlygomis, kurios būtų suderinamos su pagarba jo žmogiškajam orumui, kad kardomojo kalinimo būdas ir metodai nesukeltų jam kančių ar sunkumų, kurie būtų didesni nei įkalinimo metu patiriamas neišvengiamas kančios lygis, ir kad atsižvelgiant į praktinius įkalinimo poreikius, būtų tinkamai apsaugota jo sveikata ir gerovė.

Kalėjų patalpos yra per mažos, nes kalinių nemažėja. Papirkinėjami pareigūnai, o nuosprendžiai ne visada atitinka padarytą nusikaltimą, nes neatsižvelgiama į asmenybę, tiksliau į žmogaus prigimtį.

Tardymo izoliatoriuose kalinamųjų sąlygos iki apgyvendinimo gyvenamojoje kameroje yra nehumaniškos kalinamųjų atžvilgiu. Žmogaus teises ginančios organizacijos šias sąlygas nuolat siūlo gerinti. Tačiau valstybės institucijos į rekomendacijas beveik nereaguoja.

Lietuvoje laisvės atėmimo vietose dirba tik beveik kas penktas nuteistasis (21,9 %).

Nereti atvejai, kai nuteistieji negauna jokio atlyginimo už išdirbtas valandas, fiktyviai nustatomas nuteistųjų darbo laikas, pažeidžiamos nuteistųjų teisės reikalaujant iš jų dirbti ilgiau nei nurodoma darbo laiko apskaitos žiniaraščiuose, išmokant mažesnę nei priklausytų darbo užmokestį. Būna atvejų, kai dirbę nuteistieji apskritai negauna jokio atlyginimo.

Buvusiems kaliniams būtina socialinė ir psichologinė pagalba. Susidūrę su socialiniais bei ekonominiais sunkumais, negalėdami adaptuotis laisvoje aplinkoje, jie daro naujus nusikaltimus.

Per 80 proc. įkalinųjų norėtų dirbti, bet ne visi gali gauti darbą.

Kalinamieji skundžiasi dėl susirašinėjimo teisės pažeidimų: kalinių siunčiami ir gaunami laišku gavimo įstaigoje nefiksuojami, nežymimos laišku įteikimo kalinamajam datos. Neretai kalinamųjų laišku visai nepasiekia adresato. Dokumentų, kurie žymėtų, kiek kalinamųjų ar nuteistųjų laišku iš įkalinimo įstaigos buvo įteikta pašto darbuotojams, ar šis skaičius atitinka įkalinimo įstaigoje kalinamųjų išsiuntimui perduotų laišku skaičių, nėra. Neretai susirašinėjimas cenzūruojamas.

Daugėja užregistruotų nusikaltimų. Kartu daugėja ir pakartotinai įvykdomų nusikaltimų. Pakartotinai nusikalsta kas 3-čias jau kartą teistas asmuo. Į įkalinimo įstaigas grįžta net apie 60–80 procentų pakartotinai nusikaltusių asmenų. Įstatymai ir esanti sistema blogai veikia. Nuolat kalbama apie tarptautinių reikalavimų neatitinkančias, žmogaus orumą žeminančias mūsų policijos areštines, kalinių įkalinimo sąlygas. Tačiau žymesnių pokyčių nevyksta.

Tautinių mažumų teisės

Lietuvoje visada buvo būdinga tolerancija kitų tautybių žmonėms, pagarba kitoms kultūroms, religijoms. Lietuvos valstybės nacionaline politika siekiama padėti tautinėms mažumoms išlaikyti tapatumą, integruotis į ekonominį ir kultūrinį šalies gyvenimą. Tautinių mažumų teisės įtvirtintos pagrindiniame šalies įstatyme – Konstitucijoje, Tautinių mažumų įstatyme, kuris buvo priimtas 1989 m. Tai buvo pirmas tokio pobūdžio teisinis dokumentas Rytų Europoje. Šis įstatymas savo dvasia atitiko demokratinių valstybių tradicijas ir suvaidino svarbų vaidmenį konsoliduojant visuomenę sudėtingu laikotarpiu, kai buvo atkuriamas Lietuvos valstybingumas.

Tautinių mažumų teisės taip pat įtvirtintos Valstybinės kalbos įstatyme, Pilietybės įstatyme, Visuomeninių organizacijų įstatyme, Visuomenės informavimo įstatyme, Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme, Politinių partijų ir politinių organizacijų įstatyme bei kituose teisės aktuose. Be to, Lietuva yra prisijungusi prie daugelio tarptautinių sutarčių, ginančių žmogaus, taip pat tautinių mažumų teises.

Gausiausios tautinės mažumos yra rusų (8 proc.), lenkų (7 proc.) ir baltarusių (1,5 proc.). Iš viso užregistruota 21 tautinė bendrija, kuri vienija apie 260 organizacijų. Daugelis jų aktyviai dirba, propaguoja savo kultūrą, tradicijas Lietuvoje ir užsienyje.

Lietuvoje sudaromos sąlygos romų etninei mažumai integruotis į visuomenės gyvenimą, gerinti romų, gyvenančių Vilniaus miesto taboruose, padėtį. Vilniuje pastatytas Romų visuomenės centras. Jame veikia priešmokyklinio ugdymo grupės, valstybinės kalbos kursai, teikiamos teisinės konsultacijos.

Lietuvos patirtis sprendžiant romų problemas gali būti pavyzdys kitoms šalims. Tai pripažino šalis – Europos Tarybos narės tautinių mažumų vyriausybinių institucijų pareigūnų susitikime Vilniuje.

Tačiau palyginti su kitomis tautinėmis mažumomis, kurių jaunimas lietuviškai moka geriau nei vyresnioji karta, romų atveju situacija yra sudėtingesnė. Nepaisant to, kad Tautinių mažumų ir išėvijos departamentas surengė Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2006 – 2010 m. programos projekto pristatymą, dauguma romų vis dar susiduria su sunkiomis gyvenimo sąlygomis, žemu išsimokslinimo lygiu ir socialine atskirtimi.

Žiniasklaidoje (ypač elektroninėje) kartais pasitaiko ksenofobiškų ir antisemitinių prostrūkių, nukreiptų prieš tam tikras tautines mažumas. Paprastai tokių veikų kaltininkai lieka nenubausti. Visuomenės informavimo įstatymas dar nepajėgia sureguliuoti elektroninės žiniasklaidos.

Seksualinių mažumų teisės

Lietuvos visuomenė rezervuotai stebi seksualinių mažumų renginius. Yra pakankamai tolerancijos priimant kitus žmones tokius, kokie jie yra. Tačiau nėra pasirengusi propaguoti homoseksualų gyvenimo būdą. Tai įrodo Europos kultūros instituto bei visuomenės nuomonės tyrimo bendrovės „Vilmorus“ atlikti tyrimai, pasak kurių, kas trečias Lietuvos gyventojas greta savęs nenori matyti homoseksualios orientacijos žmonių. Lietuvoje klestinčią homofobiją liudija ir tai, jog pusė apklaustųjų visiškai pateisintą diskriminaciją darbe dėl seksualinės orientacijos.

Beje, iš šio tyrimo paaiškėjo, kad absoliuti dauguma žmonių yra įsitikinę, kad Lietuvoje daugiau ar mažiau pažeidžiamos žmogaus teisės. Tačiau tik 13 iš 1 073 respondentų pripažino, kad reikėtų labiau apsaugoti seksualinių mažumų teises. Ir kol kas gėjai Lietuvoje netgi savo artimiausioje aplinkoje nesijaučia saugūs.

Yra raginimų atnaujinti baudžiamąją atsakomybę už homoseksualumo propagavimą. Ar taip nėra akivaizdžiai mėginama skatinti netolerantišką požiūrį į homoseksualius mūsų valstybės piliečius, tarp kurių, beje, nemaža ir praktikuojančių katalikų?

Vis dėlto galimybė viešai deklaruoti homoseksualumą rodo augančią visuomenės toleranciją.

Pabėgėlių teisės

Užsieniečių padėties įstatyme nenumatyta prieglobsčio prašytojo maksimali sulaikymo trukmė. Pagal įstatymo 113 str. 1 dalies 2 punktą „Užsienietis gali būti sulaikytas tada, kai neteisėtai atvyko į Lietuvos Respubliką ar neteisėtai joje yra.“

Dauguma prieglobsčio prašytojų yra priversti išvykti iš savo šalies be asmens dokumentų ir jų vėliau negali gauti. Tokiu atveju alternatyvios sulaikymui priemonės neskiriamos ir sulaikymas gali būti taikomas neapibrėžtą laikotarpį, nes įstatyme maksimalūs sulaikymo terminai, viršijantys 48 valandas, nenumatyti.

Būna atvejų, kai sulaikomam dėl pavojaus valstybės saugumui (113 str.) prieglobsčio prašytojui ir jo atstovams nesuteikiama galimybė susipažinti su sulaikymo motyvais (kai teisme nagrinėjamas klausimas dėl prieglobsčio prašytojo sulaikymo, viršijančio 48 valandas). Tokia informacija nėra pateikiama ir prašymą suteikti prieglobstį nagrinėjančioms valstybės institucijoms.

Sąlygos užsieniečių registracijos centre neatitinka direktyvos 2003/9EC dėl minimalių prieglobsčio prašytojų priėmimo standartų keliamų reikalavimų.

Lietuvoje yra vienintelis užsieniečių sulaikymo centras (Pabradėje). Užsieniečių registracijos centre nėra socialinių darbuotojų, psichologo, neteikiamos reabilitacijos paslaugos, teikiama tik būtinoji medicininė pagalba, kuri neužtikrina esminių sveikatos apsaugos poreikių.

LITHUANIAN HUMAN RIGHTS ASSOCIATION

Laisvės pr.60-302 , Vilnius LT05120; Tel.+370 5 2429051; faksas + 370 5 2460752;

http://www.lzta.lt

ANNUAL REPORT YEAR 2005

Lithuanian Association of Human Rights– the oldest formal human rights protecting organization in Lithuania, established in 1989 for implementation of democratic rights in the reestablished Independent State of Lithuania.

LAHR is a non-governmental, not financed and supported by any fund.

Situation of Human Rights in Lithuania In 2005

In 2005 Lithuanian legal system had been fortified, aiming to harmonize it with European Union legal acts and international human rights' conventions. Further it was attempting to establish a civil right to participate in the government of the state, right to fair trial, right to protection of private life, right to information, labor and other fundamental human rights. In spite of that, Lithuania had remained one of the leading countries on the number of complaints to the European Court of Human Rights. In 2005 European Court of Human Rights had communicated Government on 14 new cases.

Elections and Political Rights

Provisions in the laws on election to state's governing institutions, which discriminate separate groups of citizens and organizations, has remained.

Candidates to the councils of local governments can be nominated only by political parties. Citizens, who do not have political party's membership, have neither right to nominate neither their own nor candidacy of the other person. This is treated as discrimination and restriction of the right to elections of most part of the individuals (nonparty citizens).

In the composition of the Elector Committees according to the law, individuals can be nominated only by one civil society organization (Association of Lawyers). The law does not provide the other organizations with such a right. In such way other organizations, which protect human rights, are discriminated, their rights are violated.

Members of the elector commissions are discriminated within the profession requirement. Those who have lawyers' qualification are privileged to be commission chairpersons' deputies. Persons with other professions cannot hold that position.

The obligatory number of the elector commission members, who have lawyer profession. That discriminates the commission members, having that kind profession.

Impeded participation of citizens in deciding upon the most important state matters. In order to organize a referendum signatures of 300 thousand electors are needed. That constitutes even 11% of all Lithuanian electors. From many attempts to collect the needed number of signatures only one was successful.

Seimas is rejecting an initiative to reduce the number of signatures up to 100 thousand.

Legal System

Courts

In the year 2005 work of the courts among other law and order institutions were as the worst ones. The frequent problem– delay of the court process. In 2005 there were 1509 non-considered civil cases remained in the courts from 2004, the hearing of which were prolonged for over 6 months.

Rights of the citizens are being violated in not allowing after the court procedure to get access to the case material in the secretariat of the court. In such way establishing the principal of non-public hearing, non confidence in courts is being increased, there is a precondition for an assumption that written material in one or another case can be or was changed, so it is sufficient to falsify or change one of the documents and from what depends legal closure of the case. The fact that individuals cannot get information on the written material of the case constitutes an obvious image that court procedures are being held secretly.

Demand of independence and impartiality of the court usually is violated by judges themselves. Most of them up to now protect interests of the state, although in the democratic state judges must be neutral arbiters of the disputes and law supremacy and enforcers of the fundamental human principals. Courts are distantly controlling their budgets. The executive branch is actively participating in the composition of the courts' budget devoting resources to them and forming up the budget itself is not transparent. Courts do not receive sufficient resources, actual finance has been reduced, although there are more judges and the load of the case hearings has increased. Working conditions of the courts are quite bad, which effect ability of the judges to perform their duties, it makes them dependant from the executive authority, which allots financial support and can make a pressure to the independence of the courts.

There is a provision in the Law on Advocacy that a person can pay only an agreed fixed sum of money to advocate, not depending on the termination of the case. That decreases advocate's interest in winning the case in the favor of a client.

On the other hand, right of the individuals to protect themselves is restricted. The Highest court does not accept the cassation application if it is not signed by advocate and documents about his right to practice advocacy and document about the paid honorarium on the participation in the case are not attached to the application. For that reason individuals who cannot afford hiring an advocate are deprived of the right to seek justice. That is very rough violation of human rights.

In particular, human rights are outraged by Lustration Commission, composed of the members, who had been cooperating with former USSR Secret Services(KGB). Decisions of the Commission are adopted in the closed sessions. Commission does not acquaint the suspected persons with the case material. In the case if the suspected does not agree with the decision of the commission, he can apply to the court, but he must prove his innocence by himself. In that way presumption of innocence is infringed.

Lustration Commission deprives the function of the court, and its activity contradicts to the Constitution of Republic of Lithuania. After passing the decision on the suspected person, Lustration Commission transfers that information to mass media, which immediately publishes the name, surname and all the circumstances of a case of a person before launching a case in the court. For that reason further judicial examination of the case to publish or not publish the information about the suspected person to the society, doesn't have any sense. Even in the case of favorable court decision, the person cannot recover his lost honor and dignity. These problems occurred in the cases of V. Girdzijauskas, V. Kavaliauskas, A. Matulionis and other cases.

Right to the Respect of Private and Family Life

Review of the human rights in 2005 reflects the increasing wiretap amounts, lack of the strict control of operational activity. It was founded that State Security Department can unlimitedly wiretap the conversations of people by mobile telephones. Supervision of legality of control of operational activity performed by General Prosecution is not efficient. Judges and prosecutors satisfy most of the applications, sanction that operational activity. It is not easy to establish if these sanctions are grounded and indispensable. In the article 177 of Criminal Process Code there are some ambiguities, which make some legal provisions doubtful for it becomes unclear in which cases and seeking which legal aims the publication of those is possible. For that reason legally established right can be freely interpreted.

A massive leaking of information to media channels became a usual case in Lithuania. Law and order institutions should react to that information leak immediately and effectively: launching criminal cases, imposing strict penalties to the offenders. For those infringements should be liable heads of operational and pretrial institutions, who must insure the security of that information.

In the examination of obedience of the Ethic of Media Standards the responsible supervising institutions must evaluate the facts of occurred publication and must undertake measures for strict implementation of the rule, that content of telephone conversation can be publicized only in the open hearing and must be a mater of public interest.

But for different reasons untill now that is not done in Lithuania. Further more, analogical conversations are broadcasted through television and radio and discussed openly. In some cases those publications are influenced even by the heads of law and order institutions. In that way provision of article 8 of Convention „ Right to respect of private and family life“, which states that „everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence“ is roughly infringed.

System of Life Imprisonment Institutions

According to the data of 2005 12 12 in stead of 864– even 1113 individuals were imprisoned in the prison of Lukiskes, in Siauliai – 642 persons in stead of 425, and Kaunas– 300 persons in stead of 262. Obviously, the congestions are the main problem not only in Kaunas but also in the main probationary ward of the country. Premises of the custodies are too small for the number of prisoners is not decreasing. In the probationary wards conditions of the prisoners before imprisoning to the cell are inhuman. Human Rights' Organizations continuously are suggesting to the state authorities improving the conditions. But the authorities do not react to the recommendations.

The registered number of crimes is increasing. Together with that also increase the repeatedly committed crimes. Every 3rd repeatedly committed crime person is theistic. Even 60–80 percent of criminals of the repeatedly committed crime are returning to the prison. The laws and existing systems function weakly. All the time it is emphasized the police custody and bad conditions of the imprisonment are not in conformity with the international requirements. But there no significant changes done.

Right to Information

Local communities have limited abilities to receive information from local authorities, because rights of the delegates are not recognized or not regulated by the regulations of local authorities. It is difficult to get access to the public documents for journalists and society. On

the other hand, mas media usually publish false information and infringe the fundamental human right to respect of private life, the presumption of innocence. But normally it is not taken into consideration, not showing mercy upon victims and their relatives, availing an inability of people to protect themselves or making use of that people do not receive help from public authorities in due time.

Lithuanian laws do not provide neither civil nor criminal liability for the physical violence, pornography, pedophilia, prostitution or propaganda of sexual violence in the mas media. Law on Information of Society weakly protects juveniles from publicity and their exploitation for the publication purposes.

LAHR has applied to President of Republic of Lithuania, Parliament and Government and mas media for too numerous violence and coercion propaganda in mas media, asking to modify old and adopt new legal acts, which limit the dispersion of violence, coercion and pornography. Unfortunately it hasn't received answer from any institution.

Consumer Rights

Until now in Lithuania the Law on Advocacy establishes absolute advocate monopoly in all spheres of legal services, not considering practice of European Union in this area.

Persons, seeking to protect there infringed rights in the court cannot freely choose the representative of the interests and use qualified legal services of the enterprise lawyers and licensed trustees. They are forced to consign representation of their interests in the court exceptionally to the attorneys or students who do not have required qualification and professional practice- attorneys' assistants. In such a way rights and abilities of civil society and trade unions to provide legal aid for their members or of the people applying to these organizations are certainly limited. Legal services became unreachable for many people.

Children Rights

In Lithuania even 30% of the children live in the incomplete families. The existing Criminal Process Code is not humanic to the arrested juveniles, officers, who work with those children haven't got a special pedagogical, physiological preparation. There is no system, solving rehabilitation problems of the children, suffered from illegal activities, meeting violence and coercion. Children care institutions are not prepared to give the needed help to the violence suffered children.

In Lithuania one of the trafficking in children form- trafficking for the forced prostitution develops the most. Victims of that crime are 14–18 year old minors, involved into prostitution in one or another form. There are no actions done for combating that crime. Children are involved into the trade in drugs, pick pocketing in order for the crime organizers to escape the criminal liability themselves, because children who had committed similar crimes for their age can be indemnified.

The State does not express a strong will and wish to fight against trafficking in children i.e. guarantee pass of the needed legal acts in order to prevent the crimes and punish traffickers.

There is a lot of violence and coercion in mas media. State is fighting against it very weakly.

Lithuanian Association of Human Rights has offered to Parliament of Republic of Lithuania to pass the lacking legal acts and improve the existing ones, which limit violence propaganda in mas media, advertising, in the creation and distribution of cinematic and video production and computer games.

Trafficking in Human Being

In Lithuania news about unaccounted people remain on the same level. Until now there is no computer control system searching for the unaccounted people. Society does not have information and cannot influence state authorities to create operative searching for the unaccounted people. In Lithuania very few traffickers in human beings are punished. The law and order institutions are avoiding similar cases, because they are proven hardly.

Only in Vilnius city there are 15–20 illegal hustle companies, with their turnover of not less than 20 mln. Litas. According to the data of AIDS centre only in Vilnius there are 1000–3000 of women who can be involved in the prostitution business. Where punishment for the hustle are penalties up to 500 Litas, and in some cases 500 or 1000 Litas or arrest up to 30 days. The procurator for the prostitution– is punished with life imprisonment up to 5 years or monetary penalty. Involvement of juvenile or in some way dependant person into prostitution is punished with life imprisonment from 3 to 7 years.

Both clients and prostitutes are attracted mostly throughout mas media. Lithuanian mas publishes advertisements, which invites women to provide the intimate services, and clients– to embrace them. That kind of services are not offered publicly. They are called massage, flours to the place, pleasant evening. Enterprises of those services make a big negative impact, stimulating the trafficking in human being.

Rights of the Disabled People

Hardly implemented right of the disable to cultural activity: although many cultural institutions are adjusted to the needs of the disabled in the sense of environmental access, but the disabled people usually do not afford themselves to participate in the cultural events for the bad material status.

Public roads, railways, air and water transport, objects of the infrastructure, buildings are not adjusted to the needs of disabled, the provided transport services for disabled people do not correspond the modern requirements.

Rights of Old-Age People

Until now Lithuania has not ratified International Labour Organization Convention No. 102 „On Social Security“, No. 128 „Invalidity, Old-Age and Survivors' Benefits Convention„. Old-Age people are discriminated in the labour relations.

Notably deep problem– guarantee of the security of old-age people. Every year 3–4% of all crimes are committed against old-age people. Especial the concern is raised upon the crimes committed in the country side standings. Frequently they are killed, plundered, cheated and thieved in there.

Many problems arrays in organizing the old-age people health supervision. Badly provided medical services especially at home and in the community, low quality services, the provision of compensatory device do not satisfy their needs.

Rights of the Crimes' Victims

A defendant has more rights in the criminal process than a victim, the participation of attorney is compulsory for him and guaranteed in spite of the defendant's will, while the victim has a right state protection only in the certain cases established by law. For that reason interests of defendant are represented by professional attorneys and the victim faces only a limited opportunity to receive state guaranteed legal aid. Further, the establishment of this right in the law does not necessarily mean practical implementation of that right.

Differently from other foreign countries, in Lithuania the opportunities of the non-governmental organizations are limited to protect rights and legal interests of the victims.

In Lithuania there is no infrastructure of aid and support of crimes victims, there is no specialized organization of aid for the victims, support fund, etc. Legal education, self protection, self control of the crime victims is not promoted, informational systems are not created, there is a lack of knowledge about provided similar services, support, their particularities and volumes.

It is noticed that it is voiding to start the pretrial examination in Lithuania. That is related to that results of the Lithuanian police activity are counted by the number of solved crimes (how many registered crimes are solved, how many cases reached the court, etc.)

Labour and Trade Union Rights

In 2004 05 01 when Lithuania became the EU member situation in the labour market has changed radically. Around 500.000 Lithuanian inhabitants or ¼ employable people have emigrated from Lithuania (mostly to Ireland and England), for that reason unemployment has decreased from 16 percentage to minimum. Especially there is a lack of the employees in the construction area, what is intended to compensate bringing the cheaper work force from the third non-EU countries. A big problem remains a work without written employment contracts in paying none or part of the social security benefits, income taxes of natural persons and other taxes. In 2005 in Lithuania the taxation of workforce was the biggest one—even 33%, which is planned to reduce by 6 points in June of 2006. A big taxation of the workforce and related with that non-counted illegal work has stipulated increase of GNP in 6%.

In the year 2005 professional diseases at work has increased, because from the year 2000 a compulsory insurance of the accidents at work and professional diseases was established and all employers had been paying equal social benefits and financially were interested to guarantee safe and healthy working conditions.

Improprate, differently organized safety and security insurance is established in the civil service, where compensation system is applied according to each civil service statute. It should be delegated but it is not to State Labour Inspection to control the safety and health in civil service.

In 2005 trade unions has initiated to establish the specialization of the court board in the hearings of long lasting labour cases, but until now delegates of employees and employers' organizations are not permitted to speak during the court proceedings as it is established in the other European countries. It is not allowed to the lawyer of trade union to represent his member in the administrative and criminal cases. Clause of public advocate, which existed until 2003, was eliminated from the criminal process, according that clause trade union during it's meeting could appoint a public advocate for the protection of it's member.

In 2005 a renewed contract on cooperation among Government, trade unions and employers' organizations was signed, interests of social partners are coordinated in the Tripartite Council, seeking for the balance of these interests. But in separate cases interests of social partners are not guaranteed by Government for they are a governmental opponent with their freedom of activity established by the laws and international agreements, but in opposite Government roughly intervenes and hampers activities of trade unions, intends to deprive trade union assets.

In 2004 it was offered to Lithuanian Trade Union „Solidarumas,, to sell the working premises in order to built a dwelling house in the centre of Vilnius. As most of the other buildings in Vilnius in similar cases, on 2 of December 2004 working premises of Lithuanian Trade Union „Solidarumas,, were burned. Vilnius Local Government and State Government didn't allocate support for the liquidation of the consequences of fire in working premises. The prepertrators

are not found and punished until now.

From the end of 2004 for more than one year Vilnius district and Vilnius City Prosecutions have been executing and continues the pretrial examination of „possible jobbery of the officials,, and withdrew of the documents of the last few years activity.

Immovable property – Sanatoria of Druskininkai „Nemunas,, and other assets were transferred to Special Fond for Functioning and Establishing Trade Unions (further-Fund), established by Seimas, assets were registered in 1995 in the property register as Fund’s property and it had to be allocated to the trade unions. In 2003 Lithuanian Constitutional Court in consideration of return of one building in Anyksciai to it’s owner has declared that assets of former trade unions could not be transferred to the current trade unions, which court named as separate groups of individuals, in spite of that an article 50 of Constitution of Republic of Lithuania states that trade unions represent all interests of the workers, what is enforced through the Tripartite Council. That interpretation was sufficient for Vilnius District Prosecution in „protecting a public interest,, and it has inspired a case, according to which it is intended to deprive Trade Union „Solidarumas,, with sanatory „Nemunas,, allocated to trade union by Fund with the property rights with it’s legal registration which was recognized by the court decision.

Minorities’ Rights

The biggest national minorities are Russians (8%), Polish (7%) ir Byelorussians (1.5%). In total there are 21 registered national minorities, which unifies approximately 260 organizations. Many of them work actively, propagare their culture, traditions in Lithuania and foreign countries.

In Lithuania there are good conditions constrained for Roma ethnic minorities to integrate into society’s life, to improve the wellbeing of Romas, living in Vilnius city quarters.

There is Roma’s Society Center was built in Vilnius. It integrates the preschool educating groups, official language courses, serving the legal consultations.

In spite of that Department of National Minorities and Emigration has organized presentation of the project of integration of Romas into Lithuanian society program for 2006–2010, most of Romas are facing hard living conditions, low education level and social exclusion.

Some xenophobic and anti-Semitic aspects applied against certain national minorities occur in mas media (especially electronic). Usually causers of those activities are not punished.

<http://www.ihf-hr.org/>

LIETUVOS ŽMOGAUS TEISIŲ ASOCIACIJA ŽMOGAUS TEISĖS LIETUVOJE 2006 METAIS

Ši apibendrinta informacija skelbiama Tarptautinės Helsinkio federacijos tinklapyje

Www.ihf-hr.org/index.php

Taip pat Lietuvos žmogaus teisių asociacijos tinklapyje

www.lzta.lt

2006 metais buvo siekiama, kad Lietuvos teisinė sistema atitiktų Europos Sąjungos teisės aktus ir tarptautines žmogaus teisių konvencijas, buvo šalinamos kliūtys piliečiams dalyvauti valstybės valdyme.

Ypač daug dėmesio sutelkta teismų sistemai ir jų darbui gerinti. Nepaisant to, Lietuvos teismų sistema liko viena iš uždariausių sistemų Europos Sąjungos šalyse.

Teismai

2006 metais Teismų darbas tarp visų teisėsaugos ir teisėtvarkos institucijų buvo vertinamas blogai. Dažniausiai pasitaikanti problema – teismų proceso vilkinimas. Beveik du metus Vilniaus I apylinkės teismas nagrinėjo „Valstiečių laikraščio“ redakcijos ginčą su kita organizacija, o pagaliau paskelbtą teismo sprendimą „Valstiečių laikraščio“ redakcija gavo tik 2 mėnesiams praėjus po to, kai sprendimas buvo paskelbtas, nors tokį sprendimą teismas privalo įteikti per 14 dienų.

Jeigu pirmosios instancijos teismo dėl įvairių priežasčių negalima apskųsti aukštesnei teismo instancijai, tuo atveju pirmosios instancijos teismai dažniausiai bylas nagrinėja paviršutiniškai, jie vengia gilintis į bylos detales, dėl to byla išnagrinėjama tik formaliai, nes niekas nebegali pakeisti pirmosios instancijos teismo sprendimo.

Dažni atvejai, kai didelės svarbos teismų sprendimai priimami už akių dėl nereikšmingų formalumų, tokių, kaip bylos šaliai pavėlavus atvykti į teismo posėdį arba neatvykus į teismą dėl sveikatos sutrikimų ir pan.

Visuomenėje nuolat didėja nepasitikėjimas teismais, daromos prielaidos, kad rašytinė medžiaga vienoje ar kitoje byloje gali būti arba buvo keičiama, nes tam pakanka suklastoti arba pakeisti vieną kurį nors dokumentą, nuo kurio priklauso teisinė bylos sprendimo baigtis.

Teismų nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimus dažnai pažeidžia ir patys teisėjai. Teismai tebegina valstybės interesus, nors demokratinėje valstybėje teisėjai turi būti neutralūs ginčų arbitrai ir teisės viršenybės bei pamatinių žmogaus teisių principų įgyvendintojai.

Ribojamos asmenų teisės gintis patiems. Aukščiausiasis Teismas nepriima kasacinio skundo, jeigu jo nepasirašė advokatas ir nepridėti dokumentai apie jo teisę verstis advokato praktika bei sumokėtą honorarą už dalyvavimą byloje. Dėl to neišgalintys asmenys samdytis advokatą netenka teisės siekti teisingumo. Tai itin šiurkštus žmogaus teisių pažeidimas.

Yra požymių, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas tampa šališkas sprendžiant Lietuvos valstybės teisės aktų taikymą praktikoje ir dalyvauja priimant politinius sprendimus valstybėje.

Lietuvoje iki šiol Advokatūros įstatymas nustato absoliutų advokatų monopolį visoje teisių paslaugų sferoje, visiškai neatsižvelgiant į Europos Sąjungos šalių patirtį šioje srityje.

Asmenys, siekiantys apginti savo pažeistas teises teisme negali laisvai pasirinkti savo interesų atstovą ir naudotis kvalifikuotomis teisių paslaugų įmonių teisininkų arba patentinių patikėtinių paslaugomis. Jie yra priversti patikėti savo interesų atstovavimą teismuose išskirtinai advokatams arba reikiamos kvalifikacijos ir profesinio darbo patirties neturintiems mokiniais–advokato padėjėjams. Tokiu būdu tiesiogiai ribojamos visuomeninių organizacijų bei profesinių sąjungų teisės ir galimybės suteikti teisinę pagalbą savo nariams ar į šias organizacijas besikreipiantiems žmonėms. Teisinės paslaugos tapo nepasiekiamos daugeliui asmenų.

Teisė į informaciją

2006 m. rugsėjo 7 dieną buvo suimtas ir 48 valandoms sulaikytas „Laisvo laikraščio“ redaktorius Aurimas Drižius, taip pat konfiskuotas jo leidžiamo „Laisvo laikraščio“ tiražas.

Vėliau žurnalistas buvo paleistas, jam buvo atsisakyta kelti baudžiamąją bylą.

Lietuvos Valstybės saugumo departamento veiksmai iš esmės pažeidė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 ir 11 straipsnius, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnį, kuris garantuoja, kad Lietuvos Respublikoje žmogaus laisvė neliečiama, taip pat Konstitucijos 25 straipsnį, kuris skelbia, kad „žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti“. 2006 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos žmogaus teisių asociacija pareiškė protestą dėl spaudos ir žodžio laisvės, nurodydama, kad teisėtvarkos institucijų

veiksmai buvo nukreipti prieš informacijos laisvę, kad šie veiksmai prieštarauja demokratinės valstybės principams.

Vaikų teisės

2006 10 17 Lietuvos žmogaus teisių asociacija priėmė pareiškimą dėl smurto propagavimo, nurodydama, kad laisvę propaguoti prievartą ir smurtą neatitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos nuostatų bei kitų Lietuvos Respublikos ratifikuotų žmogaus teisių ir laisvių dokumentų, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir kitų teisės aktų įtvirtintų žmogaus teisių ir moralės normų. Kad Lietuvoje nepakanka įstatymų ir teisės aktų, ribojančių smurto, pornografijos ir prievartos propagandą, kad įstatymai ir teisės aktai, skirti saugoti žmonių sveikatą ar moralę, garbę ar teises, kaip tai numato Konvencija, neveikia arba veikia blogai. Asociacija reikalavo LR Seimą – priimti trūkštamus teisės aktus ir patobulinti įstatymus, ribojančius smurto ir prievartos propagandą žiniasklaidoje, reklamoje, kuriamoje ir platinamoje kino ir video produkcijoje bei kompiuteriniuose žaidimuose.

Profesinių sąjungų ir profesinių susivienijimų teisės

2006 m. vasario 2 d. Vilniaus m. 1 apylinkės teismas nutartimi 6 mėnesių laikotarpiui nušalino nuo visų pareigų Lietuvos profesinės sąjungos „Solidarumas“ pirmąjį viceprezidentą ir Lietuvos vežėjų profesinės sąjungos „Solidarumas“ pirmininką Petrą Grėbliauską. Jam buvo laikinai 6 mėnesių laikotarpiui uždrausta užsiimti bet kokia veikla visų lygių ir struktūrų Lietuvos profesinės sąjungos „Solidarumas“ vadovybėje.

Vilniaus apygardos prokuratūra uždraudė P. Grėbliauskui lankytis visose vietose, kuriose vyksta LPS „Solidarumas“ posėdžiai, kita veikla, taip pat uždraudė bendrauti ir ieškoti ryšių su asmenimis, įeinančiais į LPS „Solidarumas“ vadovybę.

2006 m. vasario 8 d. Vilniaus apygardos prokuratūra areštavo Lietuvos profesinės sąjungos „Solidarumas“ darbo patalpas ir sąskaitą banke, tuo visiškai sustabdydama nacionalinės profesinės sąjungos veiklą.

Tokių priemonių imtasi Lietuvos nacionalinės vežėjų profesinės sąjungos vadovo atžvilgiu po skundo, pagal kurį Vilniaus apygardos prokuratūra pradėjo ikiteisminį tyrimą.

2006 m. vasario 23 d. Lietuvos žmogaus teisių asociacija pareiškė protestą dėl profsąjungų laisvės suvaržymų, nurodydama, kad pagal galiojančius įstatymus profesinių sąjungų „Solidarumas“ viceprezidento P. Grėbliausko veiksmų teisėtumą galėjo nustatyti tik teismas, kardamosios priemonės P. Grėbliausko atžvilgiu pažeidžia ES ir tarptautinę teisę (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 11 str.; Europos socialinės chartijos 5 str., TDO Nr.98 konvencijos 2 str. 1 d.), Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymą (3 ir 4 str.) ir Lietuvos Respublikos Konstituciją (50 str.).

Vėliau prokuratūra savo sprendimus panaikino.

Darbo ir profesinių sąjungų pažeidimai Lietuvoje 2006 metais

2006 m. Lietuvoje plėtojamas socialinių partnerių dialogas nacionalinėse ir regioninėse trišalėse tarybose, abipusės nuolaidos leido pasiekti santykinės darbdavių ir darbuotojų interesų lygsvaros. 2006 m. minimali mėnesinė alga padidinta iki 600 Lt, fizinių asmenų pajamų mokesčio sumažintas nuo 33 iki 27 procentų.

Darbdaviai yra per daug apkrauti prievolėmis mokėti socialinio draudimo išmokas įdarbintiems socialiai remtiniems asmenims. Nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokų tarifų sistema neskatina darbdavių ekonominio suinteresuotumo gerinti darbuotojų saugą ir sveikatą, šio draudimo fondo lėšos skirtos profilaktikai, panaudojamos

neefektyviai, draudiminėms išmokoms nepriskiriama darbuotojui padaryta neturtinė žala. Todėl 2006 metais padidėjo darbuotojų mirštamumas darbe, profesinis sergamumas ir traumatizmas. Netekusios teisės į išankstinę pensiją orlaivių palydovės bendrovėje „Lithuanian avialiners“ FLY LAL buvo verčiamos palikti darbą, o vietoje jų priimamos jaunos merginos, kurioms mokamas minimalus atlyginimas.

2006 m. liepos 31 d. UAB „Visagino būstas“ direktorė Liubov Sverčkova atleido iš darbo bendrovės profesinės sąjungos „Solidarumas“ pirmininkę Olgą Antonovič nepaisydama įstatymo reikalavimo gauti profesinės sąjungos sutikimą.

2006 m. teismų sprendimais iš Lietuvos profesinės sąjungos „Solidarumas“ buvo atimta nuosavybės teise įgyta „Nemuno“ sanatorija Druskininkuose, profesinės sąjungos vadovas 3 mėnesiams buvo nušalintas nuo pareigų pagal melagingą įskundimą, neteisėtai buvo areštuotos piniginės lėšos profesinės sąjungos sąskaitoje banke.

LITHUANIAN HUMAN RIGHTS ASSOCIATION SITUATION OF HUMAN RIGHTS IN LITHUANIA IN 2006

In 2006 Lithuanian legal system had been fortified, aiming to harmonize it with European Union legal acts and international human rights' conventions. Further it was attempting to eliminate barriers of execution of civil right to participate in the government of the State.

Especial attention is concentrated on the improvement of the Lithuanian Courts' System and their proceeding. In spite of that, Lithuanian Courts' System still is one of most closed-door systems within European Union countries.

The Courts

In 2006 the work of the courts was estimated as the worst among all other judicial institutions. The most frequent problem is a delay of trails. Almost 2 years the 1st district court of Vilnius has been trying a case of „Valstiečių laikraštis“ dispute and finely editors of this newspaper had received a pronounced verdict only in 2 months after the court decision was announced, where the court decision must be delivered in 14 days.

If appealing of the first instance court to higher court instance is not allowed for any reason, in most cases courts of first instance are trying cases perfunctory, avoids going into details of case. Therefore the case is tried only formally, so that nobody can change the judgment of court of first instance.

There are man cases where courts' decisions of high importance are given in somebody's absence (in absentia) due to unessential formality, such as the other side is late for the court trial or does not appear before a court because of health reasons etc.

In our society the lack of confidence in courts is constantly increasing, it is premised, that written material could be changed in one or another case, because that is sufficient to forge or to replace only one document, which is determinant for the end of legal case.

Judges themselves are often infringing the requirements of the courts' independence and non partiality. Courts still protect

States' interests, although in democratic country judges must be neutral arbiters of conflicts and implementers of superior Law and fundamental principles of human rights.

Self-defense for the persons is restricted. The Supreme Court of Lithuania does not accept application if it's not contra signed by advocate and is without enclosed documents proving his right to be an advocate and information about the fee for participating in case. Therefore those who can not hire an advocate loose the right on seeking justice. This is very rough breach of human rights.

In Lithuania the Advocacy Law still establishes an absolute monopoly of the advocates in all legal service market, absolutely not taking into the account experience of other European Union countries.

Persons, who are seeking defense of their breached rights in a court trail has no freedom in choosing a counsel for the defense and to use services of the lawyer from qualified legal service companies or attorneys with patent. People are forced to entrust representing their interests to advocates exceptionally or to advocates assistants, who are not required the prove their qualification and experience of this profession. In that way the right to legal service is withdrawn from public organizations and trade unions' for the protection of their members or people, who applies to those organizations. Legal services became inaccessible to many individuals.

Right to Information

On 7 September, 2006 editor of „Laisvasis laikraštis“ Aurimas Drižius has been arrested and detained for 48 hours, also all editions of his newspaper „Free newspaper“ were confiscated.

Later journalist was released, he was refused to start a criminal case.

Actions of State Security Department of Republic of Lithuania has breached articles 10 and 11 of European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, article 20 of Constitution of Republic of Lithuania, which guaranties that the freedom of a human being shall be inviolable, also article 25 of Constitution of Republic of Lithuania, which declares that „the human being shall have the right to have his own convictions and freely express them“. In 14 September 2006 Lithuanian Association of Human Rights has started a protest on the rights to press and speech, referring that justice institutions acted against the right to information, that such actions contradict to the democratic state principles.

Children Rights

In 17 October, 2006 Lithuanian Association of Human Rights has made a statement concerning propaganda of violence, referring to that the freedom of violence and coercion propaganda is not in line with the requirements of European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, other documents on Human Rights' ratified by the state,

Constitution of Republic of Lithuania and other human rights and moral norms, provided by rules of law. There is a lack of laws and rules of law restraining violence, pornography and coercion propaganda, laws and rules of Law protecting human health and moral, honor and rights, provided by Constitution of Republic of Lithuania, are not functioning or functioning not properly. Lithuanian Association of Human Rights has demanded of Parliament of Republic of Lithuania to pass the lacking legal acts and improve the existing ones, which limit violence propaganda in mass media, advertising, in the creation and distribution of cinematic and video production and computer games.

Trade Unions and Associations Rights

On 2 of February, 2006 1 district court of Vilnius decided to remove for 6 months the first vice-president of Lithuanian Trade union „Solidarumas“ and the chairman of Lithuanian Carter Trade Union „Solidarumas“ Petras Grėbliuskas from all duties. For a temporal 6 months

term it was forbidden to him to take any activity at any level and structure governing body of Lithuanian Trade Union „Solidarumas“.

Vilnius Public Prosecutor's Regional Department prohibited P. Grėbliuskas to visit any place where Lithuanian Trade Union „Solidarumas“ arranges meetings, other activities, also prohibited to communicate and to have any communication with individuals from governing body of Lithuanian Trade Union „Solidarumas“.

On 8 February 2006 Regional Department of Vilnius Public Prosecutor arrested all working premises and bank account of Lithuanian Trade Union „Solidarumas“, and in such way suspended the work of national trade union absolutely.

Such measures against chairman of national and carters trade union were taken after the application, received by Vilnius district public prosecutor's, which had started a pretrial investigation.

On 23 of February Lithuanian Association of Human Rights has announced a protest against restraint of freedom of trade unions, and declared that legitimacy of actions, taken by the vice-president of trade union „Solidarumas“ P. Grėbliuskas, could be settled only by the court, according to the existing laws. Measures of suppression of P. Grėbliuskas breaches EU and international Law (article 11 of European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms; article 5 of European Social Charter; first part of article 2 of International Labor Organization Convention No. 98), articles 3 and 4 of Lithuanian Trade Union Law and article 50 of the Constitution of Republic of Lithuania.

Later Public Prosecutor had revoked its decisions.

Labour and Trade Union Infringements in 2006

In 2006 dialog between social partners is developed through national and regional Tripartite Councils, concessions made by both sides allowed to reach the balance of interests between employers and employees. In 2006 the Minimum Monthly Wage has increased up to 600 LT, Personal Income Tax was reduced from 33% to 27%.

Employers have too many duties in paying social insurance for social supported employees. The tariff system of payments of compulsory insurance for the accidents at work and professional diseases does not encourage taking an economical interest in improvement of safe and healthy working conditions for employees, preventive means of this insurance fund are used ineffectively, insurance payments do not cover immaterial damage. Therefore during the year of 2006 professional diseases, sickness and traumas at work have increased. „Lithuanian Airlines“ FLY LAL flight attendants forfeited right on preliminary retiring and were made to leave the job, instead of them, young girls were employed under the minimal salary.

On 31 July 2006 the director of JSC „Visagino būstas“ Liubov Sverčkova dismissed for the Olga Antonovič of Trade union „Solidarumas“ chairman's post in spite of Law requirement to get a trade union consent.

All judgments passed by courts in 2006 resulted in the subtraction of Sanatoria of Druskininkai „Nemunas,, purchased by Lithuanian Trade Union „Solidarumas“, on the ground of false denunciation against the chairman of Trade Union he was suspended for 3 months from his duties, pecuniary means in Trade Union bank account were arrested illegally.

INTERNATIONAL HELSINKI FEDARATION HUMAN RIGHTS IN LITHUANIA IN 2006 ANNUAL REPORT

Despite progress made in the past years to fulfill formal European Union requirements in many fields, numerous legal provisions and practices continued to give rise to concerns about Lithuania's commitment to fundamental human rights.

While the Lithuanian legal system has developed, serious concerns were raised about the independence of the judiciary, excessively long judicial proceedings, and the quality and availability of ex-officio legal services for indigent people. Reminiscent of the Soviet era, many judges still saw it as their role to protect the interests of the state.

Investigative journalism continued to face obstacles. For example, criminal libel provisions carrying a prison sentence were still invoked against journalists who reported on issues of public interest. Interference by the State Security Department (SSD) in the work of the media gave a new impetus to already ongoing debate on transparency and control of the SSD surveillance activities.

Several intergovernmental bodies discussed in 2006 the human rights situation in Lithuania, including the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman and Degrading Treatment or Punishment (CPT), the UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD) and the UN Committee on the Rights of the Child.¹ CPT voiced *inter alia* criticism of the continued ill-treatment of detainees by the police, including cases that amounted to torture, while the CERD pointed to the failure to actively prosecute racist and xenophobic incidents and discriminatory attitudes. It also focused special attention on the situation of Roma, noting that despite government programs to improve their situation, many problems persisted.²

The Committee on the Rights of the Child welcomed the fact that many plans and programs had been initiated by the government in recent years to improve the situation of children in Lithuania, but regretted that inadequate resources had been allocated for the implementation of these plans and programs.

Independence of the judiciary and fair trial

The results of a project carried out by the Lithuanian Human Rights Monitoring Institute (LHRMI) on the realization of the right to fair a trial gave rise to serious concerns. LHMRI monitors, who observed 50 criminal trials in 2005 and 2006, found that the pre-trial investigation phase was decisive for the outcome of cases, not the trials.³

Prosecutors played a central role not only in collecting but also in assessing evidence while trials merely „served as a means to, at best, verify the evidence in the case-file presented by the prosecution,“ said LHMRI. Moreover, courts clearly favored evidence collected during pretrial investigation and often disregarded evidence produced in the courtroom. In many cases, judges behaved as if they were acting on behalf of the prosecution rather than as impartial arbiters, and showed displeasure when witness testimony differed from testimony recorded during investigation.

⁴ The Lithuanian Human Rights Association (LHRA) criticized excessively long trials, and the perfunctory work of especially the first instance courts, failing to adequately investigate cases on their merits. These problems, in addition to the biased work of judges in many cases, increased the public's lack of trust in courts.

As of the end of 2006, the First District Court of Vilnius had taken two years to deal with a dispute concerning the newspaper *Valstieciu laikraštis*. The paper's editors-in-chief were finally fined, but it again took the court two months to officially inform the persons concerned about the verdict while, by law, it should have been done within 14 days.⁵ Access to courts was restricted by the fact that lawyers' honoraries were high and the ex-officio legal services scheme was not developed well enough to provide qualitative assistance to all who needed it.

Freedom of association

Trade Unions

The right of trade unions to operate freely has been a problem in Lithuania for years. In 2006, the case of the trade union „Solidarumas“ and its chairman Petras Grebliauskas raised serious suspicions about undue interference in trade union activities. On 30 January, officers of the economic crime division of the chief police commissariat searched the „Solidarumas“ premises without a permit by a judge and thus in violation of article 145 of the criminal procedure code. The search, prompted by a false report to the police by Grebliauskas' rivals accusing the chairman of illegal activities, was conducted after working hours when the employees had already left the premises. The officers illegally took with them documents concerning a property transaction on the grounds that it was not beneficial to union. At the same time, the house of Petras Grebliauskas was searched and a computer confiscated.

In the subsequent trial in the Vilnius City Local Court No. 1, the court did not decide on the legality of the transaction at issue but nevertheless suspended Petras Grebliauskas from office for six months and confiscated his property. In light of this ruling it appeared that the whole case against Grebliauskas was aimed at disturbing trade union activities and harming Grebliauskas, including his possible re-election as trade union president. Grebliauskas was later cleared of all charges and his suspension was revoked. No disciplinary measures were taken against the police officers that carried out the illegal searches. In years past, the „Solidarumas“ building was set on fire on three occasions – in none of the cases were the perpetrators found.

Freedom of expression and the media

Journalists continued to experience obstacles trying to access information of public importance at the local level, a problem attributed both to the lack of clear legal provisions and openness on the part of the authorities.

Moreover, defamation provisions in the criminal code served as a hurdle for investigative journalism and legitimate criticism, including of alleged corruption and other misconduct by public officials: by law, dissemination of information that was untrue and damaging to an individual's honor and dignity was punishable by a fine or imprisonment of up to two years.

On 10 July, the Taurage County Court completed hearings in the criminal case against Vaidotas Zaleckis, member of the editorial board of the *Klaipeda* newspaper.

He had been charged for publishing information about Stanislovas Stulpinas, chief prosecutor of the Klaipeda city prosecutor's office, in 2001 and 2003, allegedly „belittling, degrading and undermining confidence in him.“ The charges⁷ were filed under article 154.2 of the criminal code, which carried sanctions from a fine to imprisonment of up to two years. Journalist Ruta Grineviciute faced the same charges disseminating similar information about the same prosecutor in the Baltijos TV channel and the newspaper *Klaipeda*.

Both Zaleckis and Grineviciute were fined LTL 3,750 (EUR 1,086) and ordered to pay LTL 5,000 (EUR 1,448) in damages to Stulpinas. Zaleckis and Grineviciute filed an appeal to the Kaunas county court; it was still pending as of year's end.⁸ In another case concerning Ruta

Grineviciute, on 15 November the Seimas board barred her access to the Seimas building until further notice.⁹ The decision cited violations of the house's regulations for internal order and the fact that, when filming program („The last Resort“) on alleged corruption in the Seimas, Grineviciute had distributed envelopes with money to some member of the Seimas, thereby violating articles 3 and 41 of the Law on Public Information and article 8 of the Code of Ethics of the Lithuanian Journalists and Publishers. Although Grineviciute was not the only reporter in the program, she was the only one targeted, reportedly without any investigation. The program was broadcasted on the LNK TV channel on 12 November 2006. Members of the Seimas who had been criticized by the journalist in her programs participated in the decision to bar her entry to the parliament, while Grineviciute was not allowed to defend herself. In addition, the decision of the Seimas failed to mention a possible appeal procedure.

SSD surveillance activities

The SSD, whose surveillance activities have been subject to criticism for some time already for the lack of transparency and adequate legal control, also targeted the media in what appeared to be an attempt to prevent them from reporting on its questionable activities.

The SSD launched investigations against Vytautas Bruveris, a journalist with the daily *Lietuvos rytas*, after the paper had published his article „Few Flies in the Web of the Secret Agents,“ disclosing wide-scale monitoring activities without court permit by the SSD and other law enforcement agencies. The SSD claimed that Bruveris had published classified information, referring to information that was already in the possession of a parliamentary control commission that supervises operative services. The SSD's gathered information on Bruveris' phone records to find out which parliamentarians had leaked information to him. Later, the results of the SSD investigations against Bruveris were released to the press. Bruveris himself was not aware of the investigation against him.

On 7 September, SSD officers arrested the editor-in-chief of the newspaper *Laisvasis laikraštis* (Free Newspaper), Aurimas Drizius for publishing alleged classified information. The paper's editorial offices were searched, the day's issue was confiscated and Drizius was detained for 48 hours. The daily had published an article implicating politicians and businessmen in corruption and reportedly wanted to submit the material also to the LNK TV channel.

No charges were eventually brought against Drizius but the episode contributed to a decision by the Seimas national defense committee to dismiss the head of the SSD.¹¹

Torture, ill-treatment and police misconduct

In February, the CPT published a report¹³ on its 2004 visit to Lithuania voicing concern over the failure of the authorities to take effective practical measures to rectify several deficiencies in the treatment of detainees and prisoners to which the CPT had pointed after its visit four years earlier. For example, the CPT remained concerned by the high number and the severity

of allegations of ill-treatment of persons in police custody - including minors. Most allegations related to the time of apprehension and initial investigation by the police. The types of alleged ill-treatment consisted mostly of blows with hands or fists, or with objects such as batons or belts, but the CPT was also informed of the use of asphyxiation by placing a gas mask or a plastic bag over the person's face, severe beating, infliction of electric shocks, and mock executions – all methods that could be considered to amount to torture. In numerous cases medical records were consistent with the allegations of ill-treatment.

Further, the CPT noted that much needs to be done to improve conditions of detention in police detention centres, describing their material environment and the impoverished regime

in some cases as inhuman and degrading, especially considering that persons were being held under such conditions for prolonged periods. The CPT, for example, reported of detainees being locked up 24 hours per day in filthy, overcrowded cells, with little or no access to natural light.

In addition to resorting to ill-treatment reported *inter alia* by the CPT, law enforcement officers police officers frequently neglected other regulations for police conduct.¹⁴

SOURCES FOR FURTHER INFORMATION:

ç Lithuanian Human Rights Association, e-mail: komitetas@lzta.lt

ç Civil Defence Fund, e-mail: kausinis@takas.lt

ç Lithuanian Human Rights Monitoring Centre, www.hrmi.li

Publications:

ç Conclusions of the Human Rights Monitoring Institute trial observation, 14 November 2006, at www.hrmi.lt/en/news.php?strid=1408&id=4159

ç UN Committee on the Rights of the Child, *Consideration of Reports Submitted by State Parties under Article 44 of the Convention, Concluding observations: Lithuania*, 17/03/2006, CRC/C/LTU/CO/2, 17 March 2006, at [www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/3153bc27a3138706c125716100228e85?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/3153bc27a3138706c125716100228e85?Opendocument)

ç UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination, *Consideration of Reports Submitted by State Parties under Article 9 of the Convention, Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: Lithuania*, 11 April 2006, CERD/C/LTU/CO/3, at [www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/67f24838b6b5d369c1257162003d57f0?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/67f24838b6b5d369c1257162003d57f0?Opendocument)

ç *Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 17 to 24 February 2004*, CPT/Inf (2006) 9, 23 February 2006, at www.cpt.coe.int/documents/ltu/2006-09-inf-eng.htm.

Endnotes

1 See UN Committee on the Rights of the Child, *Consideration of Reports Submitted by State Parties under Article 44 of the Convention, Concluding observations: Lithuania*.

2 For details, see UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination, *Consideration of Reports Submitted by State Parties under Article 9 of the Convention, Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: Lithuania*.

3 Based on a report from a press conference on 14 November 2006 on the publication of the HRMI report (by Henrikas Mickevicius) *Trial Observations Raise Concerns About*

LITHUANIA 112

HUMAN RIGHTS IN THE OSCE REGION IHF REPORT 2007

Impartiality of Judges, 14 November 2006, at www.hrmi.lt/en/news.php?strid=1408&id=4159.

4 *Ibid.*

5 Information from the Lithuanian Human Rights Association to the IHF, January 2007.

6 Information from the Civil Defence Fund and the Lithuanian Human Rights Association to the IHF, January 2007.

7 No.01-2-047-03

8 Information from the Civil Defence Fund to the IHF, January 2007.

9 Decision No. 1262

10 Unless otherwise noted, based on information from the Legal Defence Fund to the IHF, January 2007.

11 Information from the Civil Defence Fund to the IHF, January 2007.

12 Based on information from the Civil Defence Fund and the Lithuanian Human Rights Association to the IHF, January 2007.

13 CPT, *Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 17 to 24 February 2004*, CPT/Inf (2006) 9, 23

February 2006, at www.cpt.coe.int/documents/ltu/2006-09-inf-eng.htm. For conditions and the treatment of inmates in prisons and correction homes and patients of psychiatric facilities, see the full report.

14 See freedom of association, above.

ŠVEDIJOS KARALYSTĖS AMBASADA ŽMOGAUS TEISĖS LIETUVOJE 2007 METAIS

Ši ataskaita – tai žmogaus teisių padėties apžvalga, pagrįsta Švedijos užsienio reikalų ministerijos pastebėjimais. Ataskaita nepateikia išsamios žmogaus teisių padėties Lietuvoje analizės. Informacijos šiuo klausimu reikėtų ieškoti ir kituose šaltiniuose.

BENDROJI DALIS

1. Žmogaus teisių padėties apibendrinimas

Žmogaus teisių (ŽT) padėtis Lietuvoje iš esmės yra gera.

Perėjimas prie demokratinės teisinės valstybės buvo įgyvendintas tikslingai.

Stojimo į Europos Sąjungą procesas sukūrė darnius įstatymus žmogaus teisių srityje.

Visgi galima paminėti keletą trūkumų įstatymų taikymo ir bendros padėties žmogaus teisių srityje atžvilgiu. Dar reikėtų pasitempti socialinių bei ekonominių teisių srityje. Laikoma, kad maždaug penktadalis gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos. Lietuvos visuomenės gyvenime, o taip pat ir valstybės valdymo sektoriuje dar egzistuoja korupcija. Trūkumų yra ir teisinių institucijų veikloje. Probleminėmis sritimis ir toliau išlieka moterų, vaikų bei neigaliųjų ir sergančiųjų psichinėmis ligomis padėtis visuomenėje. Padėtis šalies įkalinimo įstaigose taip pat kelia susirūpinimą. Tam tikra diskriminacija pastebima homoseksualių, biseksualių ir transseksualių (HBT) asmenų bei romų tautybės gyventojų atžvilgiu.

2. Pagrindinių žmogaus teisių konvencijų ratifikavimo padėtis bei ataskaitos JT konvencijų komitetams

Lietuva yra ratifikavusi pagrindines JT žmogaus teisių konvencijas:

– Pilietinių ir politinių teisių konvenciją, International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), bei fakultatyvinius protokolus dėl individualios peticijos teisės ir mirties bausmės panaikinimo.

– Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių konvenciją, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR).

– Konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD).

– Konvenciją dėl visų formų diskriminacijos prieš moteris panaikinimo, Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women (CEDAW), bei fakultatyvinį protokolą

dėl individualios peticijos teisės.

– Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą, Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT), tačiau šios konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl kankinimo prevencijos nėra nei pasirašytas, nei ratifikuotas.

– Vaikų teisių konvenciją, Convention on the Rights of the Child (CRC), bei du šios konvencijos protokolus dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose ir dėl prekybos vaikais.

– 1966 m. Pabėgėlių konvenciją, Convention related to the status of Refugees, ir jos protokolą.

– Tarptautinio baudžiamojo teismo, International Criminal Court (ICC), Romos statutą.

– Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją, vadinamąją Europos konvenciją.

Taip pat ratifikuoti ir 13-asis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas dėl mirties bausmės panaikinimo bei 14-asis protokolas dėl Europos žmogaus teisių teismo.

Žmonių su negalia teisių konvencija, Convention on the Rights of Persons with Disabilities, ir Konvencija dėl priverstinio dingimo, Convention for the Protection of all Persons from Enforced Disappearances, buvo pasirašytos 2007 m. pavasarį.

Atsiskaitymas JT konvencijų komitetams vyko šiek tiek pavėluotai.

Seimas (parlamentas) pratęsė 2003 m. priimtą Žmogaus teisių veiksmų planą. Šio plano nuostatos nuosekliai įgyvendinamos. Žmogaus teisių veiksmų planas buvo sukurtas remiantis iš dalies ir švediškuoju modeliu, jame nurodytos konkrečios problemos, kurias šalis siekia išspręsti pagal nustatytą tvarkaraštį.

Plano įgyvendinimu rūpinasi vykdomasis sekretoriatas bei Seimo Žmogaus teisių komitetas.

PILIETINĖS IR POLITINĖS TEISĖS

3. Pagarba teisei į gyvybę, kūno neliečiamumą ir kankinimų draudimai

Politinių žmogžudysčių, asmenų dingimų ar mirties bausmių nepasitaiko.

Konstitucija draudžia kankinimus. Nors vis dar pasigirsta pranešimų apie policininkų žiaurumą ir smurtą, tokių atvejų, kaip ir praėjusiais metais, pasitaiko vis rečiau.

2004 m. patvirtinta valstybinė įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo programa. Šioje programoje numatyta ir naujų įkalinimo įstaigų statyba. Jau atidarytas vienas naujas kalėjimas ir tardymo izoliatorius, tačiau ateityje planuojama pastatyti dar keletą. Nepaisant pagerėjimo, padėtis įkalinimo įstaigose ir toliau išlieka problemiška. Daugelis įkalinimo įstaigų yra perpildytos, jose prastos sanitarinės sąlygos, nepakankama ŽIV kontrolė, neretai pasitaiko smurto tarp įkalintųjų bei personalo savivalės atvejų. Kritikos sulaukė ir tai, kad policija turi teisę kilnoti įkalintuosius iš vienos įkalinimo įstaigos į kitą. Pagrindinė šių problemų priežastis – lėšų, vietos ir apmokyto personalo trūkumas.

2005 m., nustačius, kad vienam įkalintajam tenka 1,5 kv. m. ploto, Lietuva pralaimėjo bylą Europos žmogaus teisių teisme. Po šio Europos žmogaus teisių teismo sprendimo priimtas įstatymas, kuriuo vienam įkalintajam turi būti skiriama ne mažiau kaip 3 kv. m. Pastebima mažėjanti perpildytų įkalinimo įstaigų problema. Šiuo metu perpildytomis laikomos 4 iš 15 šalyje veikiančių įkalinimo įstaigų.

2006 m. įsigaliojo naujas įstatymas, draudžiantis įkalintiesiems perduoti (maisto ir kitų būtinausių reikmenų) siuntas, dabar leidžiama perduoti tik vieną drabužių siuntą per pusmetį. Kai kuriose įkalinimo įstaigose pajamų neturintiems įkalintiesiems gali būti išmokamos pašalpos, pavyzdžiui, maisto produktams pirkti, tačiau ši pašalpa negali sudaryti daugiau kaip 30% minimalaus pragyvenimo lygio (MGL), kurį nustato Lietuvos Vyriausybė, o tai nesudaro

ir 100 Švedijos kronų per mėnesį. Ši sistema kritikuojama už tai, kad taikoma nenuosekliai ir už tai, kad nors viršutinė pašalpos riba nustatyta, nėra nustatytas jos minimumas.

4. Mirties bausmė

Mirties bausmė panaikinta. Lietuva yra ratifikavusi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją, draudžiančią mirties bausmę net karo metu.

5. Teisė į laisvę ir asmeninį saugumą

Apie savavališko laisvės atėmimo atvejus nepranešama. Tačiau suėmimas ikiteisminio tyrimo metu neretai užtrunka pernelyg ilgai, tai sulaukė tarptautinių institucijų kritikos bei pastabų iš Europos žmogaus teisių teismo Strasbūre. Tai paaiškinama per dideliais bylų krūviais ir nepakankamais administraciniais pajėgumais. Šiuo metu vidutinė sulaikymo iki teismo trukmė yra 6 mėn. ir 14 dienų (šaltinis: Teisingumo ministerija, www.tm.lt). Siekiant išspręsti šias problemas, šalyje daug dėmesio skiriama teisėjų mokymui. Kratai namuose atlikti reikalingas teisėjo arba prokuroro išduodamas leidimas, tačiau kratos orderiai šiandien išduodami be kliūčių. Šalies žmogaus teisių organizacijos kritikavo ir nepakankamą pagarbą asmens neliečiamumui bei teisei į privatų gyvenimą. Įstatymų dėl telefono pokalbių pasiklausymo ir stebėjimo vaizdo kameromis nuostatos yra itin neaiškios, o tai, pagrindinių žmogaus teisių organizacijų nuomone, kelia grėsmę asmens teisiniam saugumui.

Buvo atvejų, kai, pavyzdžiui, su korupcijos skandalais susiję įrašyti asmeniniai telefoniniai pokalbiai laikraščiuose buvo publikuoti pažodžiui.

6. Teisinė sauga ir teisinės valstybės principas

Pagal Konstituciją Lietuvos teisinė ir teismų sistemos yra nepriklausomos nuo valstybinės valdžios. Užtikrinant dar didesnę nepriklausomybę, kandidatus į teisėjus teikia taryba, vadovaujama Aukščiausiojo Teismo pirmininko. Siekiant užkirsti kelią korupcijai, pasitaikančiai žemesnių instancijų teismuose, pastaraisiais metais buvo keliami teisėjų atlyginimai. Tačiau yra pagrindo manyti, kad korupcija ir/arba kitokia neteisėta įtaka sprendimams pasitaiko ir aukštesnių instancijų teismuose.

Kaltinamieji turi įstatyminę teisę į gynėją nuo pat suėmimo momento. Tačiau šios teisės įgyvendinimą apsunkina tinkamą išsilavinimą turinčių teisininkų trūkumas. Nepakankamas neseniai įkurtos teisinės pagalbos sistemos finansavimas ir dėl to maži atlyginimai teisininkams – vienas iš veiksnių, apsunkinančių šios sistemos veikimą. Tai, savaime suprantama, atsiliepia silpnosioms visuomenės grupėms, pageidaujantioms teisinės pagalbos.

Lietuvoje veikia Seimo kontrolieriaus institutas, kurio uždavinys – nustatyti piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi atvejus administracinių darbuotojų tarpe.

Seimo kontrolieriaus tarnyba, be kitų įgaliojimų, gali inicijuoti teisminį procesą, skirti drausminę nuobaudą arba teikti įstatymų pataisų siūlymus Seimui. Ši tarnyba ne kartą reiškė kritiką dėl pernelyg ilgai užtrunkančio kardomojo kalinimo.

Baudžiamasis kodeksas atitinka Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos nuostatas bei ES Kopenhagos kriterijus. Suderinus baudžiamuosius įstatymus su tarptautinės teisės aktais, sutrumpėjo laisvės atėmimo bausmės bei atsirado laisvės atėmimo bausmės alternatyvos. Be to, naujieji įstatymai padeda sutrumpinti suėmimo trukmę. Tačiau proceso teisės įstatymai leidžia teismo procesą „*in absentia*“, t.y. nedalyvaujant kaltinamajam, šią nuostatą kritikuoja šalies ŽT gynimo aktyvistai.

Šalyje veikia lygių galimybių bei vaiko teisių apsaugos kontrolierių tarnybos.

Šių kontrolierių tarnybų žinomumas visuomenėje nuolat didėja, todėl gausėja tarnyboms pateikiamų skundų. Dabar į lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą gali kreiptis ir tie, kurie

mano esą diskriminuojami etniniu pagrindu ar dėl netradicinės seksualinės orientacijos. Baudžiamojon atsakomybėn vaikai gali būti patraukti nuo 14 metų amžiaus. Beveik visuose sektoriuose pasitaikanti korupcija sudaro visuomeninę problemą, keliančią grėsmę teisiniam saugumui. 2006 m. Lietuva ratifikavo JT Konvenciją dėl kovos su korupcija. Nepaisant šalies pastangų kovojant su korupcija, 2007 m. publikuotame „Transparency International“ kasmetiniame korupcijos barometre Lietuva iš 46 vietos nusileido į 51. Kaip ir ankstesniais metais, šalies korumpuotumo indeksas yra 4,8 iš 10 balų, t.y. nesiekia ribos, kad šalis galėtų būti laikoma mažai korumpuota. „Transparency International“ duomenimis, kas trečias lietuvis yra kada nors mokėjęs kyšį.

Kovai su korupcija imamas įvairių priemonių. Korupcijos atvejus tiria speciali institucija. 2002 m. Seimas patvirtino nacionalinę kovos su korupcija strategiją ir net priėmė įstatymą, kurio vienas tikslų – palengvinti korumpuotų tarnautojų atleidimą iš valstybės tarnybos. 2006 m. spalio mėnesį visos Seimo partijos pasirašė bendrą nacionalinę susitarimą dėl kovos su korupcija. Laikoma, kad korupcija labiausiai paplitusi administravimo sektoriuje. Labiausiai korumpuotomis žinybomis įvairiuose tyrimuose nurodomos: policija, o ypač kelių ir pasienio policija. Be to, policija garsėja kompetentingų darbuotojų trūkumu, didele darbuotojų kaita, tinkamo policininkų rengimo nebuvimu bei mažais atlyginimais. Šios aplinkybės lemia bendrą visuomenės nepasitikėjimą policija. Korupcijos atvejų pasitaiko ir muitinėje, teisėkūros institucijose bei vadinamajame privatizavimo fonde. Tačiau gyventojų nuomonės tyrimai rodo, kad labiausiai korumpuotu sektoriumi žmonės laiko sveikatos apsaugos sektorių. Visuomenė įsitikinusi, kad jei pacientas be nustatyto mokesčio atsilygina papildomai, jam suteikiamos kokybiškesnės sveikatos apsaugos paslaugos. Politinės institucijos taip pat laikomos korumpuotomis, ir žiniasklaidoje nuolat pasirodo pranešimų apie politikų korupciją ir kyšininkavimo skandalus. Korupcija kelia problemų ir verslininkų veikloje. Visgi nemažai bendrovių yra prisijungusios prie JT Pasaulinės iniciatyvos (Global Compact Initiative), kurios vienas iš tikslų yra kova su korupcija. Dar vienas puikus pavyzdys – sėkmingas Valstybinės mokesčių inspekcijos projektas kuriant skaidrią organizaciją.

7. Nebaudžiamumas

Nebaudžiamumo atvejų platesniu mastu nepasitaiko. Tačiau pranešimai apie policininkų tarnybinių įgaliojimų viršijimą retai baigiasi teismine atsakomybe ar teisiniu tyrimu.

Skirtingai nei Švedijos, Lietuvos įstatymai suteikia galimybę baudžiamosiose bylose susitaikyti kaip ir civilinėse, dėl šios priežasties bausmės gali būti išvengta. Taikoma sistema, kai prisipažinusiam kaltu ir tapus liudininku prieš savo bendrininkus, prokuroras gali prašyti teismo bausmės neskirti arba ją sušvelninti. Tačiau tai įmanoma tik tais atvejais, kai įtariamieji priklauso aiškiai apibrėžtai nusikalstamai organizacijai.

Nacionaliniai teismai turi teisę nagrinėti šalyje įvykdytų tarptautinių nusikaltimų bylas (galioja vadinamoji universalioji jurisdikcija).

8. Žodžio, spaudos, susirinkimų, organizavimosi ir tikėjimo laisvė

Susirinkimų, organizavimosi ir tikėjimo laisvę užtikrina šalies Konstitucija, ir to laikomasi, išskyrus tam tikras išimtis (žr. toliau 15 psl.) Tačiau komunistų partija bei kitos su sovietmečiu siejamos organizacijos ir toliau išlieka draudžiamos.

Žodžio ir žiniasklaidos laisvė taip pat įtvirtinta Konstitucijoje, ir paprastai to paisoma. Cenzūros ir monopolijos žiniasklaidos srityje nėra. Žurnalisto nepriklausomybė nuo valstybinės valdžios įtvirtinta specialiuoju Žiniasklaidos įstatymu. Tačiau informacijos šaltinių apsauga nėra visiškai užtikrinta, kadangi teismas gali įpareigoti žurnalistus atskleisti savo informacijos

šaltinius. Žiniasklaida turi savireguliuojimo – žurnalistų etikos inspektoriaus bei žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos – institutus.

Organizacijos „Žurnalistai be sienų“ kasmet atliekamo spaudos laisvės tyrimo duomenimis, spaudos laisvė nuo nepriklausomybės paskelbimo ženkliai sutvirtėjo, ir šiuo metu Lietuva užima 23 vietą iš 169 šalių, kuriose buvo atliktas šis tyrimas.

Visiems žinoma šalies žiniasklaidoje egzistuojanti korupcija. Už palankius straipsnius moka ir verslininkai, ir politikai. Kartais girdime tvirtinimų, kad už žiniasklaidos paslaugas moka net ministerijos ir valstybinės institucijos.

Pastaraisiais metais žurnalistų tarpe plačiai diskutuojami tokios praktikos etiniai aspektai.

9. Politinės teisės ir politinės institucijos

Lietuvos politinės institucijos atitinka išvystytos demokratinės valstybės politinėms institucijoms keliamus reikalavimus. Šalyje vyrauja pliuralizmas su daugiapartinė sistema.

Parlamentą – Seimą – sudaro 141 narys, jie renkami ketveriems metams. 70 seimo narių renkami proporciniuose rinkimuose, o 71 – gavę daugumą balsų vienmandatėse rinkiminėse apygardose. Seimas turi įstatymų leidžiamąją valdžią. Be to, Seimas gali pritarti arba atmesti Prezidento teikiamą ministro pirmininko kandidatūrą bei skirti Aukščiausiojo ir Konstitucinio teismų teisėjus.

Prezidentas renkamas tiesioginiuose rinkimuose penkerių metų kadencijai ir yra atsakingas už šalies saugumą bei užsienio politiką. Jis yra valstybės vadovas ir formaliai atsako už vyriausybės sudarymą bei turi veto teisę priimant naujus įstatymus.

Moterų dalyvavimas ir atstovavimas šalies politiniame gyvenime vis dar menkas. Šiuo metu iš 141 nario Seime yra 29 moterys. Vyriausybėje dirba trys moterys. Vietinės valdžios organuose moterys sudaro apie 20 proc.

Rinkėjų aktyvumas paprastai siekia apie 50 proc. Paskutiniai rinkimai vyko 2004 m. 2004 m. birželį vykusiuose prezidento rinkimuose rinkėjų aktyvumas buvo 51,5 proc. Tą patį birželį vykusiuose Europos parlamento rinkimuose dalyvavo 48,2 proc., o tų pačių metų spalį vykusiuose Seimo rinkimuose – 46,1 proc. rinkėjų. Savivaldybių rinkimuose 2007 m. vasarį balsavo vos 36,5 proc. rinkėjų. (šaltinis: Statistikos departamentas (SD), www.stat.gov.lt). Visuomenės nuomonės tyrimai byloja, kad mažiausiai pasitikima nacionalinėmis politinėmis institucijomis, tuo tarpu, tarptautinėmis organizacijomis, pavyzdžiui, JT ir ES, pasitikima labiausiai. Menkas pasitikėjimas nacionalinėmis politinėmis organizacijomis sietinas su keletu priežasčių. Politikai apskritai nėra laikomi visuomenės interesų gynėjais, ši nuostata atsispindi ir žiniasklaidoje. Nemažai įtakos tam turi 6 skirsnyje aptarta paplitusi korupcija. Gali būti, kad menką visuomenės pasitikėjimą politikais lemia ir tai, kad nemažai politikų politinėje veikloje dalyvavo dar sovietiniais metais.

EKONOMINĖS, SOCIALINĖS IR KULTŪRINĖS TEISĖS

10. Teisė į darbą ir su tuo susiję klausimai

Lietuva yra pasirašiusi aštuonias pagrindines Tarptautinės darbo organizacijos (ILO) konvencijas dėl žmogaus teisių darbo srityje: organizavimosi laisvės ir derybų teisės (konvencijos Nr. 87 ir 98), dėl diskriminacijos panaikinimo darbo profesinės veiklos srityje (konvencijos Nr. 100 ir 111), dėl priverstinio darbo panaikinimo (konvencijos Nr. 29 ir 105) bei dėl vaikų darbo uždraudimo (konvencijos Nr. 138 ir 182).

Ir nors pasiekta pažanga, ypač dėl padidėjusių užsienio investicijų, darbo santykiai vis dar išlieka ydingi. O skundai, pasiekiantys Valstybinę darbo inspekciją, dažniausiai yra susiję su atlyginimų klausimais. Darbo teisės įstatymuose numatyta 40 valandų darbo savaitė. Tačiau yra pagrindo abejoti, ar visuomet laikomasi darbo laiko ir minimalaus atlyginimo įstatymų

nuostatų. Lietuvoje veikia trys stambūs nacionaliniai profsąjungų centrai, vienijantys įvairias šakines profsąjungas. Profsąjungoms priklauso tik 10–11 proc. Lietuvos dirbančiųjų. Ir tik 10–15 proc. dirbančiųjų gali pasinaudoti kolektyvinių sutarčių teikiamomis galimybėmis. Dauguma profsąjungų narių dirba visuomeniniame sektoriuje. Nepasitikėjimas profsąjungomis veikiausiai yra išlikęs nuo sovietinių laikų. Nepaisant įstatymų, darbdaviai atlyginimus dažniausiai nustato be derybų ir nedalyvaujant profsąjungoms. Atlyginimai dažniausiai nustatomi remiantis statistiniais duomenimis. Kartais pasinaudojama teise streikuoti, kuri yra užtikrinta įstatymais. Bendri klausimai aptariami ir sprendimai, pavyzdžiui, dėl minimalaus atlyginimo dydžio, priimami Trišalėje taryboje, kurioje dalyvauja darbdavių, profsąjungų ir vyriausybės atstovai. Deja, realybėje, dėl silpnų darbuotojų pozicijų, ši Taryba yra formali ir neefektyvi. Oficialiais statistikos duomenimis, 2007 m. antrąjį ketvirtį nedarbas siekė 4,1 proc. Nedarbas nuolat mažėja ir tai iš dalies sietina su darbo vietų skaičiaus augimu gamybos ir paslaugų sektoriuose bei ekonomine emigracija. Kai kuriuose sektoriuose, pavyzdžiui, transporto ir statybų, šiuo metu net pastebimas darbo jėgos trūkumas. Nedarbas jaunimo tarpe taip pat sumažėjo per tą patį laikotarpį ir šiuo metu sudaro 8,4 proc. Jaunimo nedarbo mažėjimas beveik visiškai priklauso nuo gausios jaunimo emigracijos.

Anksčiau buvę ryškūs regioniniai skirtumai per paskutiniuosius metus sušvelnėjo. Nors per 2007 m. ilgalaikių bedarbių sumažėjo 40 proc., šis skaičius vis dar išlieka nemažas. Maždaug 30 proc. bedarbių darbo ieško ilgiau nei vienerius metus. Remiantis statistiniais duomenimis, vyrų bedarbių yra tiek pat, kiek ir moterų (šaltinis: SD).

Anksčiau didžiulis atlyginimų skirtumas privačiame ir valstybiniame sektoriuose tolygiai mažėja. Vidutinis moterų atlyginimas vis dar atsilieka nuo vyrų. Moterų vadovaujančiuose postuose ir valstybinėse, ir savivaldybių institucijose bei versle tebėra neproporcingai mažai.

11. Teisė į geriausią įmanomą sveikatą

Lietuvos gyventojai turi įstatyminę teisę į nemokamą sveikatos apsaugą valstybinėse sveikatos apsaugos įstaigose. Tačiau šiame sektoriuje klesti korupcija. Gyventojai įsitikinę, kad sumokėję kyšių bei apmokėję papildomas slaugos išlaidas (maitinimo, vaistų ir kt.), gaus geresnes ir skubesnes sveikatos priežiūros paslaugas. Atrodo, šalies politikai yra vieningos nuomonės dėl trūkumų sveikatos apsaugos srityje ir dėl to, kad ši sektorių būtina efektyvinti ir pertvarkyti. 2008 m. biudžete sveikatos apsaugai yra numatytas ypatingas finansavimas.

Kūdikų mirtingumas per pastaruosius penkiolika metų sumažėjo perpus, tačiau tuo pačiu laikotarpiu ženkliai sumažėjo gimstamumas. Per tą patį laikotarpį Lietuvoje mirtingumas pralenkė gimstamumą. Tikėtina vidutinė moterų gyvenimo trukmė yra maždaug 77,1 metai, vyrų – maždaug 65,3 metai. (šaltinis: SD). Piktnaudžiavimas alkoholiu yra plačiai paplitusi problema. Lietuva yra viena iš Europos šalių, kur alkoholio suvartojama daugiausiai.

Alkoholizmas ir alkoholio sukeltos ligos dažniau pasitaiko vyrų tarpe, tai iš dalies paaiškina ženklių vyrų ir moterų vidutinės gyvenimo trukmės skirtumą. Dažniausios mirties priežastys yra širdies ir kraujagyslių ligos, vėžiniai susirgimai ir išorinės priežastys, kurių tarpe dažniausia–savižudybė.

Savižudybių daugiausia 35 – 49 metų amžiaus vyrų tarpe. Be to, kaimo gyventojų tarpe savižudybės dažnesnės nei mieste. Laikoma, kad savižudybių skaičius, ženkliai išaugęs nuo dešimtojo dešimtmečio pradžios, yra vienas didžiausių Europoje (šaltinis: SD). Didelio savižudybių skaičiaus priežasčių yra daug, tačiau viena jų – paplitęs alkoholizmas. Valstybės žinybos jau atkreipė į tai dėmesį ir ėmėsi iniciatyvų šioms problemoms švelninti. Paskutinais duomenimis, šalyje užregistruoti 3 500 ŽIV atvejų. Lietuvoje plačiai išvystyta ŽIV ir narkomanijos prevencijos veikla laikoma viena geriausių regione. Sveikatos apsaugos ministerija plačiai bendradarbiauja su nacionaliniu AIDS centru.

Žmonės su psichine negalia dažniausiai apgyvendinami specialiose įstaigose. Jie retai turi ryšių su visuomene. Tačiau yra nevyriausybinų organizacijų, siekiančių pagerinti jaunuolių su psichine negalia padėtį. Apskritai psichiatriinei slaugai skiriama nepakankamai dėmesio (žr. 19 skirsnį).

12. Teisė į išsilavinimą

Dešimtmetis vidurinis išsilavinimas yra privalomas ir iš esmės nemokamas, nors dėl išteklių trūkumo pasitaiko, kad mokyklose renkami pinigai, pavyzdžiui, mokymo priemonėms įsigyti. Beveik visi gyventojai yra raštingi.

Mokslas gimnazijoje trunka dvejus metus ir gali būti įvairių pakraipų. Kaip alternatyvą gimnazijai galima rinktis profesinę arba jaunimo mokyklą. Didžioji dalis Lietuvos jaunuolių baigia gimnazijas arba profesines mokyklas. Vidurinio mokslo sistemoje jaučiami ryškūs teigiami poslinkiai, nors tam tikri skirtumai tarp kaimo ir miesto mokyklose įgyjamo išsilavinimo kokybės išlieka. Lietuvos gyventojai yra palyginti gerai išsilavinę – 20,6 proc. šalies gyventojų turi bent vieną aukštojo mokslo diplomą (šaltinis: SD). Mokamo aukštojo mokslo kokybė labai netolygi. Aukštasis mokslas kritikuojamas dėl senoviškų pedagoginių metodų ir mokymo kursų, nepritaikytų rinkos ekonomikos sąlygoms.

Pagal Konstituciją, švietimas sudaro šalies vystymosi pagrindą, todėl švietimas laikomas prioritetine sritimi. 2008 m. biudžete švietimui skiriamas ypatingas dėmesys. Tačiau 2007 m. Lietuva vienam mokinio krepšeliui skyrė mažiausiai lėšų iš visų ES valstybių narių. Vidutinis mokytojų ir dėstytojų atlyginimas yra mažesnis už vidutinį atlyginimą šalyje, tai skatina korupciją kai kuriuose universitetuose ir aukštosiose mokyklose. 2008 m. mokytojų atlyginimus ketinama ženkliai kelti.

Studentų gyvenimo sąlygos laikomos ydingomis. Egzistuoja studijų paramos sistema, kurią sudaro stipendijos, mokamos už akademinę pažangą, ir komercinės paskolos studijoms, tačiau pastarosios prieinamos tik mažumai besimokančiųjų. Todėl dirbti studijuojant – įprastas reiškinys.

13. Teisė į patenkinamą gyvenimo lygį

Spartus ekonominis augimas Lietuvoje tęsiasi. 2007 m. numatomas beveik 8 proc. BVP augimas. Deja, sparčių ekonominio augimo tempo rezultatus pajuto ne visi. 2006 m. maždaug penktadalis Lietuvos gyventojų gyveno žemiau skurdo ribos. 2007 m. padėtis išliko ta pati. Skurdo riba vienam asmeniui sudaro vos 1 200 Švedijos kronų per mėnesį, arba 2 500 kronų šeimai, auginančiai du vaikus (šaltinis: SD).

Per paskutiniuosius metus realūs atlyginimai išaugo beveik 20 proc. Šiuo metu vidutinis atlyginimas sudaro maždaug 5 000 Švedijos kronų. Įstatymuose numatytas minimalus atlyginimas 2008 m. bus pakeltas nuo maždaug 1 950 Švedijos kronų iki maždaug 2 260 kronų. Minimalų atlyginimą gauna 8,5 proc. dirbančiųjų. Jungtinių Valstijų Valstybės departamentas paskutinėje (t.y. iki numatyto minimalaus atlyginimo padidinimo) ataskaitoje konstatavo, kad minimalus atlyginimas neužtikrina pakankamo pragyvenimo lygio dirbančiam ir turinčiam šeimą žmogui. Vidutinė senatvės pensija sudaro šiek tiek daugiau nei 1 700 Švedijos kronų. Minimali pensija šiuo metu yra maždaug 900 kronų (šaltinis: SD). Pajamų ir kainų santykis verčia nemažai dirbančiųjų ir pensininkų prisidurti pajamų dirbant papildomai. Praėjusiais metais vyko pensininkų demonstracijos dėl 2001 m. išaldytų pensijų. Jas pažadėta išmokėti vėliau.

Skurdas netolygiai pasiskirstęs tarp miesto ir kaimo. Prieš porą metų atlikto tyrimo duomenimis, 29,5 proc. kaimo gyventojų gyveno žemiau skurdo ribos, tuo tarpu mieste tokių buvo 10,6

proc. Taigi, palyginti su praėjusių penkerių metų laikotarpiu, skirtumas tarp skurstančių ir turtingiausių dar labiau padidėjo. Tačiau dėl problemų pobūdžio skurdas mieste gali pasirodyti labiau akivaizdus nei kaime, kur mažesnės kainos, stiprūs socialiniai ryšiai ir iš dalies apsirūpinama iš namų ūkio, ir todėl išgyventi lengviau. Skurdas mieste labiau krenta į akis. Labiausiai vargsta tie, kuriuos slegia įvairios pragyvenimą apsunkinančios aplinkybės, pavyzdžiui, vienišos, išsilavinimo neturinčios mamos, auginančios mažamečius vaikus arba pensininkai.

Siekiant patenkinamo pragyvenimo lygio, nerimą kelia tai, kad ilgą laiką buvusi žema infliacija, po nesėkmingų Lietuvos pastangų 2006 m. prisijungti prie ES pinigų sąjungos, ėmė sparčiai augti. 2007 m. spalio mėnesį infliacija sudarė net 7,6 proc. (šaltinis: SD).

Kadangi kova su skurdu ir socialine atskirtimi yra viena iš šešių prioritetinių vyriausybės veiklos sričių, vyriausybė atkreipia dėmesį į faktą, kad socialiniai bei regioniniai skirtumai Lietuvoje išlieka ir net pamažu gilėja. Ypatingas dėmesys, turbūt dėl šio klausimo potencialios politinės svarbos, teikiamas priemonėms, nukreiptoms skirtumams tarp miesto ir kaimo švelninti. Nors rezultatų kol kas dar nematyti.

ĮVAIRIŲ VISUOMENĖS GRUPIŲ ŽMOGAUS TEISĖS

14. Moterų teisės

Nors 2007 m. Pasaulio ekonomikos forumo tarptautiniame moterų ir vyrų lygiateisiškumo reitinge Lietuva pakilo per keturias pozicijas ir šiuo metu užima 14 vietą, lygiateisiškumo srityje dar yra nemažai neišspręstų problemų. Į lygiateisiškumo politiką dar lig šiol yra žvelgiama kritiškai, o diskriminacija ir smurtas lyties pagrindu iki šiol yra daugelio moterų kasdienybė. Nuo 2005 m. sausio 1 d. Lygių teisių ir galimybių įstatymas buvo išplėstas ir taikomas ne tik lyčių, bet ir amžiaus, lytinės orientacijos, funkcinės negalios, etninės, religinės priklausomybės ar pasaulėžiūros atžvilgiu. Lietuvoje veikia Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba.

Lygiateisiškumo klausimus kuruoja Socialinių reikalų ir darbo ministerija. Keletą metų prieš įstojant į ES buvo įgyvendinamos įvairios iniciatyvos, kurių tikslas buvo įdiegti lyčių aspekto integravimo strategiją („gender mainstreaming“). 2005 m. buvo patvirtintas nacionalinis vyrų ir moterų lygių galimybių veiksmų planas 2005–2009 metams. Visos ministerijos yra atsakingos už lygiateisiškumo aspekto diegimą savo politikos srityje. Tačiau nemažai ministerijų neturi nei specialaus tam skirto veiksmų plano, nei užsibrėžtų specialių tikslų. Lygiateisiškumo principas dar neintegruotas biudžeto formavimo procese. Savivaldybių lygmenyje lygiateisiškumo klausimai – dar naujiena, ir prieš metus Vilniaus savivaldybė buvo vienintelė, kurioje dirbo darbuotojas, užsiimantis lygiateisiškumo klausimais. Moterų reprodukcinės teisės ginamos įstatymais. Abortai leidžiami iki 12 nėštumo savaitės, ir jie yra nemokami, jei atliekami dėl medicininių priežasčių. Nepakankamos žinios bei brangios apsisaugojimo nuo nėštumo priemonės lemia tai, kad abortas tampa pagrindine šeimos planavimo priemone. 100 gimusių kūdikių vidutiniškai tenka po 51,5 abortų, tai yra mažiau negu ankstesniais metais (šaltinis: SD). Lytinis švietimas, nėštumo prevencija ir abortai yra itin prieštaringos temos ypač dėl Katalikų Bažnyčios požiūrio į šiuos klausimus.

Smurtas namuose, o ypač prieš moteris, – didelė problema. Įvairių tyrimų duomenimis, kas trečia Lietuvos moteris šeimoje yra kada nors patyrusi fizinį arba seksualinį smurtą. Tik dešimtadalis pranešimų policijai baigiasi bylomis. Nevyriausybinių organizacijų nuomone, tai priklauso nuo vyraujančios nuomonės, kad tokie procesai yra sudėtingi, juos sunku laimėti, be to, nukentėjusios nepasitiki policija. Specialių įstatymų, nukreiptų prieš smurtą namuose, nėra, tačiau šiuo metu galiojantys įstatymai dėl smurto leidžia geriau apginti moteris, patyrusias smurtą namuose. Už išprievartavimą numatyta laisvės atėmimo bausmė, tačiau tokios bylos retai pasiekia teismą.

Lietuvos pozicija prostitucijos atžvilgiu yra griežta. 2005 m. vasarą Seimas priėmė įstatymų pataisas, kuriomis sekso paslaugų pirkimas prilyginamas nusikalstamai veikai. Sekso paslaugų pardavimas draudžiamas. Už abu šiuos nusikaltimus baudžiama maždaug 900 Švedijos kronų bauda. Kol kas daug dažniau baudžiamos prostitutė moterys, o ne sekso paslaugų pirkėjai. Nevyriausybės organizacijos „Demetra“, dirbančios su prostitutėmis Vilniuje, nuomone, šis įstatymas teoriškai reiškia požiūrio pokyčius, tačiau kokių nors praktinių rezultatų kol kas nepasiekta, nes sekso paslaugų pirkėjų nubausta labai mažai. „Demetra“ nurodo, kad daugeliui nubaustų prostitučių galiausiai tenka dirbti dar daugiau, kad galėtų sumokėti baudas, nes prostitucija – vienintelis jų pajamų šaltinis.

Nuo dešimtojo dešimtmečio Vakarų Europos šalyse užregistruojamų prekybos žmonėmis aukų neproporcingai didelis skaičius yra siejamas su Lietuva. Iš Lietuvos žmonės ne tik išvežami, į Lietuvą prekybos žmonėmis aukos, dažniausiai iš Baltarusijos ir Kaliningrado srities, yra ir atvežamos arba vežamos tranzitu. Dauguma aukų yra moterys ir beveik visos jos atsiduria prostitucijos versle. Tačiau pasitaiko ir atvejų, kai žmonės parduodami kitokiems darbams vergiškomis sąlygomis, nors šie atvejai daug mažiau ištirti.

Nemažai prekybos žmonėmis aukų yra nepilnametės. Remiantis 2002 m. atliktais skaičiavimais, iš Lietuvos kasmet prievarta išvežama apie 3 000 žmonių. Tarptautinės migracijos organizacijos (IOM) duomenimis, šiandien šie skaičiai mažesni. Organizacijos „Demetra“ duomenimis, prostitučių iš užsienio Lietuvoje taip pat sumažėjo. Tai gali būti siejama su aktyvesniu policijos tarptautiniu bendradarbiavimu, išaugusiu pačių rizikos grupių ir muitinės darbuotojų sąmoningumu, įvairių organizacijų aktyvios veiklos šioje srityje.

Valstybinės institucijos ir vyriausiasis policijos komisariatas šiai problemai teikia vis didesnę svarbą. Nuo 2006 m. sausio veikia specialus kovos su prekyba žmonėmis policijos padalinys. 2005 m. įsigaliojęs naujasis Baudžiamasis kodeksas už prekybą žmonėmis numato laisvės atėmimo bausmę iki 10 metų. Deja, nėra įstatymų, reglamentuojančių kompensacijų klausimus bei nebaudžiamumą už neteisėtą aukų iš kitų šalių atvykimą į šalį. Nacionalinę kovos su prekyba žmonėmis programą koordinuoja Vidaus reikalų ministerija. Lietuva dalyvauja Baltijos valstybių tarybos veikloje, nukreiptoje į kovą su prekyba žmonėmis.

15. Vaikų teisės

Lietuva yra ratifikavusi visus tarptautinius vaikų teisių apsaugos aktus. Įstatymų prasme, įgyvendindama Vaikų teisių konvenciją, Lietuva yra toli pažengusi – be kitų įstatymų priimti ir vaikų teises ginantys įstatymai. 2006 m. dar labiau buvo sugriežtinta atsakomybė už seksualinius nusikaltimus prieš vaikus. Jau keletą metų vaikų teises gina ir Vaikų teisių apsaugos kontrolieriaus tarnyba.

Kasmet valstybės globon Lietuvoje patenka maždaug 3 000 vaikų, šis skaičius nekito jau keletą metų. Iš 14 000 vaikų, augančių be tėvų, 6 000 auga įstaigose.

Neseniai paskelbtoje ataskaitoje, parengtoje vaikų teisių apsaugos kontrolieriui bendradarbiaujant su žmogaus teisių gynimo organizacijomis, vaikų globos įstaigose nustatyta nemažai trūkumų. Kaip neleistinių formų bausmių pasitaiko smurto, izoliavimo, draudimų būti lankomiems, draudimų valgyti atvejų. Yra duomenų apie seksualinį vaikų išnaudojimą globos įstaigose. Blogiausiais atvejais, sąlygos globos įstaigoje prilyginamos kalėjimo sąlygoms. Vaikai su negalia yra ypatingai pažeidžiama grupė apskritai. Įstatymai, reglamentuojantys, kokio laipsnio neįgalumas numato globą institucijoje, yra neaiškūs, todėl sudaromos sąlygos savavališkiems nenuosekliems sprendimams dėl vaiko perdavimo į specialią įstaigą, tai neretai daroma siekiant patogaus sprendimo, o ne kaip paskutinė išeitis.

Tvirtinama, kad gatvės vaikai turi visas galimybes pasinaudoti visuomenės teikiamomis

paslaugomis, tačiau žmogaus teisių gynimo organizacijų nuomone, gatvės vaikų padėtis yra nepatenkinama. Nors už fizinį smurtą gali būti baudžiama laisvės atėmimu, smurtas prieš vaikus – dažnas reiškinys. Pasenusios pažiūros ir nenoras kištis į „šeimų reikalus“ akivaizdžiai apsunkina žmogaus teisių apsaugą. Fizinės bausmės – leidžiamos, tačiau Seime kartais pasigirsta diskusijos apie fizinių bausmių uždraudimą. Remiantis neseniais duomenimis, maždaug 40 000 vaikų gyvena problemiškoje šeimose. Alkoholio problema šiuo požiūriu yra itin opi.

Vaikų pornografijos medžiagos išsigijimas ar laikymas baudžiamas. Papildomas JT konvencijos protokolas dėl prekybos vaikais, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos ratifikuotas 2004 m.

16. Nacionalinių, etninių, kalbinių ir religinių mažumų bei vietinių gyventojų teisės

Nėra jokių duomenų, liudijančių sistemingą, organizuotą bei valstybės valdžios sankcionuotą rasinę, etninę, religinę, politinę ar kitokių pažiūrų diskriminaciją Lietuvoje. 2006 m. rudenį vyriausybė patvirtino naują kovos su diskriminacija programą 2006–2008 metams. Programos tikslas – panaikinti diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, funkcinės negalios, etninės bei religinės priklausomybės arba pasaulėžiūros.

Nacionalinės mažumos sudaro maždaug 15 proc. šalies gyventojų. Nacionalinių mažumų padėtį saugo ir šalies Konstitucija, ir nacionalinių mažumų įstatymas. Veikia Nacionalinių bendruomenių taryba, kurią sudaro 21 mažumų grupių atstovai (šaltinis: SD). 2005 m. atliktoje studijoje Europos komisija prieš rasizmą ir nepakantumą (ECRI) konstatavo, kad Lietuvos valstybinės institucijos dėjo daug pastangų siekiant užkirsti kelią diskriminacijai ir rasizmui. Po nepriklausomybės atkūrimo pilietybę galėjo gauti visi, nepriklausomai nuo etninės priklausomybės. Dėl šių palyginti dosnių įstatymų dabar beveik 97 proc. Lietuvos gyventojų turi Lietuvos pilietybę. 23 etninėms mažumoms atstovauja 297 registruotos nevyriausybines organizacijos. Nepaisant to, žinybos gauna daug skundų, kad etninių mažumų padėtis nesugebėta užtikrinti. Ir lenkų, ir rusų etninės mažumos, kurios atitinkamai sudaro 6,3 proc. ir 5,1 proc. gyventojų, yra palyginti gerai integruotos į visuomenę. Lenkų mažumą Seime atstovauja Lenkų partija. Vienas iš pagrindinių šios partijos veiklos tikslų – susigrąžinti lenkų turtą, nacionalizuotą prieš ir po Antrojo pasaulinio karo. Šis klausimas neretai iškyla ir Lenkijos dienotvarkėje dvišaliuose susitikimuose su Lietuva. Valstybės valdymo sektoriuje rusų dirba labai mažai. Tikėtina, kad egzistuoja tam tikra paslėpta rusų diskriminacija. Lietuvos žydų bendruomenę šiandien sudaro apie 4 000 žmonių. Antrojo pasaulinio karo metais konfiskuotas žydams priklausęs turtas, kaip ir lenkams, grąžinamas labai lėtai. 2009 m. numatytas platus masto turto grąžinimo projektas, kuris Lietuvos valstybei kainuos maždaug pusę milijardo Švedijos kronų.

Dalis iš 3 000 Lietuvoje gyvenančių musulmonų priklauso totorių etninei mažumai, atsikėlusiai į Lietuvos-Lenkijos kunigaikštystę dar XIV a., tradiciškai gerai integruotai į Lietuvos visuomenę. Po 1991 m. į Lietuvą ėmė emigruoti musulmonai iš kitų šalių, tame tarpe ir čekėnai, padidino musulmonų matomumą, tačiau tuo pačiu metu komplikavo visuomenės požiūrį į musulmonus apskritai.

Negausios (paskutinio gyventojų surašymo duomenimis, Lietuvoje gyvena 2 571 romų) romų mažumos padėtis visuomenėje laikoma itin sudėtinga. Dėl griežtų įstatymo reikalavimų turėti nuolatinį darbą, būti pragyvenus Lietuvoje 10 metų ir mokėti lietuvių kalbą, dauguma romų pilietybės neturi. Romai neretai diskriminuojami policijoje, švietimo srityje, ieškant būsto bei sveikatos apsaugos įstaigose. Rengiantis ES narystei, šalyje 2002–2004 m. buvo įgyvendinama plati romų integracijos programa, atnešusi palyginti gerų rezultatų. Integracijos programą sudarė švietimo, profesinio mokymo, sveikatos apsaugos iniciatyvos, atpratimo nuo

narkotikų programa, teisinė pagalba bei kultūriniai renginiai. Jau pradėtas įgyvendinti antrasis programos etapas. Tačiau dar anksti spėlioti, ar integracijos programos vainikuos ilgalaikis romų padėties pagerėjimas. Savo veiklą toliau tęsia tarptautinė komisija, tirianti vokiečių ir sovietinių okupantų nusikaltimus žmogaus teisėms, įvykdytus Antrojo pasaulinio karo metais. Generalinė prokuratūra taip pat tęsia genocido tyrimus. Dėl genocido nusikaltimų yra pradėta nemažai ikiteisminių tyrimų. Vyrauja bendra nuomonė, kad lietuviai patys dar nesusitvarkė su savo praeitimi, pavyzdžiui, turimas galvoje faktas, kad naikinimų metų buvo nužudyta 220 000 Lietuvos žydų.

Romų, žydų ir čečėnų mažumų grupės susilaukia bene daugiausiai rasistinių nuotaikų. Pavyzdžiui, 2006 m. vasarą Vilniaus žydų kapinėse vandalai išniekino 19 antkapių. 2007 m. pradėtos gyvenamųjų namų statybos šalia buvusių žydų kapinių susilaukė tarptautinio atsako, kai kuriose ES šalyse ir JAV dėl to vyko demonstracijos. Lietuva atkreipė dėmesį į šią kritiką, ir šiuo metu, kol vyksta tyrimas, kur buvo kapinių ribos, statybos sustabdytos.

17. Diskriminacija, susijusi su lytine orientacija arba lytine tapatybe

Lietuvos įstatymai dėl asmenų nediskriminavimo dėl jų lytinės orientacijos iš esmės suderinti su ES teisės aktais, o sąvoka „lytinė orientacija“ minima įstatymuose kaip pagrindas, suteikiantis apsaugą nuo diskriminacijos. Baudžiamasis kodeksas gina pažeidžiamas visuomenės grupes. Yra Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas, užtikrinantis ir homoseksualių, biseksualių bei transseksualių (HBT) asmenų lygiateisiškumą darbe. HBT grupių asmenys gali kreiptis į lygių teisių ir galimybių kontrolierių, tačiau šia galimybe pasinaudoja nedaugelis.

Homoseksualūs, biseksualūs ir transseksualūs asmenys patiria diskriminaciją visuomenėje. Paplitusi homofobija. 2006 m. atlikto tyrimo duomenimis, 68,9 proc. apklaustųjų nepritaria, kad homoseksualūs asmenys dirbtų mokyklose. 46,6 proc. pritaria teiginiui, kad homoseksualumą reikėtų gydyti mediciniškai, o 61,5 proc. pasisakė, kad nenorėtų dalyvauti organizacijoje, kurios nariai būtų ir homoseksualūs asmenys.

Homoseksualumas laikomas asmeniniu žmogaus reikalu, o ne visuomenės. Lietuvos aktyviausios homoseksualų organizacijos – Lietuvos gėjų lygos (LGL) duomenimis, atvirą homoseksualų gyvenimą gyvena nedaug žmonių. Civiliniame kodekse santuoka apibrėžiama kaip vyro ir moters santykių įteisinimo institutas. 2007 m. rudenį ES Žmogaus teisių teismas priėmė sprendimą daug dėmesio sulaukusioje byloje dėl lyties pakeitimo. Vienas asmuo pageidavo pasikeisti lytį, tačiau tam trukdė Lietuvos įstatymai. Teismas nurodė valstybei atlyginti žalą nukentėjusiajam bei priimti įstatymus, įteisinančius lyties keitimą. Iš visko sprendžiant, Lietuva ketina šį sprendimą apskusti. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje užima tvirtas pozicijas ir yra konservatyvaus požiūrio į HBT grupių asmenis ir jų teises. Tarp Katalikų Bažnyčios ir LGL nevyksta joks dialogas, nes LGL nuomone, tai – beprasmiška. LGL nurodo, kad šalies politikai, baimindamiesi prarasti reputaciją, atsisako dalyvauti lygos rengiamose konferencijose ir seminaruose. LGL ir Žmogaus teisių stebėjimo instituto duomenimis, neapykantos nusikaltimai HBT asmenų atžvilgiu yra dažni, tačiau jie retai arba beveik niekada nesulaukia teisinio persekiojimo.

2007 m. pavasarį Vilniaus miesto savivaldybė nedavė leidimo surengti HBT asmenų manifestaciją, skirtą „Europos lygių galimybių metams visiems“ pažymėti. Renginio metu buvo ketinama išskleisti vaivorykštės spalvų vėliavą ir pristatyti visuomenei informacinį „Lygių teisių“ autobusą, ketverius metus keliavusį po kitas 19 ES šalių su informacija apie lygias teises ir diskriminaciją.

Sprendimas neleisti surengti manifestaciją nebuvo netikėtas. Tuo metu neseniai pareigas pradėjęs eiti Vilniaus miesto meras Juozas Imbrasas, nutraukus vieną iš planuotų projekto

reklamos kampanijų viešai pareiškė, kad „miestas puoselėja tradicinę šeimą ir tradicinės šeimos vertybes“.

Oficialūs atsisakymo išduoti leidimą motyvai – siekis išvengti smurto proveržio.

2007 m. rudenį Tarptautinės lesbiečių ir gėjų asociacijos (ILGA) Europos padalinys savo metinę konferenciją surengė Vilniuje. Ir šįkart prieš konferenciją buvo juntamas Vilniaus miesto savivaldybės nepritarimas, nes nebuvo išduotas leidimas išskleisti vaivorykštės spalvų vėliavą Rotušės aikštėje. Atsisakymas išduoti tokį leidimą buvo motyvuojamas tuo, kad aikštės apylinkėse vyko pertvarkymo darbai. LGL ši miesto sprendimą apskundė teismui, tačiau, pirmosios instancijos teismui priėmus nepalankų sprendimą, byla perduota antrosios instancijos teismui. ILGA konferencijoje dalyvavo Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valstybės sekretorius ir vienas parlamento narys – tai buvo išskirtinis atvejis, nes anksčiau rengtose panašiose konferencijose nedalyvavo nė vienas oficialus valstybės institucijų atstovas.

Konferencijos metu pasakytame trumpame pranešime valstybės sekretorius patikino, kad Lietuvos vyriausybė yra pasirengusi daryti viską, kad užtikrintų HBT asmenų teises Lietuvoje. Šalia pastato, kuriame vyko konferencija, buvo surengta keletas demonstracijų. Konferencijos metu viename gėjų klube, kuriame buvo susibūrę nemažai konferencijos dalyvių, buvo susprogdintos dvi dūminės šaškės. Policijos nenoras aiškintis įvykį vietoje bei vėliau pradėjus ikiteisminį tyrimą sulaukė aštrios kritikos.

18. Pabėgėlių teisės

2004 m. Seimas priėmė naują įstatymą dėl pabėgėlių teisinio statuso, atitinkantį ES ir kitų tarptautinių organizacijų gaires. Pagal šį įstatymą pirmąją pabėgėlių klausimus nagrinėjančia instancija yra Migracijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Naujasis įstatymas buvusio imigracijos skyriaus funkcijas perdavė naujai įkurtiems administraciniais teismams. Priimta įstatymą papildanti pataisa, numatanti pabėgėlių vaikų teisę į laikiną globėją ir, jei įmanoma, teisę į susijungimą su šeima Lietuvoje, dar labiau priartino Lietuvą prie Europos Sąjungos teisės aktų.

Prašančių prieglobsčio Lietuvoje yra nedaug. Dauguma prieglobsčio prašytojų yra atvykę iš Rusijos, ir beveik visi jie – iš Čėčenijos. Dauguma prieglobsčio prašytojų, kaip ir anksčiau, atvyksta per Baltarusiją ir Rusiją, nes sienos tarp valstybių buvusioje Sovietų Sąjungoje iki šiol nėra saugomos taip griežtai, kaip siena su ES. Lietuva siekia geros imigrantų ir asmenų, kuriems dėl humanitarinių priežasčių suteikta laikina apsauga, integracijos į visuomenę. Socialinės integracijos programa numato paramą apgyvendinant, pagalbą surandant būstą, socialines pašalpas, teisę į vidurinį išsilavinimą, lietuvių kalbos mokymą, integraciją į darbo rinką bei sveikatos apsaugą.

Pastaraisiais metais pagerėjo priėmimo procedūros bei sąlygos užsieniečių registracijos centre Pabradėje ir pabėgėlių priėmimo centre Rukloje. Pabradės centre apgyvendinami prieglobsčio prašytojai iš „saugiomis“ laikomų šalių, kurie, kaip laikoma, neturi teisės į prieglobstį, bei asmenys, neturintys galiojančių arba turintys nepakankamus kelionės dokumentus. Kiti prieglobsčio prašytojai, kol nagrinėjamas jų prieglobsčio prašymas, gali gyventi ten, kur jiems labiau patinka, arba pabėgėlių priėmimo centre Rukloje. Prieglobsčio prašymas paprastai išnagrinėjamas per šešis mėnesius, o neigiamą atsakymą dėl prieglobsčio suteikimo galima apskusti per dvi savaites. Kol nagrinėjamas prieglobsčio prašymas, prieglobsčio prašytojai, neturi teisės dirbti.

17. Neįgaliųjų teisės

Konstitucija garantuoja piliečių teisę į senatvės ir invalidumo pensiją, taip pat socialinę paramą netekus darbo, susirgus arba praradus išlaikytoją, sutuoktinį ar sutuoktinę. Invalidų

integracijos į visuomenę įstatyme įtvirtintos lygios neįgaliųjų teisės. Yra įkurta ir speciali Lietuvos invalidų reikalų taryba. Nepaisant pažangos teisės srityje, neįgaliųjų teisės į išsilavinimą ir darbą nėra visiškai užtikrintos, pasitaiko neįgaliųjų diskriminacijos atvejų. Be to, gana lėtai vyksta visuomeninių pastatų pritaikymas neįgaliesiems. Itin kritikuotina žmonių su psichine negalia bei sergančiųjų psichinėmis ligomis padėtis. Paprastai tokie asmenys bendra tvarka siunčiami į specialias įstaigas. Nors tokių slaugos įstaigų patalpos buvo gerinamos, dar išlikę nemažai senų, iš sovietmečio laikų užsilikusių procedūrų ir pažiūrų, ribojančių pacientų žmogaus teises. Žmogaus teisių požiūriu reikėtų paminėti tai, kad pacientai dažnai neturi galimybių gyventi asmeninį gyvenimą bei pažeidžiamos jų teisės, pavyzdžiui, sužinoti savo diagnozę arba savo teises. Yra atvejų, kai apribojamos net reprodukcinės pacientų teisės atliekant priverstinius abortus.

Įgyvendinami įvairūs projektai, kurių tikslas – padėti teikti žmonėms su specialiais poreikiais neinstitucines slaugos formas.

KITA

Nevyriausybinių žmogaus teisių organizacijų veikla

Lietuvoje veikia ir nacionalinės, ir tarptautinės žmogaus teisių gynimo organizacijos. Valstybės tarnautojai yra paslaugūs ir mielai suteikia reikalingą informaciją. Be to, į įvairių valstybinių komitetų ir darbo grupių veiklą įtraukiami įvairių autoritetingų žmogaus teisių gynimo organizacijų atstovai, konsultuojantys įstatymų kūrime. Ypač aktyviai veikia Žmogaus teisių stebėjimo institutas ir Lietuvos žmogaus teisių asociacija.

Įvairių visuomenės grupių teises gina ir kitos nevyriausybines organizacijos.

Tarptautinių organizacijų ir Švedijos indėlis žmogaus teisių srityje

Lietuvą dažnai aplanko įvairios tarptautinės organizacijos, kurioms sudaromos sąlygos aplankyti pageidaujamas institucijas. Visos valstybinės žinybos noriai bendradarbiauja. Šalyje dirba UNDP (JT vystymo programos), UNCHR (JT pabėgėlių komisariato), UNODC (JT kovos su nusikalstamumu ir narkotikais padalinio) ir UNESCO nacionalinių komitetų atstovai, WHO (Pasaulio sveikatos organizacijos) bei IOM (Tarptautinės migracijos organizacijos), Europos Tarybos ir ES atstovybės. Vilniuje veikia Šiaurės šalių ministrų tarybos biuras. Be to, vyksta glaudus dvišalis bendradarbiavimas bei intensyvūs mainai ir vizitai.

<http://www.swedenabroad.com>

JAV VALSTYBĖS DEPARTAMENTAS

ATASKAITA APIE ŽMOGAUS TEISIŲ PADĖTĮ LIETUVOJE 2008 METAIS

Lietuvos Respublika, turinti apie 3,2 milijono gyventojų, yra konstitucinė daugiapartinė parlamentinė demokratinė valstybė; įstatymų leidžiamoji galia suteikta vienerių rūmų Seimui (Parlamentui). Po laisvų ir nešališkų rinkimų, vykusių spalio 12 ir 26 dienomis, gruodžio mėnesį buvo suformuota centro dešinioji koalicinė Vyriausybė. Civilinės valdžios institucijos iš esmės veiksmingai valdė saugumo pajėgas. Apskritai Vyriausybė gerbė savo piliečių (žmogaus) teises, tačiau tam tikrose srityse buvo problemų, įskaitant prastas sąlygas kalėjimuose, policijos bei valdžios institucijų korupciją, buitinių smurtą ir smurtą prieš vaikus, taip pat prekybą moterimis ir mergaitėmis. Vis daugėja pranešimų apie smurtą ir nepakantumą rasiniu ar etniniu pagrindu.

PAGARBA ŽMOGAUS TEISĖMS

1 skyrius. **Pagarba asmeniui, įskaitant laisvę nuo:**

a. Savavališko ar neteisėto gyvybės atėmimo

Nebuvo pranešimų, kad Vyriausybė arba jos atstovai būtų ką nors savavališkai ar neteisėtai nužudę. Prokuratūroje buvo atliekama apie 80 tyrimų, kuriuose buvo pateikti kaltinimai nusikaltimais žmoniškumui ir karo nusikaltimais, tarp jų – 20 susijusių su holokaustu. Teismai nusprendė, kad trys asmenys – buvę sovietų pareigūnai – yra kalti sovietų okupacijos metais įvykdę nusikaltimus žmoniškumui. Du kaltinamieji buvo nuteisti penkerius ir aštuonerius metus kalėti, o trečiasis dėl silpnos sveikatos buvo atleistas nuo bausmės. Prokurorai taip pat perdavė teismams dvi bylas, kuriose buvę sovietų kariniai pareigūnai kaltinami sovietų okupacijos metais trėmę žmones į Sibirą. Viena byla susijusi su 15 asmenų ištrėmimu, o kita – su 37. Nuo sausio iki rugsėjo mėnesio prokuratūra pradėjo septynis papildomus galimų nusikaltimų žmoniškumui tyrimus. Liepos 4 dieną Apeliacinis teismas patvirtino žemesniosios instancijos teismo nuosprendį, kuriuo nacių kolaborantas Algimantas Mykolas Dailidė išvengė kalėjimo ir buvo paskelbtas nepavojingu visuomenei. Valstybė pateikė Dailidei kriminalinius kaltinimus 2005 metais, kaltindama jį kolaboravimu su nacistais ir žydų persekiojimu. 2006 metais Vilniaus apygardos teismas nuteisė Dailidę dėl nusikaltimų žydams, padarytų tada, kai Antrojo pasaulinio karo metais nacistai buvo okupavę Lietuvą, tačiau nuosprendžio neskyrė dėl to, kad nuteistasis buvo 85 metų amžiaus ir silpnos sveikatos.

Rugsėjo 19 dieną prokuratūra nutraukė tyrimą dėl Yitzhako Arado veiklos – buvo įtariama, kad jis galbūt Antrojo pasaulinio karo metais, kaip partizanas kovodamas su fašistais Lietuvoje ir Baltarusijoje, padarė nusikaltimų žmoniškumui. Aradas yra buvęs Izraelio Holokausto aukų ir didvyrių atminties organizacijos Yad Vashem direktorius. Prokurorai siekė apklausti Aradą dėl Lietuvos partizanų ir civilių žudynių.

b. Žmonių dingimas

Nebuvo gauta pranešimų apie politiškai motyvuotus žmonių dingimus.

c. Kankinimai ir kitas žiaurus, nežmoniškas arba žeminantis elgesys ar bausmės

Konstitucijoje uždraustas žiaurus arba žeminantis elgesys ar bausmės; tačiau buvo gauta pranešimų, kad policija prieš sulaikytuosius naudojo fizinį smurtą. Per metus Seimo kontrolieriaus įstaiga gavo penkis skundus, kad pareigūnai naudojo jėgą ir psichologinį spaudimą norėdami gauti įrodymų, susijusių su atliekamais tyrimais. Buvo nustatyta, kad du skundai pateikti be pagrindo, dar dviejų skundų tyrimai buvo nutraukti, nes pradėti ikiteisminiai tyrimai, o pagal vieną iš jų 2009 metų sausį tyrimas dar buvo tęsiamas. 2007 metais kontrolieriaus įstaiga gavo keturis skundus. Per metus karo policija pradėjo tirti 10 bylų, susijusių su patyčiomis kariuomenėje (2007 metais tokių bylų buvo 17). Šešios iš dešimties bylų buvo perduotos teismui, dvi buvo nutrauktos pritrūkus įrodymų, o dar dvi buvo toliau tiriamos. Daugelyje pranešimų apie patyčias buvo teigiama, kad šauktiniai vienas prieš kitą smurtavo fiziškai arba taikė psichologinį spaudimą.

Šalygos kalėjimuose ir sulaikymo centruose

Vietiniai žmogaus teisių gynėjai pranešė, kad šalygos kalėjimuose išliko prastos, nors po to, kai Vyriausybė ėmėsi priemonių kalėjimams modernizuoti, šalygos juose šiek tiek priartėjo prie tarptautinių standartų.

Per metus Seimo kontrolierius gavo 309 kalinių skundus (2007 metais – 317). Daugelis jų susiję su tuo, kad kalėjimų administratoriai neskiria reikiamo dėmesio kalinių nusiskundimams, įskaitant prastas kalėjimo sąlygas, blogą Kalėjimų departamento darbuotojų elgesį, kalinių teisių apriboji-

mus, pavyzdžiui, cenzūruojant jų susirašinėimą arba neleidžiant apsilankyti šeimos nariams, netinkamas medicinos paslaugas ir blogas darbo sąlygas. Kontrolieriaus įstaigos tyrėjai nustatė, kad 46 skundai pagrįsti, o kiti nepriklausė kontrolieriaus kompetencijai. Per metus kontrolierius gavo 7 skundus, susijusius su tuo, kad dirbantys kaliniai uždirba mažiau negu turėtų. Kontrolierius nustatė, kad du iš šių skundų pagrįsti. Metų pabaigoje vienas skundas dar buvo tiriamas.

2006 metais Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) priėmė nutarimą, kad Šiaulių kalėjimo pareigūnai nederamai kontroliavo kalinio susirašinėimą su žmona ir kad valstybė turėtų pakeisti savo taisykles dėl kalinių korespondencijos tikrinimo. Iki rugsėjo imtinai kalėjime ir areštinėse mirė 22 sulaikytieji (2007 metais – 30). Pasak valdžios pareigūnų, penkios mirtys – tai savižudybės, 16 mirčių įvyko dėl natūralių priežasčių ir viena – dėl nelaimingo atsitikimo. Per tą patį laiką 40 nuteistųjų sužalojo kiti nuteistieji (palyginti su 34 sužalojimais 2007 metais). Buvo gauti 149 pranešimai apie savęs sužalojimą (2007 metais – 94). Vyriausybė atnaujino Vilniaus kalėjimo ligoninę ir dar šešias įstaigas. Tačiau trys pataisos įstaigos liko perpildytos. Šiaulių pataisos įstaigoje po paskutinės rekonstrukcijos gali tilpti 408 nuteistieji, bet realiai jų buvo 525. Vyriausybė leido kalėjimuose apsilankyti nepriklausomiems žmogaus teisių stebėtojams. Seimo kontrolieriaus įstaigos darbuotojai aštuonis kartus apsilankė kalėjimuose. Juose lankėsi ir žiniasklaidos atstovai. Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto atstovai nesilankė jokiuose šalies kalėjimuose.

d. Savavališkas areštas arba sulaikymas

Įstatymuose uždraustas savavališkas areštas ir sulaikymas, ir Vyriausybė apskritai laikėsi šių draudimų. Tačiau buvo pateikta keletas skundų dėl neteisėtai pratęsto ikiteisminio sulaikymo.

Policijos ir saugumo aparato vaidmuo

Už įstatymų laikymąsi atsakingos bendrosios nacionalinės policijos pajėgos, kurioms vadovauja Vidaus reikalų ministerija. Policijos pareigūnai bei kiti valstybės tarnautojai, viršijantys savo oficialius įgaliojimus, yra traukiami atsakomybėn ir baudžiami. Valstybės saugumo departamentas atsakingas už vidaus saugumą, žvalgybos operacijas ir kai kurių ekonominių nusikaltimų tyrimą. Jis atskaitingas Seimui ir Prezidentui.

Korupcija policijoje vis dar kelia problemų. Įdiegta plati teisinė ir institucinė antikorupcijos sistema, skirta valstybės pareigūnų korupcijai tirti, tačiau žiniasklaida, nevyriausybinių organizacijos (NVO) ir visuomenės nuomonės apklausos rodo, kad korupcija – vis dar varginanti problema. Per pirmuosius devynis metų mėnesius 11 policijos pareigūnų buvo apkaltinti piktnaudžius savo įgaliojimais (2007 metais – 18). Kontrolierius ištyrė 146 skundus dėl policijos veiksmų (2007 metais – 226) ir nustatė, kad 51 iš jų – pagrįsti (2007 metais – 75). Visais atvejais, kai skundai buvo pagrįsti, valdžios institucijos nubaudė su tuo susijusius policijos pareigūnus. Daugeliu atvejų policijos pareigūnams buvo skirtos drausminės nuobaudos – pareigų pažeminimas arba papeikimas. Liepos 15 dieną EŽTT sutiko išnagrinėti Danutos Iljinos ir jos dukros Evelinos Sarulienės apeliacinį skundą; jos tvirtino, kad 2004 metais policija pažeminò jų orumą be reikalo pavartojusi fizinę jėgą, kai buvo pareikalauta, kad Iljina nusirengtų kaimynų ir svetimų žmonių akivaizdoje. Policijos pareigūnai įtarė jas vagyste. Jų ieškinyis siekia virš vieno milijono litų (apie 415 000 JAV dolerių) kompensaciją, kuri būtų skirta šeimos nariams gydyti, kelionės išlaidoms, advokatų mokesčiams ir patirtam skausmui bei kančioms kompensuoti.

Areštas ir sulaikymas

Areštui turi būti gautas teismo orderis, ir jis išduodamas pateikus svarius kriminalinės veikos įrodymus. Prieš pateikdama kaltinimus, policija gali sulaikyti įtariamuosius iki 48 valandų. Negauta skundų dėl to, kad sulaikytieji nebuvo informuoti apie jiems pateiktus kaltinimus. Sulaikytuosius

galima paleisti už užstatą, ir šia teise buvo plačiai naudojama. Įstatymuose numatyta, kad nuo sulaikymo momento sulaikytasis turi teisę turėti advokatą ir, jeigu sulaikytasis nepasiturintis, šis advokatas parūpinamas valstybės sąskaita; tačiau praktiškai į šią teisę ne visuomet buvo atsižvelgiama. Įstatymuose nustatyta, jog sulaikytieji turi teisę reikalauti, kad teisme būtų nedelsiant įvertintas jų sulaikymo teisėtumas; praktikoje valdžios pareigūnai šios teisės paisė.

Teisėjai gali išduoti ikiteisminio arešto orderį tik siekdami, kad įtariamasis nepabėgtų arba neįvykdytų naujų nusikaltimų, taip pat kad netrukdytų tyrimui arba vykdydami prašymą dėl ekstradicijos. Tačiau jie gali tai padaryti tik tuo atveju, jeigu asmuo įtariamasis padaręs sunkų nusikaltimą. Ikiteisminio tyrimo teisėjas gali išduoti orderį sulaikyti įtariamąjį iki trijų mėnesių.

Kai kuriais atvejais sulaikymo terminas gali būti pratęstas iki 18 mėnesių (nepilnamečiams – 12 mėnesių), tačiau aukštesniosios instancijos teismui gali būti pateikta apeliacija; tokie pratęsimai buvo taikomi dažnai. Įstatyme numatyta civilinė atsakomybė už žalą, patirtą dėl neteisėtų bylų tiriančių pareigūnų, prokurorų, teisėjų ir teismų veiksmų. Per metus vidutinis ikiteisminio sulaikymo terminas siekė apie septynis mėnesius, ir maždaug 10 procentų visų įkalintų asmenų sudarė sulaikytieji ikiteisminio tyrimo metu.

e. Atsisakymas suteikti teisę į nešališką viešą teismo procesą

Konstitucijoje nustatyta, kad teismų sistema yra nepriklausoma, ir praktiškai Vyriausybė šios nuostatos laikėsi.

Teismo procesas

Teisiamiesiems taikoma nekaltumo prezumpcija. Įstatymuose numatyti vieši teismo procesai; prisiėkusiųjų nėra. Nors teisiamieji turi teisę dalyvauti, įstatymai leidžia vesti teismo procesus in absentia, kai teisiamojo nėra šalyje ir jis teismo vengia. Įstatymuose numatyta teisė sulaikytiesiems nuo arešto momento turėti advokatą. Taip pat numatyta teisinė pagalba nepasiturintiems asmenims; tačiau iki rugsėjo 30 dienos žmogaus teisių kontrolierius gavo 47 skundus, kad institucijos neparūpino advokato. Teisiamieji turi teisę susipažinti su valstybės turimais įrodymais, taip pat teisę pristatyti įrodymus bei liudininkus ir užginčyti prieš juos pateiktus įrodymus arba jais suabejoti. Teisiamieji turi teisę pateikti apeliaciją. Įstatyme nustatyta, kad šios teisės taikomos visiems piliečiams. Vietiniai žmogaus teisių specialistai kritikavo praktiką vesti teismo procesą in absentia, nes tokiu atveju teisiamieji negali atlikti kryžminės liudytojų apklausos arba pateikti juos ginančių įrodymų. Vasario mėnesį EŽTT priėmė nutarimą, kad šalies teismai nepažeidė Žmogaus teisių konvencijos 1998 metais nuteisdami tris komunistų partijos narius už tai, kad jie 1991 metais mėgino įvykdyti valstybės perversmą.

Politiniai kaliniai ir sulaikytieji

Nebuvo pranešimų apie politinius kalinius ir politinius areštus.

Civilinių bylų nagrinėjimas ir teisių gynimo priemonės

Teismų sistema užtikrina nepriklausomą ir nešališką teismo procesą civilinėse bylose. Ieškovai, remdamiesi žmogaus teisių pažeidimais, gali pareikšti ieškinius siekdami, kad būtų atlyginta žala arba kad teismas įpareigotų atsakovą nepažeisti jų teisių. Be žalos atlyginimo per teismų sistemą, asmenys, kurių žmogaus teisės buvo pažeistos, gali kreiptis į Seimo kontrolierių, kad būtų išnagrinėtos jų pretenzijos. Nors kontrolierius gali pateikti tik rekomendacijas teises pažeidusiai institucijai, praktiškai jo išvados yra gerbiamos.

Turto gražinimas

Įstatyme dėl nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo nustatyti reikšmingi apribojimai, susiję su pretenzijomis į bendruomenei priklausantį turtą, todėl žydų bendruomenė atgavo tik dalį turto, priklausiusio prieškario šalies žydų bendruomenei, kurią sudarė daugiau negu 200 000 narių. Remiantis šiuo įstatymu, žydų bendruomenei buvo gražinta mažiau negu 30 procentų ir tik religinės paskirties turtas.

f. Savavališkas kišimasis į privatų ar šeimyninį gyvenimą, būsto neliečiamumo arba susirašinėjimo privatumo pažeidimas

Konstitucijoje yra uždrausta savavališkai kištis į asmenų privatų susirašinėjimą arba privatų ir šeimyninį gyvenimą; tačiau buvo gauta pranešimų, kad Vyriausybė praktiškai šių draudimų nesi-laikė. Pagal įstatymą reikalaujama, kad būtų gautas teisėjo leidimas norint apieškoti asmenines pa-talpas, ir draudžiama tikrinti piliečių susirašinėjimą ar bendravimą. Tačiau vietinės žmogaus teisių gynimo grupės tvirtina, kad Vyriausybė neužtikrina tinkamo šių įstatymų nuostatų įgyvendinimo. Per pirmuosius devynis metų mėnesius Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija išnagrino 97 skundus, kuriuose buvo tvirtinama, kad valstybės pareigūnai kišasi į asmens privatumą (2007 me-tais buvo išnagrinti 129 skundai). Be to, inspekcija valstybinėse įstaigose atliko 102 auditus, nesu-sijusius su skundais (2007 metais atlikti 97 auditai). Daugelyje skundų privatus asmenys tvirtino, kad valstybinės įstaigos rinko arba naudojo jų asmeninius duomenis, pavyzdžiui, asmens kodą, neturėdami teisinio pagrindo ar pateisinimo.

2 skyrius. Pagarba pilietinėms laisvėms, įskaitant:**a. Laisvė reikšti mintis ir spaudos laisvė**

Konstitucijoje nustatyta laisvė reikšti mintis ir spaudos laisvė, ir Vyriausybė apskritai šias laisves gerbė.

Birželio 17 dieną Seimas priėmė Administracinių teisės pažeidimų kodekso pataisas, kuriomis uždraudė per viešuosius susirinkimus platinti arba rodyti sovietinius arba nacistinius simbolius. Rugsėjo 4 dieną Vilniaus teismas nubaudė moterį 500 litų (maždaug 207 JAV dolerių) bauda už tai, kad ji pardavinėjo suvenyrus su sovietine simbolika.

Neapykantos kurstymas pasinaudojant žiniasklaidos priemonėmis yra nusikaltimas, už kurį baudžiama iki dvejų metų laisvės atėmimu. Prokurorų iškeltų bylų dėl neapykantą kurstančių kal-bų skaičius vis didėja. Per metus prokuratūra ėmėsi tirti 99 įtariamus neapykantos kurstymo atvejus (taip pat ir per internetą) ir vieną diskriminavimo atvejį (2007 metais – 37). 25 bylos buvo perduo-tos teismui. Teismai išnagrino 15 iš jų ir nuteisė 12 asmenų, nubausdami juos nuo 400 iki 3 000 litų (maždaug 166–1244 JAV dolerių) bandomis. 16 iš 99 tyrimų buvo nutraukta pritrūkus įrody-mų. Likę 83 tyrimai ir 8 teismo bylos (tarp jų keletas iš ankstesniųjų metų) tebebuvo nagrinėjamos. Dauguma įtariamų neapykantos kurstymo atvejų buvo susiję su rasistiniais, antisemitiniais arba homofobiškais pareiškimais. Generalinio prokuroro pavaduotojas Gintaras Jasaitis teigia, kad tokių atvejų daugėja dėl interneto plėtros, nes internetas sudaro galimybę plačiu mastu ir anonimiškai skleisti informaciją.

Liepos 23 dieną Vilniaus miesto meras Juozas Imbrasas pareiškė: „Kol aš būsiu meru, reklamos seksualinėms mažumoms nebus“. Rugpjūčio 20 dieną Vilniaus miesto savivaldybė atsisakė išduoti leidimą organizuoti renginį Rotušės aikštėje vykdant Europos Komisijos informacijos kampaniją „Už įvairovę. Prieš diskriminaciją“, skatinančią būti tolerantiškiems visų, taip pat ir homoseksua-lų, atžvilgiu. Renginys buvo organizuotas ne taip arti centro esančioje prekybos centro privačioje automobilių stovėjimo aikštelyje. Po to, kai 2007 metais buvo neišduotas leidimas analogiškoms

eitynėms, lygių galimybių kontrolierė pradėjo tyrimą, siekdama nustatyti, ar savivaldybė veikė teisėtai neduodama leidimo įvairovę skatinančiam renginiui; tačiau vėliau dėl informacijos trūkumo kontrolierė tyrimą nutraukė. NVO, Europos Komisija ir kai kurie valdžios pareigūnai kritikavo savivaldybę už tai, kad ji leidimo neišdavė.

Asmenys galėjo kritikuoti valdžią viešai arba privačiai, nebijodami represijų, ir valdžia nemėgino užkirsti kelio šiai kritikai. Nepriklausomos žiniasklaidos priemonės buvo aktyvios ir reiškė įvairiausių požiūrius. Radijas ir televizija apėmė nepriklausomas bei valstybines stotis. Tarptautinės žiniasklaidos priemonės veikė be apribojimų.

Įstatymai draudžia skleisti informaciją, kuri yra ir neteisinga, ir žeminanti asmens garbę bei orumą. Už šmeižtą skiriama bauda ar įkalinimas iki vienerių metų, o jeigu šmeižikiška medžiaga skleidžiama per žiniasklaidos priemones – gali būti skiriama iki dvejų metų laisvės atėmimo bausmė. Per metus apie tokius atvejus pranešta nebuvo.

Interneto laisvė

Vyriausybė netaikė jokių interneto prieigos apribojimų, taip pat negauta pranešimų, kad Vyriausybės pareigūnai tikrintų elektroninį paštą arba interneto pokalbių svetaines. Asmenys ir jų grupės galėjo ramiai reikšti savo mintis per internetą, taip pat ir el. paštu; tačiau asmenys buvo traukiami baudžiamojon atsakomybėn, jeigu, valdžios institucijų manymu, medžiaga, kurią jie pateikė interneto svetainėse, kurstė neapykantą.

Statistikos departamento duomenimis, 47 procentai 16–74 metų amžiaus šalies gyventojų pirmajame metų ketvirtyje turėjo interneto prieigą, ir šis skaičius padidėjo (palyginti su 40 procentų per tą patį 2007 metų laikotarpį).

Mokslo ir kultūrinių renginių laisvė

Vyriausybė netaikė jokių mokslo ar kultūrinių renginių laisvės apribojimų.

b. Taikių susirinkimų laisvė ir teisė vienytis į asociacijas

Susirinkimų laisvė

Įstatymuose ir Konstitucijoje numatyta teisė rengti taikius susirinkimus, ir Vyriausybė apskritai gerbė šią teisę daugelio grupių atžvilgiu; tačiau per tuos metus valdžios institucijos keletą kartų neleido rengti gėjų teisių gynimo grupių eitynių.

Teisė vienytis į asociacijas

Įstatymuose nustatyta teisė vienytis į asociacijas, ir Vyriausybė iš esmės gerbė šią teisę; tačiau Komunistų partija ir kitos organizacijos, siejamos su buvusiu sovietų režimu, ir toliau išlieka uždraustos.

c. Religijos laisvė

Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta, kad galima laisvai išpažinti religiją, ir Vyriausybė iš esmės gerbė šią teisę. Valstybinės religijos nėra, tačiau kai kurios religinės grupės turi tam tikrų valstybės privilegijų. Nebuvo pranešimų, kad religinėms grupėms, kurių atžvilgiu Vyriausybė ne taip palankiai nusiteikusi, būtų trukdoma išpažinti savo religiją ir mėginti pritraukti naujų tikinčiųjų.

Liepos 15 dieną Seimas suteikė Septintosios dienos adventistų bažnyčiai valstybės pripažįstamos religinės asociacijos statusą, be kitų privilegijų, suteikiančių teisę siūlyti religinį mokymą valstybinėse mokyklose tiems moksleiviams, kurie to pageidauja. Prašymai įgyti šį statusą, pateikti Lietuvos jungtinės metodistų bažnyčios (2001 metais), Naujosios apaštalų bažnyčios (2003 metais) ir Sekmininkų (Evangelinio tikėjimo krikščionių sąjungos, 2002 metais), buvo vis dar svarstomi. Įstatymuose

nustatyta, kad tik tradicinės ir kitos valstybės pripažįstamos religijos gali siūlyti religinį mokymą valstybinėse švietimo įstaigose. Dalyvavimas religijos pamokose nėra privalomas; tėvai savo vaikams gali parinkti bet kurios religijos dėstymą arba pasaulietines etikos pamokas.

Birželio 17 dieną Seimas patvirtino Lygių galimybių įstatymo pataisas, kuriomis papildomai buvo uždrausta diskriminuoti etniniu, religiniu, lytinės orientacijos, amžiaus ir neįgalumo pagrindais (anksčiau buvo draudžiama diskriminuoti dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinio statuso, tikėjimo ar įsitikinimų). Tačiau šie draudimai nėra taikomi religinių grupių įsteigtoms mokykloms, kurios, pavyzdžiui, gali samdyti tikrai tam tikrą religiją išpažįstančius mokytojus.

Per metus buvo užbaigta gyvenamojo ir komercinio komplekso statyba ant ar šalia istorinių Vilniaus žydų kapinių. Tarp Vyriausybės ir žydų grupių tęsėsi derybos dėl tikslaus istorinio kapinių perimetro, buvo svarstoma, ką daryti su ta dalimi, kuri nebuvo užstatyta, ir kaip įamžinti tą vietą.

Socialinis užgauliojimas ir diskriminacija

Birželio 17 dieną Vilniaus teismas skyrė dviem asmenims po 1 300 litų (maždaug 539 JAV dolerių) baudas, o vienam asmeniui – 2 990 litų (maždaug 1 249 JAV dolerių) baudą už tai, kad kovo 11 dieną dalyvavo nesankcionuotose skustagalvių eitynėse, kurių dalyviai skandavo antisemitinius ir antirusiškus šūkius. Buvo tęsiami tyrimai dėl kitų dalyvių.

Rugpjūčio 10 dieną ant žydų bendruomenės centro Vilniuje ir žydų bendruomenės centro Panevėžyje sienų vandalai priepiešė antisemitinių simbolių ir prirašė atitinkamų šūkių. Policija nedelsdam pradėjo tyrimą, metų pabaigoje jis dar nebuvo baigtas.

Spalio 16 dieną Kelmės rajone, netoli Pluškių kaimo, eigulys pranešė, kad vandalai suskaldė akmenis ir nupiešė antisemitinių piešinių ant Holokausto memorialo. Incidento tyrimas vis dar tęsiamas.

Tyrimų, atliekamų dėl 2007 metų kovą įvykdyto vandalizmo akto Vilniaus Sudervės žydų kapinėse, kai buvo išvartyta 12 antkapių, taip pat dėl vandalizmo Rokiškio rajono žydų kapinėse ir incidento 2006 metais, kai nacių uniformomis apsirengę asmenys, važiuodami pro sinagogą, skandavo Hitlerį palaikančius ir antisemitinius šūkius, metu policijai nepavyko nustatyti įtariamųjų. Išsamesnę informaciją galite rasti „2008 metų tarptautinėje ataskaitoje apie religijos laisvę“ (2008 International Religious Freedom Report): www.state.gov/g/drl/irf/rpt.

d. Judėjimo laisvė šalies viduje, perkeltieji asmenys, pabėgėlių apsauga ir asmenys be pilietybės

Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta judėjimo laisvė šalies viduje, laisvė keliauti į užsienį, emigruoti, grįžti į Tėvynę; Vyriausybė iš esmės gerbė šias teises. Vyriausybė bendradarbiavo su Jungtinių Tautų pabėgėlių reikalų vyriausiojo komisaro institucija ir kitomis humanitarinėmis organizacijomis suteikiant apsaugą ir pagalbą perkeltiesiems šalies viduje asmenims, pabėgėliams, grįžtantiems pabėgėliams, prieglobsčio prašantiems ir kitiems rūpesčių turintiems asmenims. Įstatymuose uždrausta priverstinė tremtis, ir Vyriausybė jos netaikė.

Pabėgėlių apsauga

Įstatymuose nustatyta, kad prieglobstis arba pabėgėlio statusas suteikiamas vadovaujantis 1951 metų JT konvencija dėl pabėgėlių statuso ir jos 1967 metų protokolu; Vyriausybė įgyvendino pabėgėlių apsaugos sistemą. Praktiškai Vyriausybė suteikė pabėgėliams apsaugą nuo ištrėmimo arba grąžinimo į tas šalis, kur jų gyvybėms arba laisvei grėstų pavojus. Asmenims, atvykusiems iš saugios tranzitinės šalies ir prašantiems suteikti politinį prieglobstį, buvo draudžiama patekti į šalį ir jie, nenagrinėjant jų prašymų esmės, buvo grąžinami į tranzito šalį. Pasak Migracijos departamento, valstybės institucijos neturi saugių trečiųjų šalių sąrašo, bet yra apibrėžusios tokias valstybes kaip

šalis, kuriose asmens gyvybei ar laisvei negresia pavojus dėl priklausymo vienai iš kategorijų, nurodytų 1951 metų JT pabėgėlių konvencijoje ir jos 1967 metų protokole, ir iš kurios asmuo nebus išsiųstas į kitą šalį pažeidžiant jo teises pagal šias sutartis.

Masinio svetimšalių antplūdžio atveju valstybė gali suteikti „laikinąją apsaugą“, tačiau atskiri svetimšaliai neturi teisės prašyti tokios apsaugos. Per metus laikinoji apsauga nebuvo suteikta nė vienam asmeniui. Dar viena apsaugos forma – „papildoma apsauga“ – gali būti suteikiama atskiram svetimšaliui, kuris nepriskiriamas prie pabėgėlių, bet negali grįžti į savo kilmės šalį bijodamas kankinimų arba žiauraus elgesio, vyraujančio smurto ar karinio konflikto arba jeigu dėl nuolatinio žmogaus teisių pažeidimo toje šalyje būtų pažeidžiamos jo pagrindinės teisės ar laisvės. Nuo 1997 iki 2007 metų papildoma apsauga buvo suteikta daugiau negu 500 asmenų.

Asmenys be pilietybės

Pilietybės įstatyme numatyti abu pagrindai – ir teritorinis (jus soli), ir giminytės (jus sanguinis), labiau akcentuojamas pirmasis. Remiantis Jungtinių Tautų pabėgėlių reikalų vyriausiojo komisaro institucijos statistiniais duomenimis, 2005 metais buvo apie 8 700 asmenų be pilietybės, iš jų 7 500 turėjo leidimus nuolat gyventi Lietuvoje. 2007 metais asmenų be pilietybės buvo apie 5 900, ir iš jų 4 100 turėjo leidimus nuolat gyventi Lietuvoje. Iš esmės visi asmenys be pilietybės buvo gyventojai, kurie gyveno šalyje irstant Sovietų Sąjungai, bet automatiškai jiems pilietybė suteikta nebuvo; tačiau, pasak Lietuvos migracijos departamento direktoriaus, jie turėjo teisę pateikti prašymą dėl pilietybės, bet to nepadarė. Pagal įstatymą leidžiama asmens, gyvenančio šalyje mažiausiai 10 metų ir turinčio leidimą neribotą laiką gyventi šalyje, natūralizacija, jeigu jis išlaiko kalbos ir pagrindinių Konstitucijos nuostatų egzaminus, prisiekia ištikimybę šaliai ir sugeba apmokėti savo gyvenimo išlaidas.

3 skyrius. Pagarba politinėms teisėms: piliečių teisė pakeisti Vyriausybę

Konstitucijoje numatyta piliečių teisė taikiai pakeisti savo šalies Vyriausybę, ir piliečiai praktiškai naudojosi šia teise, dalyvaudami periodiniuose laisvuose ir nešališkuose rinkimuose, pagrįstuose visuotine rinkimų teise.

Rinkimai ir dalyvavimas politinėje veikloje

Spalio mėnesį vykę Parlamento rinkimai buvo laisvi ir nešališki. Po rinkimų buvo pateikta keletas skundų dėl tvarkos nesilaikymo, daugiausia – dėl smulkių pažeidimų; metų pabaigoje kai kurie atvejai vis dar buvo tiriami, o kiti skundai atmesti. Vyriausybė ir toliau draudė Komunistų partijos veiklą; kitos partijos galėjo veikti be apribojimų ir išorinio kišimosi.

2007 metų vasarį Konstitucinis Teismas paskelbė, kad Savivaldybių rinkimų įstatymas, pagal kurį į savivaldybių tarybas buvo galima rinkti tik pagal partijų sąrašus, prieštarauja Konstitucijai. Šis sprendimas nepaveikė 2007 metų vasarį vykusių savivaldybių rinkimų, bet įpareigojo Seimą parengti įstatymą, kuris leistų rinkimuose į savivaldybių tarybas dalyvauti piliečiams, neįtrauktiems į partijų sąrašus. Per šiuos metus Seimas tokio įstatymo nepriėmė. Metų pabaigoje 141 vietą turinčio Seimo narėmis buvo 26 moterys, o 14 narių turinčiame Ministrų kabinete buvo viena moteris ministrė. Moterys sudarė 5 procentus savivaldybių merų, 21 procentą savivaldybių tarybų narių ir 5 procentus vietinių administracijų direktorių. Trys etninių mažumų atstovai buvo išrinkti Parlamento nariais; tarp Vyriausybės narių nebuvo nė vieno etninių mažumų atstovo.

Valstybės pareigūnų korupcija ir veiklos skaidrumas

Įstatymuose numatytos kriminalinės baudmės už pareigūnų korupciją, tačiau Vyriausybė šių įstatymų veiksmingai neįgyvendino, ir korupcija kėlė problemų. Nors dėl korupcijos buvo nuteista

ir nubausta keletas pareigūnų, baudmės paprastai buvo nedidelės, o daugelis tyrimų nepasibaigė įtariamųjų nuteisimu. Pagal Pasaulio banko vertinimo indikatorius, korupcija vis dar buvo rimta problema. Per metus keletą valstybės pareigūnų veikla buvo tiriama, keletas buvo teisiami arba nuteisti ir nubausti. Pavyzdžiui, vasario mėnesį Specialiųjų tyrimų tarnyba pradėjo tyrimą dėl Trakų savivaldybės mero, mero pavaduotojo ir administracijos vadovo veiklos. Jie buvo įtariamai paėmę 200 000 litų (maždaug 82 900 JAV dolerių) kyšių dėl prekybos ir pramogų centro statybos. Kol paaiškės tyrimų rezultatai, pareigūnai buvo nušalinti nuo pareigų.

Kovo 20 dieną Vilniaus miesto tarybos narys ir buvęs meras Artūras Zuokas buvo nuteistas už tai, jog 2003 metais mėgino papirkti miesto tarybos narį artėjant balsavimui dėl nepasitikėjimo. Dėl tokio teismo sprendimo jis buvo priverstas atsistatydinti iš miesto tarybos. A. Zuokas pateikė apeliaciją.

Kovo 31 dieną, dėl pateiktų kaltinimų papirkus Kauno apskrities viršininko pavaduotoją, kad gautų paramą giminaičių verslui, atsistatydino Seimo pirmininkas Viktoras Muntianas. Metų pabaigoje tyrimas vis dar vyko. Kovo 26 dieną atsistatydino taip pat ir apskrities viršininko pavaduotojas, – jam buvo skirtas šešių mėnesių namų areštas.

Balandžio 24 dieną Specialiųjų tyrimų tarnyba apklausė Vilniaus mero pavaduotoją ir dar du kitus miesto tarybos narius dėl kaltinimų korupcija. Metų pabaigoje tyrimas dar nebuvo baigtas.

Politinės permainos pristabdė teismo bylą prieš Darbo partijos lyderį Viktorą Uspaskichą, kuriam buvo pateikti kaltinimai dėl apgaulingo partijos lėšų apskaitos tvarkymo ir klaidingos informacijos pateikimo Rinkimų komisijos darbuotojams. 2006 metais, kai kaltinimai buvo tik pateikti, V. Uspaskichas ieškojo prieglobsčio Rusijoje, bet 2007 metų rugsėjį jis grįžo, ir iki 2008 metų balandžio jam buvo skirtas namų areštas. Spalį V. Uspaskichas buvo išrinktas į Seimą, ir tai jam suteikė imunitetą nuo baudžiamojo persekiojimo. Lapkričio 27 dieną generalinis prokuroras paprašė Seimo panaikinti imunitetą Uspaskichui, dar vienam su ta byla susijusiam Seimo nariui ir trečiam asmeniui, kaltinamam kitoje byloje, ir gruodžio 9 dieną Seimas panaikino imunitetą visiems trimis.

Įstatymuose numatyta vieša prieiga prie Vyriausybės informacijos, ir apskritai valstybės įstaigos tokią prieigą suteikdavo. Nuo sausio iki rugsėjo Seimo kontrolierius gavo 70 skundų dėl to, kad Vyriausybės tarnybos delsė suteikti informaciją, ir nustatė, kad 47 iš jų pagrįsti. Jis paprašė įstai-gų ir kitų padalinių vadovų apsvarstyti galimybę skirti drausmines nuobaudas su tuo susijusiems pareigūnams. Nors kontrolieriaus rekomendacijos nėra privalomos, per pirmuosius devynis metų mėnesius pareigūnai skyrė drausmines nuobaudas dėl daugiau kaip 90 procentų skundų, kuriuos jiems perdavė Seimo kontrolierius.

4 skyrius. Vyriausybės požiūris į tarptautinius ir nevyriausybinis tyrimus k.altinimų pažeidus žmogaus teises atvejais

Įvairios vietinės ir tarptautinės žmogaus teisių gynimo grupės dirbo, atliko tyrimus ir savo išvadas žmogaus teisių pažeidimo atvejais skelbė be Vyriausybės apribojimų. Valstybės pareigūnai bendradarbiavo su šiomis grupėmis ir reagavo į jų nuomonę.

5 skyrius. Diskriminacija, socialinis smurtas ir prekyba žmonėmis

Įstatymuose draudžiama ir numatomos baudmės už diskriminaciją dėl rasės, lyties, socialinio statuso, etninės kilmės, amžiaus, lytinės orientacijos, neįgalumo ir religijos arba įsitikinimų. Nepaisant Vyriausybės programų ir draudimų, moterys ir mažumos vis dar diskriminuojamos.

Moterys

Įstatyme išžaginimas laikomas nusikaltimu, įskaitant ir sutuoktinio išžaginimą. Nuteistiems ža-gintojams paprastai buvo skiriama nuo trejų iki penkerių metų laisvės atėmimo bausmė. Per pir-

muosius devynis metų mėnesius buvo pranešta apie 102 išžaginimo atvejus (per 2007 metų dvylika mėnesių – iš viso 189). Socialinis smurtas prieš moteris, ypač su alkoholio vartojimu susijęs buitinis smurtas, išliko rimta problema.

Istatymuose nėra atskirai išskirtas buitinis smurtas, šie atvejai yra nagrinėjami pagal bendruosius įstatymus, kuriuose nustatytos bausmės už smurtą. Kad būtų pradėtas tyrimas dėl buitinio smurto, auka turi pateikti skundą. Didžiausia teismų skirta bausmė siekė dvejus metus laisvės atėmimo. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2007 metais dėl namuose kilusių konfliktų į policiją buvo skambinta 33 kartus. Šiek tiek daugiau negu pusę pranešimų pateikė moterys. Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2007 metais nuo buitinio smurto nukentėjo 514 moterų; tarp jų 418 nukentėjo nuo partnerio ir 96 – nuo vaikų smurto.

2007 metų rugpjūtį populiarioje interneto svetainėje pasirodė įrašas, kaip vyras muša moterį. Policija pradėjo tyrimą ir nustatė auką, bet ji atsisakė duoti parodymus. Vyras buvo nuteistas vienerius metus kalėti, tačiau nuosprendžio vykdymas jam buvo atidėtas. Savivaldybių tarybos ir NVO finansavo ir smurto šeimoje aukoms įsteigė 39 prieglaudas. Iki rugsėjo pabaigos Vilniuje įsikūrusi prieglauda motinoms ir vaikams suteikė pagalbą daugiau kaip 160 buitinio smurto, priverstinės prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukų.

Birželio 3 dieną Seimas patvirtino Civilinio kodekso pataisas, kuriomis buitinio smurto atvejais reikalaujama, kad šeimos namus paliktų skriaudėjas, o ne jo auka.

Prostitucija nelegali, tačiau vis dar kelia problemų. Už vienkartinę prostitucijos atvejį skiriama nuo 300 iki 500 litų (maždaug 124–207 JAV dolerių) bauda, o už pakartotinius pažeidimus – iki 1 000 litų (415 JAV dolerių) bauda. Per pirmuosius aštuonis metų mėnesius už prostituciją administracinėmis nuobaudomis policija nubaudė 72 moteris. Įstatymai draudžia seksualinį priekabiavimą. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos duomenimis, seksualinį priekabiavimą yra patyrusios apie 20 procentų moterų. Per vienuolika metų mėnesių lygių galimybių kontrolierius gavo vieną skundą dėl seksualinio priekabiavimo, kaip ir 2007 metais (pasak jo, seksualinio priekabiavimo atvejais moterys nenoriai kreipiasi į policiją ar kitas įstaigas).

Teisinėje sistemoje vyrai ir moterys turi vienodas teises, įskaitant šeimos ir nuosavybės teise. Tačiau moterys vis dar susidurdavo su diskriminacija. Valstybės politika reikalauja, kad už vienodą darbą būtų mokamas vienodas atlyginimas, tačiau moterys dažnai uždirbdavo mažiau negu jų bendradarbiai vyrai. 2007 metais moterys už analogišką darbą gaudavo vidutiniškai 80 procentų vyrų gaunamo atlygio; valstybiniame sektoriuje – 78 procentus. Vadovų lygmenyje moterų dirbo daug mažiau negu vyrų. Įgyvendindama 2007–2009 metų Nacionalinę smurto prieš moteris mažinimo strategiją, 2008 metais Vyriausybė ir toliau finansavo prevencijos, švietimo ir pagalbos aukoms programas. Daugelį programų įgyvendino NVO, finansuojamos Vyriausybės ir Europos Sąjungos (ES) lėšomis. Vyriausybė įkūrė mobilųjį informacijos centrą, kurio tikslas – šviesti žmones buitinio smurto klausimais.

Vaikai

Vyriausybė skyrė daug dėmesio vaikų teisėms ir gerovei. Smurtas prieš vaikus, ypač susijęs su tuo, kad tėvai vartoja alkoholį, ir toliau išliko problema. Statistikos departamento duomenimis, 2007 metais maždaug 36 500 vaikų gyveno smurtaujančiose arba asocialiose šeimose. Žiniasklaidos šaltiniai informavo apie gana dažnus žiaurus elgesio su vaikais atvejus, įskaitant seksualinę prievartą, maritimą badu, mušimus ir nužudymus. Valdžios institucijos pranešė, kad dėl smurto šeimoje nuo sausio iki rugsėjo mėnesio mirė penki vaikai. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius pranešė apie tuo pat laikotarpiu gautus 245 skundus (per visus 2007 metus buvo gauti 387 skundai, o per 2006-uosius – 316); atitinkamos institucijos pradėjo 199 tyrimus (2007 metais – 147). Už smurtą ar žiaurų elgesį su nepilnamečiais numatyta nuo vienerių iki dvejų metų laisvės atėmimo bausmė. Be to, valdžios

institucijos gali paimti skriaudžiamus vaikus iš jų šeimų ir apgyvendinti globos namuose. Nepaisant pastangų kovojant su smurtu prieš vaikus ir padedant nukentėjusiems nuo smurto vaikams, kontrolierius informavo, kad suteikta pagalba buvo nepakankama. Veikia 113 našlaičių prieglaudų ir 35 globos namai. Našlaičių prieglaudose vis dar gyvena dauguma našlaičių ir kitų vaikų, kuriems reikalinga priežiūra. Per pirmuosius aštuonis metų mėnesius vaiko teisių apsaugos kontrolierius pradėjo 12 tyrimų dėl galimų vaiko teisių pažeidimų našlaičių prieglaudose. Dėl globos namų skundų gauta nebuvo.

Už seksualinį smurtą prieš vaiką įstatymuose numatyta iki 13 metų laisvės atėmimo bausmė, tačiau seksualinis vaikų išnaudojimas išliko problema. Iki rugsėjo 1 dienos Vidaus reikalų ministerija užregistravo 41 seksualinio vaikų išnaudojimo atvejį (įskaitant vaikų išžaginimą), palyginti su 49 atvejais per visus 2007 metus. Vyriausybė įkūrė Vaikų reabilitacijos centrą, kuriame rūpinamasi vaikais, patyrusiais seksualinę prievartą.

2007 metais Vaikų linija (vaikų karštoji linija) sulaukė daugiau kaip 70 000 telefono skambučių ir gavo 2 000 laiškų iš vaikų, kurie skundėsi dėl įvairių problemų – nuo santykių su tėvais ir draugais iki smurto šeimose ir seksualinio smurto. Nuo sausio iki rugsėjo 1 dienos vaiko teisių apsaugos kontrolierius gavo aštuonis skundus dėl vaikų seksualinio išnaudojimo. Šešiais atvejais aukos buvo perduotos teisėsaugos įstaigoms. Du tyrimai buvo nutraukti, nes nusikaltimą padarė mažamečiai (iki 14 metų amžiaus), o keturi buvo tęsiami (gruodžio 1 d. duomenimis). 2007 metais kontrolierius ištyrė keturis pranešimus apie seksualinio vaikų išnaudojimo atvejus; jis nustatė, kad keturi iš jų buvo nepagrįsti. Trys atvejai buvo toliau tiriami. Rugsėjo mėnesį Seimas priėmė įstatymą dėl vaikų stebėjimo ir priežiūros, pagal kurį, siekiant užkirsti kelią smurtui ir vaikų išnaudojimui, mokyklose buvo įkurtos stebėsenos grupės. 2007 metais valdžios institucijos įsteigė 556 naujus socialinio darbuotojo etatus visoje šalyje, kad būtų sustiprinta vaikų, labiausiai pažeidžiamų prekybos žmonėmis ar seksualinio išnaudojimo atžvilgiu, socialinė apsauga. Pranešama, kad gatvėje gyveno maždaug septyni tūkstančiai vaikų. Šešiasdešimt rajoninių valstybinių vaiko teisių apsaugos tarnybų, kitos institucijos ir NVO reguliariai teikė pagalbą šiems vaikams. Gatvės vaikai – paprastai pabėgėliai iš asocialių šeimų – galėjo naudotis visomis valstybės finansuojamomis paslaugomis.

Prekyba žmonėmis

Įstatymai draudžia visas prekybos žmonėmis formas, tačiau buvo gauta pranešimų apie prekybą moterimis ir mergaitėmis – šalies viduje, taip pat jos buvo išvežamos arba tranzitu keliavo per šalį. Moterys buvo parduodamos pačioje šalyje, taip pat vežamos parduoti į Jungtinę Karalystę, Vokietiją, Ispaniją, Italiją, Daniją, Norvegiją ir Nyderlandus. Per šalį tranzitu moterys buvo vežamos iš Baltarusijos, Rusijos ir Ukrainos.

Prekiautojai nusitaikė į pažeidžiamiausias socialines grupes – jaunas moteris iš nepasiturinčių ir nestabilių šeimų. Prekiautojai jaunų moterų paprastai ieškodavo internatinėse mokyklose, kuriose mokėsi globos namų auklėtinės. Daugelį merginų suviliojo apgaulingi pažadai, kad jos dirbs namų tvarkytojomis, baro šokėjomis, auklėmis, slaugėmis, modeliais ar padavėjomis, arba netikri skelbimai dėl vedybų. Daugeliu atveju pasiūlymus merginoms pateikdavo artimi giminaičiai arba draugai. Aukų paklusnumas buvo užtikrinamas grasinimais ir tuo, kad iš jų buvo atimami asmens dokumentai. Šeimų nariai dažnai nežinodavo apie keblią dingusiųjų padėtį ir tikėdavo, kad jos buvo pagrobtos. Policijos duomenimis, maždaug pusė prekyautojų žmonėmis buvo susiję su organizuotais nusikaltėliais, įskaitant tarptautines grupuotes. Įstatymuose numatyta, kad už prekybą žmonėmis skiriama nuo dvejų iki dvylikos metų laisvės atėmimo bausmė, o už prekybą vaikais (nepilnamečiais ar paaugliais) baudžiama laisvės atėmimu nuo dvejų iki penkiolikos metų. Per metus valstybė pradėjo tirti 18 baudžiamųjų bylų dėl prekybos žmonėmis, o dešimt bylų perduotos teismams. Trys procesai pasibaigė nuosprendžiais – aštuoni asmenys buvo nuteisti kalėti nuo 21

mėnesio iki aštuonerių metų. Nagrinėjant kelias prekybos žmonėmis bylas, valdžios institucijos bendradarbiavo su kitų Europos šalių vyriausybėmis. Per vienuolika metų mėnesių policija nustatė 18 prekybos žmonėmis aukų, įskaitant dvi nepilnametes; kitų bylų tyrimas tęsiamas. 2006 metais Tarptautinė migracijos organizacija sukūrė duomenų bazę, kurioje pateikta iš pagrindinių NVO gauta informacija apie prekybos žmonėmis aukas šalyje. Iki gruodžio 1 dienos į šią duomenų bazę papildomai įtrauktos 35 moterys, įskaitant dvi nepilnametes (2007 metais – 54 moterys). NVO teigia, kad dar daug aukų liko nenustatyta.

Už įstatymų, susijusių su prekyba žmonėmis, įgyvendinimą yra atsakingos Vidaus reikalų, Teisingumo, Socialinės apsaugos ir darbo bei Švietimo ir mokslo ministerijos, Policijos departamentas, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Generalinė prokuratūra ir Nacionalinė teismų administracija. Kovo 30 dieną Vyriausybė paskyrė Vidaus reikalų ministerijos sekretorių vyriausybės veikos, nukreiptos prieš prekybą žmonėmis, koordinatoriumi. Policija, tirdama prekybos žmonėmis atvejus, reguliariai bendradarbiauja su britų, vokiečių ir skandinavų kolegomis. Per metus dėl prekybos žmonėmis nusikaltimų kitai šaliai nebuvo perduotas nė vienas žmogus.

Per metus prokurorai apklausė devynis įtariamuosius, priklausančius organizuotai grupuotei, kaltinamus į Jungtinę Karalystę išgabenus parduoti maždaug 100 jaunų moterų. Septyniems įtariamiesiems buvo pareikšti kaltinimai. Gruodžio 10 dieną Šiaulių apygardos teismas nuteisė vienos modelių agentūros vadovę Jolantą Razmienę penkerius metus kalėti už tai, kad pardavė 11 merginų. Kiti keturi kaltinamieji gavo mažesnes įkalinimo bausmes, bet visi jie buvo nuteisti mažiausiai 21 mėnesį kalėti. Taip pat prekiautojams žmonėmis buvo priteista 10 aukų sumokėti 50 000 litų (maždaug 20 000 JAV dolerių); dar viena auka pinigų atsisakė. Kaltinimų prieš vieną įtariamąjį atsisakyta, nes jis liudijo prieš kitus. Vienas įtariamasis išteisintas, bet prokuroras pateikė apeliaciją. Nuteistieji taip pat pateikė apeliacijas.

2005 metais policija suėmė penkis modelių agentūrų darbuotojus, apkaltinusi tuo, kad šios agentūros pardavinėjo merginas į Vakarų Europą ir Jungtinius Arabų Emyratus. Lapkričio 10 dieną Vilniaus apylinkės teismas nuteisė vieną moterį 36 mėnesius kalėti. Dar dviem moterims buvo skirtos 37 500 litų (maždaug 15 547 JAV dolerių) ir 31 250 litų (maždaug 12 955 JAV dolerių) baudos. Valstybė iš dalies finansavo 15 dienos centrų, teikiančių pagalbą įvairioms rizikos grupėms priklausantiems asmenims, įskaitant ir prekybos žmonėmis aukas. Taip pat suteikta finansinė parama 13 NVO, suteikiančių pagalbą arba laikiną prieglobstį prekybos žmonėmis aukoms. Per metus valdžios institucijos įdiegė formalias prekybos žmonėmis aukų patikrinimo ir perdavimo procedūras. Vyriausybė ir toliau įgyvendino prevencijos kampaniją, kuri apėmė seminarus, plakatus, skelbimus per nacionalinį radiją bei televiziją, filmus mokykloms ir informacines brošiūras apie prekybą žmonėmis. Valdžios institucijos taip pat padėjo NVO ir tarptautinėms organizacijoms įgyvendinti prevencijos programas.

Valstybės departamento metinę ataskaitą dėl prekybos žmonėmis (Trafficking in Persons Report) galima rasti čia: www.state.gov/g/tip.

Neįgalūs asmenys

Įstatymuose draudžiama diskriminuoti neįgalius asmenis priimant į darbą, taip pat teikiant švietimo, sveikatos priežiūros ar kitas valstybės paslaugas. Per metus Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ištyrė aštuonis atvejus, kai buvo skundžiamasi neįgalių asmenų diskriminacija. Įstatymai įpareigoja sudaryti neįgaliesiems asmenims galimybę patekti į pastatus, tačiau realiai ši nuostata nebuvo įgyvendinta. Asmenys, priverstinai paskelbti neveiksniais, neturi teisės šio sprendimo apskųsti teisme.

Socialinių reikalų ir darbo ministerija ir Neįgaliųjų reikalų taryba – tai dvi pagrindinės valstybinės organizacijos, atsakingos už tai, kad neįgaliesiems asmenims darbo rinkoje būtų sudarytos lygios

galimybės, kad valstybė veiksmingiau tenkintų neįgalųjų poreikius ir plėstų jų socialinės apsaugos sistemą.

Nacionalinės, rasinės ir etninės mažumos

Įstatymuose draudžiama diskriminuoti etnines arba nacionalines mažumas, tačiau netolerancija ir socialinė diskriminacija išliko. Etninių mažumų grupės, įskaitant rusus, lenkus, baltarusius, ukrainiečius, totorius ir karaimus, sudaro apie 16,5 procento gyventojų. Per metus vis daugėjo pranešimų apie rasinio ar etninio pobūdžio smurtą ir nepakantumą. Nuo sausio iki rugsėjo prokuratūra pradėjo 84 tyrimus, susijusius su diskriminacija arba rasinės ar etninės neapykantos kurstymu, palyginti su 37 tyrimais 2007-aisiais ir 17 – 2006 metais. Pavyzdžiui, balandžio 9 dieną Vilniuje jaunuolių grupė užpuolė populiarią dainininkę Berneen, indų kilmės merginą, atvykusią iš Pietų Afrikos. Balandžio 28 dieną Kaune girtas vyras įžeidinėjo du juodaodžius sportininkus. Gegužės 2 dieną Klaipėdos miesto parke buvo iškabinti plakatai su šūkiu „Ne juodaodžių kultūrai“. Metų pabaigoje visi trys tyrimai buvo tęsiami. Buvo toliau tiriami 2007 metais įvykę incidentai: kelių užsienio studentų (tarp jų – du afrikiečiai), studijuojančių Klaipėdos krikščioniškoje kolegijoje, užpuolimai; muštynės tarp lietuvių ir nigeriečių jaunuolių gegužę ir vyro iš Ganos užpuolimas po dviejų dienų – abu incidentai įvyko Vilniuje; studento iš Italijos, atvykusio pagal mainų programą, užpuolimas rugpjūtį – užpuolikai pamanė, kad jis yra musulmonas; dėl sumušimo spalio mėnesį gruodį Vilniuje mirė buvęs Kauno medicinos universiteto studentas somalietis; manoma, kad jis buvo sumuštas dėl to, jog kalbėjo per televiziją apie šalyje patirtą rasinį smurtą.

Ir toliau problemų kilo nedidelei romų bendruomenei (apie 3 000 žmonių), įskaitant diskriminaciją siekiant mokslo, apsirūpinant būstu, gaunant sveikatos priežiūros ir kitas paslaugas, įsidarbiant (nedarbas siekia 50 procentų), taip pat bendraujant su policija, nors oficialių kaltinimų dėl policijos pareigūnų piktnaudžiavimo nebuvo. Mažumų teisių gynėjai ir toliau kritikavo Vilniaus miesto valdžią už tai, kad ji didžiausią dėmesį skiria tam, kad romų bendruomenė laikytųsi įstatymų, bet mažai tesirūpina jų integravimu į visuomenę. Rugsėjo 26 dieną, gavęs apeliacinį skundą, Aukščiausiasis administracinis teismas Vilniaus apygardos teismui gražino toliau tirti bylą, susijusią su romų gyvenamaisiais namais Vilniuje. Vilniaus apygardos teismas priteisė 100 000 litų (maždaug 41 457 JAV dolerių) kompensaciją romų bendruomenės gyventojams už 2004 metais nugriautus gyvenamuosius ir negyvenamuosius namus, bet atmetė jų 5,6 milijono litų (maždaug 2,3 milijono JAV dolerių) ieškinį dėl pačių pastatų vertės kompensavimo. Ir savivaldybė, ir romų bendruomenė apskundė jiems nepalankias sprendimo dalis. Metų pabaigoje byla dar nebuvo baigta nagrinėti. 2007 metų rugpjūtį ES pagrindinių teisių agentūros atliktame tyrime rašoma, kad reakcija į šalyje užregistruotus etninės diskriminacijos atvejus buvo neveiksminga ir šiai problemai skiriama nepakankamai dėmesio. Tyrime teigiama, kad įstatymuose numatytos galimybės pasiskusti dėl etninės diskriminacijos, tačiau sankcijos, paprastai taikomos tokiais atvejais, buvo nepakankamos, ir aukos gaudavo nepakankamą kompensaciją arba jos išvis negaudavo. Siekdama išspręsti padažnėjusios diskriminacijos problemą, Vyriausybė peržiūrėjo savo Nacionalinę antidiskriminacinę programą.

Kitokio pobūdžio socialinis užgauliojimas ir diskriminacija

Vietinės žmogaus teisių organizacijos ir gėjų bendruomenės nariai tvirtina, kad problemų kelia gatvėje patiriamas fizinis smurtas, diskriminacija ir nuolatinė socialinė atskirtis. Liepą valstybė sumokėjo 40 000 eurų (maždaug 56 000 JAV dolerių) moteriai transseksualei, vykdydama 2007 metų rugsėjį EŽTT priimtą nutarimą, kuriame buvo teigiama, kad valdžios institucijos pažeidė jos teisę į privatumą. Nutarime valstybei taip pat buvo nurodyta per tris mėnesius nuo šio sprendimo priimti lyties keitimo įstatymą, tačiau tokio įstatymo priimta nebuvo. Per pirmuosius aštuonis metų mėnesius Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba tyrė 12 diskriminavimo dėl amžiaus atvejų, palyginti

su 17 per visus 2007 metus. Daugelis skundų buvo susiję su diskriminavimu įgyjant draudimą, pašokas ar sudarant išperkamosios nuomos sutartis. Pranešimų apie asmenų, sergančių ŽIV (AIDS), diskriminaciją nebuvo gauta.

6 skyrius. Darbuotojų teisės

a. Teisė vienytis į asociacijas

Įstatymai leidžia darbuotojams, įskaitant policijos ir ginkluotųjų pajėgų darbuotojus, kurti ir jungtis į pasirinktas nepriklausomas profesines sąjungas, ir darbuotojai šia teise praktiškai naudojosi. Profesinės sąjungos atstovavo maždaug 10 procentų darbo jėgos. Kad būtų įregistruotos, profesinės sąjungos didelėse įmonėse turi turėti bent 30 steigėjų, o mažose įmonėse jų nariais turi būti penktadalis visų darbuotojų. Įstatymuose nustatyta, kad profesinės sąjungos steigiamos laisvai ir veikia nepriklausomai. Nors įstatymai leidžia profesinėms sąjungoms netrukdomai veikti, praktikoje Vyriausybė tik iš dalies saugojo šią teisę. Kai kuriais atvejais darbdaviai diskriminavo profesinių sąjungų narius.

b. Teisė organizuoti profesines sąjungas ir kolektyviai derėtis

Įstatymai užtikrina visiems darbuotojams teisę kolektyviai derėtis, išskyrus valstybės pareigūnus, dirbančius teisėsaugos ir kitose su saugumu susijusiose srityse. Lietuvos trišalė taryba, sudaryta iš darbuotojų, verslininkų ir Vyriausybės atstovų, nustatė, kad kolektyvines sutartis buvo pasirašę nuo 5 iki 25 procentų darbuotojų. Įstatymuose numatyta teisė streikuoti, išskyrus svarbiausias paslaugas teikiančius darbuotojus, tačiau dėl Darbo kodekse nustatytų procedūrų kai kuriems darbuotojams šia teise pasinaudoti būtų sudėtinga. Įstatymuose nustatyta, kad tik profesinė sąjunga arba profesinės sąjungos streiko komitetas gali surengti streiką, todėl darbuotojai, kurie nepriklausomai profesinei sąjungai, legaliai negali streikuoti. Statistikos departamento duomenimis, per metus surengta 111 legalių streikų. Pavyzdžiui, kovo 3 dieną maždaug 200 mokyklų ir darželių mokytojų bei auklėtojų buvo surengę streiką, nes mokytojų profesinė sąjunga reikalavo atlyginimą padidinti 50 procentų. Streikas pasibaigė, kai Vyriausybė ir mokytojai susitarė, kad atlyginimas per du kartus būtų padidintas 35 procentais. Spalio 7 dieną reikalaujami padidinti atlyginimus streikavo aukštųjų švietimo įstaigų darbuotojai. Vidutinė streiko trukmė buvo 6,65 darbo dienos. Įstatymuose darbdaviams draudžiama diskriminuoti profesinių sąjungų organizatorius ir narius, tačiau praktikoje šis draudimas dažnai nebuvo veiksmingas ir pasitaikė atvejų, kai darbuotojai buvo nubausti už tai, kad mėgino suorganizuoti profesinę sąjungą. Tarptautinės profesinių sąjungų konfederacijos duomenimis, nė vienas darbdavys nėra buvęs nubaustas įstatymų numatytomis bausmėmis už profesinių sąjungų narių diskriminavimą.

Kai kurie dideli prekybos centrai samdė darbuotojus pagal trumpalaikes sutartis ir kartais neatnaujindavo sutarčių su profesinių sąjungų darbuotojais. Vadovai dažnai nustatydavo atlyginimus, neatsižvelgdami į profesinių sąjungų rekomendacijas, išskyrus dideles gamyklas, turinčias gerai organizuotas profesines sąjungas. Vyriausybė periodiškai leido gaires valstybės įmonių vadovams dėl darbo užmokesčio skaičiavimo. Eksporto srities darbuotojams nebuvo priimta jokių specialių įstatymų ar taikoma išimčių iš įprastų darbo įstatymų.

c. Priverstinio arba privalomojo darbo draudimas

Įstatymai draudžia priverstinį arba privalomąjį darbą, įskaitant vaikų, tačiau buvo pranešimų apie prekybą moterimis ir vaikais siekiant juos seksualiai išnaudoti pasipelnymo tikslais. Parduotos moterys ir mergaitės priverstinai dirbo prostitutėmis gatvėse, nelegaliuose viešnamiuose arba pagal iškvietimą.

d. Vaikų darbo draudimas ir minimalus amžius įsidarbinti.

Įstatymai draudžia išnaudoti vaikus darbo vietose, ir Vyriausybė iš esmės veiksmingai užtikrino, kad šių draudimų būtų paisoma. Remiantis 2007 metų statistika, 8 procentai dirbusių vaikų dirbo nelegaliai, daugiausia žemės ūkio sektoriuje, ir čia jie gaudavo neteisėtai mažą atlyginimą. Buvo gauta pranešimų, kad vaikai nuo 15 iki 17 metų amžiaus buvo parduodami siekiant juos seksualiai išnaudoti pasipelnymo tikslais. Įstatymuose nustatytas minimalus amžius, kai galima įsidarbinti, yra 16 metų, tačiau, turint raštišką vaiko tėvų ir mokyklos sutikimą, leidžiama įdarbinti vaikus nuo 14 metų dirbti lengvą darbą. Įstatymuose įpareigojama, kad vaikams būtų nustatytas trumpesnis darbo laikas – iki dviejų valandų per dieną arba dvylikos valandų per savaitę per mokslo metus ir iki septynių valandų per dieną arba 32 valandų per savaitę per moksleivių atostogas. Valdžios institucijos iš esmės užtikrino šių įstatymų nuostatų įgyvendinimą. Žiniasklaidoje pasirodė keletas pranešimų, kad mokyklinio amžiaus vaikai dirbo ūkiuose be jokių sutarčių ir už savo darbą gaudavo labai mažai arba iš viso nieko; tačiau oficialių skundų dėl to pateikta nebuvo. Skundus, susijusius su asmenų, kuriems dar nesukakę 18 metų, darbu, nagrinėja Valstybinė darbo inspekcija. Per pirmuosius aštuonis metų mėnesius inspekcija gavo penkis skundus dėl nelegalaus vaikų darbo ir nustatė, kad vienas iš jų – pagrįstas. Teismai pradėjo šio atvejo tyrimą.

Socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ir mokslo bei Vidaus reikalų ministerijos administruoja programas, kuriomis siekiama apsaugoti vaikų teises.

e. Priimtinos darbo sąlygos

Įstatymų nustatytas minimalus 800 litų (maždaug 332 JAV dolerių) darbo užmokestis per mėnesį nesudaro darbuotojui ir jo šeimai galimybių gyventi pagal priimtinus standartus. Minimalų darbo užmokestį nustato Vyriausybė, pasitelkdama Trišalę tarybą, ir jis pagrįstas socialiniais bei ekonominiais rodikliais. Įstatymuose nustatyta, kad maksimalus darbo laikas per bet kurį septynių dienų laikotarpį, įskaitant viršvalandžius, negali viršyti 48 valandų. Viršvalandžiai leistini tik įstatymų numatytais atvejais, ir už viršvalandžius bei naktinį darbą turi būti taikomas mažiausiai 1,5 karto didesnis valandinis užmokestis. Darbo įstatymai taikomi ir vietiniams, ir užsienio darbuotojams. Už darbo įstatymų įgyvendinimą atsakinga Valstybinė darbo inspekcija. Per pirmuosius septynis metų mėnesius ji atliko apie 9 000 patikrinimų įmonėse. Daugiausia piktnaudžiavimų buvo susiję su delsimu sumokėti darbo užmokestį, nelegaliu darbu, darbo sutarčių pažeidimais, klaidinga darbo laiko apskaita, darbuotojų sauga ir nepatenkinamu nelaimingų atsitikimų tyrimu. Jeigu darbuotojai buvo nepatenkinti tyrimo rezultatais, jie galėjo kreiptis į teismą. Įstatymuose nustatyta, kad darbuotojai turi teisę į saugias ir sveikas darbo sąlygas – ši nuostata iš esmės buvo vykdoma. Per metus Valstybinė darbo inspekcija užregistravo 82 mirtimi pasibaigusius nelaimingus atsitikimus darbo vietoje (2007 metais – 99). Šie atsitikimai daugiausia įvyko statybose. Siekdama išspręsti šią problemą, Valstybinė darbo inspekcija statybos bendrovėms organizavo mokymus, parengė įvairios prevencinės medžiagos ir pateikė geriausios praktikos pavyzdžių. Darbuotojai turėjo teisę pasitraukti iš pavojingos darbo aplinkos nerizikuodami prarasti darbą, ir praktiškai šia teise naudojosi.

Ištraukos skelbtos Lietuvos žmogaus teisių asociacijos periodiniame leidinyje „Pozicija“.– 2009 m. sausis-gegužė.

U.S. DEPARTMENT OF STATE

**BUREAU OF DEMOCRACY, HUMAN RIGHTS,
AND LABOR 2008 HUMAN RIGHTS
REPORT: LITHUANIA**

The Republic of Lithuania, population approximately 3.2 million, is a constitutional, multiparty, parliamentary democracy; legislative authority is vested in the unicameral Seimas (parliament). Free and fair parliamentary elections on October 12 and October 26 led to the formation of a center right coalition government in December. Civilian authorities generally maintained effective control of the security forces.

The government generally respected the human rights of its citizens; however, there were problems in a number of areas, including poor prison conditions, police and government corruption, domestic violence and child abuse, and trafficking in women and girls. The number of reports of racial or ethnic violence and intolerance continued to grow.

RESPECT FOR HUMAN RIGHTS**Section 1 Respect for the Integrity of the Person, Including Freedom From:****a. Arbitrary or Unlawful Deprivation of Life**

There were no reports that the government or its agents committed arbitrary or unlawful killings.

The prosecutor's office continued approximately 80 investigations involving allegations of crimes against humanity and war crimes, including 20 related to the Holocaust. Courts found three persons former Soviet officers guilty of crimes against humanity committed during the Soviet occupation. They sentenced two of the defendants to five and eight years in prison and pardoned the third, who was considered infirm. Prosecutors also forwarded to the courts two cases involving former Soviet military officers charged in connection with the deportation of individuals to Siberia during the Soviet occupation. One case involved the deportation of 15 individuals, the other of 37. From January through September, the prosecutor's office initiated seven additional investigations of possible crimes against humanity.

On July 4, the Court of Appeals upheld a lower court ruling that kept Nazi collaborator Algimantas Mykolas Dailide out of prison and declared him not dangerous to society. The government brought criminal charges against Dailide in 2005, alleging collaboration with the Nazis and persecution of Jews. In 2006 the Vilnius District Court convicted him of crimes against Jews during the World War II Nazi occupation but did not impose a sentence due to the 85 year old convict's age and infirmity.

On September 19, the prosecutor's office terminated its investigation of Yitzhak Arad for what it characterized as possible crimes against humanity while an anti Nazi partisan in Lithuania and Belarus during World War II. Arad is a former director of the Israeli Holocaust Remembrance Authority, Yad Vashem. Prosecutors had sought to question Arad about the killing of Lithuanian partisans and civilians.

b. Disappearance

There were no reports of politically motivated disappearances.

c. Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment

The constitution prohibits inhuman or degrading treatment or punishment; however, there were reports that police physically mistreated detainees.

During the year the human rights ombudsman's office received five complaints that officials used force and psychological pressure to obtain evidence in an investigation. Two complaints were found groundless, two were terminated because pretrial investigations were initiated, and one remained under investigation in January 2009. The ombudsman's office received four complaints in 2007.

Military police opened 10 cases related to military hazing during the year, compared with 17 in 2007. They forwarded six of the 10 to the courts, terminated two due to lack of evidence, and continued to investigate the other two. Most reports of hazing alleged that draftees physically abused each other or subjected each other to psychological pressure.

Prison and Detention Center Conditions

Domestic human rights advocates reported that prison conditions remained poor, although government measures to upgrade prisons brought them closer to meeting international standards.

During the year the parliamentary ombudsman received 309 prisoner complaints, compared to 317 in 2007. Most related to the failure of prison administrators to give proper attention to prisoners' grievances, which included poor prison conditions; mistreatment by prison department personnel; restrictions on prisoners' rights, e.g. by censoring their correspondence or failing to allow family visitors; inadequate medical services; and poor working conditions. The ombudsman's investigators found 46 complaints to be justified, while the others were outside the ombudsman's purview. The ombudsman received seven complaints during the year alleging that working inmates were paid less than they were supposed to be paid. The ombudsman found two of these complaints to be justified. One complaint was under investigation at year's end.

In 2006 the European Court of Human Rights (ECHR) ruled that officials' monitoring of a Šiauliai prison inmate's correspondence with his wife was inappropriate and that the country should amend its regulations on monitoring inmate correspondence.

Through September, 22 prison and detention center inmates died, compared with 30 in 2007. According to authorities five deaths were suicides, 16 were due to natural causes, and one was accidental. In the same period, 40 inmates were injured by other inmates, compared to 34 in 2007. Reported self-inflicted injuries numbered 149 compared to 94 in 2007.

The government renovated the Vilnius prison hospital and six other facilities. However, three correctional institutions remained overcrowded. For example, the facility in Šiauliai had a capacity of 408 inmates after a recent remodeling, but held 525.

The government permitted independent human rights observers and researchers to visit prisons. The parliament's office of the ombudsman made eight visits to prisons. Media representatives also visited prisons. The International Committee of the Red Cross did not visit any prisons in the country.

d. Arbitrary Arrest or Detention

The law prohibits arbitrary arrest and detention, and the government generally observed these prohibitions. Nevertheless, there were complaints of illegally prolonged pretrial detention.

Role of the Police and Security Apparatus

A unified national police force is responsible for law enforcement and operates under the authority of the Ministry of the Interior. Police officers and other government officials who exceed

their official authority are subject to prosecution or punishment. The State Security Department is responsible for internal security, intelligence operations, and investigation of some economic crimes. It reports to parliament and the president.

Corruption in the police force remained a problem. There is a broad legal and institutional anticorruption framework and a system for investigating public corruption; however, media, nongovernmental organizations (NGOs), and public opinion polls indicated that corruption was a lingering problem.

In the first nine months of the year, 11 police officers were accused of abuse of power, compared with 18 in all of 2007. The ombudsman investigated 146 complaints about police activities, compared to 226 in 2007, and determined 51 to be valid, compared to 75 in 2007. In all cases where complaints were found to be valid, authorities disciplined the police officers involved. In most cases police officers faced administrative disciplinary actions, such as demotion or reprimand.

On July 15, the ECHR agreed to hear the appeal of Danuta Iljina and her daughter, Evelina Sarulienė, who contended that in 2004 police violated their dignity with unnecessary physical force, requiring Iljina to undress in front of neighbors and strangers. Police had suspected them of theft. They sought compensation of over one million litas (approximately \$415,000) for family members' health treatment, travel expenses, lawyer fees, and pain and suffering.

Arrest and Detention

Warrants are required for arrest and must be granted by judges upon the presentation of reliable evidence of criminal activity. Police may detain suspects for up to 48 hours before charging them. There were no complaints of failure to inform detainees of the charges against them. Bail was available and was used widely. The law provides the right to an attorney from the moment of detention and, if the detainee is indigent, to one provided at state expense; however, this right was not always respected in practice. The law entitles a detained person to a prompt judicial determination of the legality of the detention, and authorities respected this right in practice.

Judges may only order pretrial detention to prevent flight or the commission of new crimes, to allow unhindered investigation, or to comply with extradition requests. They may do so, however, only in the case of an individual suspected of a felony. The pretrial judge may order a suspect's detention for up to three months. In some cases the detention may be extended to 18 months (12 months for juveniles), subject to appeal to a higher court; such extensions were frequent. The law provides for civil liability for damage caused by the unlawful actions of investigating officials, prosecutors, judges, and courts. During the year the average length of pretrial detention was approximately seven months, and approximately 10 percent of the incarcerated population consisted of pretrial detainees.

e. Denial of Fair Public Trial

The constitution provides for an independent judiciary, and the government respected this provision in practice.

Trial Procedures

Defendants enjoy the presumption of innocence. The law provides for public trials; juries are not used. While defendants have the right to be present, the law permits trials in absentia when a defendant is outside the country and avoids trial. The law establishes the right to legal counsel for defendants upon arrest. It provides for legal assistance for indigent persons; however, as of September 30, the human rights ombudsman had received 47 complaints that authorities

failed to provide such counsel. Defendants have access to government evidence and the right to present evidence and witnesses and confront or question witnesses against them. Defendants have the right to appeal. The law extends these rights to all citizens. Local human rights experts criticized the practice of holding trials in absentia because defendants could not cross examine witnesses or present evidence in their own defense.

In February the ECHR ruled that the country's courts had not violated the European Convention on Human Rights by convicting three Communist Party officials in 1998 of attempting a coup d'état in 1991.

Political Prisoners and Detainees

There were no reports of political prisoners or detainees.

Civil Judicial Procedures and Remedies

The judicial system provides for an independent and impartial judiciary in civil matters. Plaintiffs may sue for legal or injunctive relief based on human rights violations. Apart from redress in the court system, victims of human rights abuses may appeal to the parliamentary ombudsman for a determination on the merits of their claims. Although the ombudsman may only make recommendations to the offending institution, his findings are commonly honored in practice.

Property Restitution

The law on restitution places significant restrictions on claims for communal property, and as a result the Jewish community has regained only a fraction of the communal property owned by the country's prewar Jewish population of more than 200,000. Fewer than 30 properties have been restituted to the Jewish community under the law, which applies only to the restitution of religious properties.

f. Arbitrary Interference with Privacy, Family, Home, or Correspondence

The constitution prohibits arbitrary interference in an individual's personal correspondence or private and family life; however, there were reports that the government did not respect these prohibitions in practice.

The law requires a judge's authorization to search an individual's premises and prohibits indiscriminate monitoring of the correspondence or communications of citizens. However, local human rights groups alleged that the government did not properly enforce these laws. In the first nine months of the year, the State Data Protection Inspectorate investigated 97 allegations of arbitrary interference by officials with privacy, compared to 129 investigated complaints in 2007. The inspectorate also conducted 102 audits of government agencies, unrelated to complaints, compared with 97 such audits in 2007. Most complaints involved claims by individuals that government agencies were collecting or using their personal data, such as personal identity numbers, without a legal basis or justification.

Section 2 Respect for Civil Liberties, Including:

a. Freedom of Speech and Press

The constitution provides for freedom of speech and of the press, and the government generally respected these rights in practice.

On June 17, parliament amended the Administrative Law to ban the distribution or display

in public gatherings of Soviet or Nazi related symbols. On September 4, a court fined a woman in Vilnius 500 litas (approximately \$207) for selling souvenirs containing Soviet symbols.

Instigating hate through the mass media is a crime punishable by up to two years' imprisonment. The number of hate speech investigations opened by prosecutors continued to increase. During the year the prosecutor's office opened investigations involving 99 allegations of instigation of hate (including over the Internet), and one for discrimination, compared to 37 in 2007. It forwarded 25 cases to the courts for trial. Courts completed 15 of these and convicted 12 persons, imposing fines of 400 to 3,000 litas (approximately \$166 to \$1,244). Sixteen of the 99 investigations were terminated for lack of evidence; the remaining 83 investigations and eight court cases (including some from previous years) were ongoing. Most of the hate allegations related to racist, anti-Semitic, or homophobic expression. The deputy prosecutor general, Gintaras Jasaitis, ascribed the increase in incidents to the spread of the Internet, which facilitated widespread, anonymous publishing.

On July 23, Vilnius Mayor Juozas Imbrasas stated that as long as he was mayor, „there will be no (public) advertising for sexual minorities.“ On August 20, the Vilnius municipality refused to issue a permit that would have allowed the European Commission's mobile display, „For Diversity. Against Discrimination,“ advocating tolerance for all, including gays, to hold an event at the Old City Hall Square. The event was held instead in the less centrally located private parking lot of a shopping center. After a permit was withheld for a similar event in 2007, the equal opportunities ombudsman opened an investigation to determine if the municipality acted legally by cancelling the prodiversity event; however, the ombudsman later terminated the investigation due to a lack of information. NGOs, European Commission officials, and some government officials criticized the withholding of the permit.

Individuals could criticize the government publicly or privately without reprisal, and the government did not attempt to impede criticism. The independent media were active and expressed a wide variety of views. Radio and television included a mix of independent and public stations. International media generally operated without restriction.

The law prohibits the dissemination of information that is both untrue and damaging to an individual's honor and dignity. Libel is punishable by a fine or imprisonment of up to one year, or up to two years for dissemination of libelous material through the mass media. No cases were reported during the year.

Internet Freedom

There were no government restrictions on access to the Internet or reports that the government monitored e mail or Internet chat rooms. Individuals and groups could generally engage in the peaceful expression of views via the Internet, including by e mail; however, persons were subject to criminal prosecution for posting to Web sites material that authorities deemed as instigating hate.

According to the Department of Statistics, 47 percent of the country's residents between the ages of 16 and 74 had access to the Internet in the first quarter of the year, up from 40 percent in the same period in 2007.

Academic Freedom and Cultural Events

There were no government restrictions on academic freedom or cultural events.

b. Freedom of Peaceful Assembly and Association

Freedom of Assembly

The law and constitution provide for the right to assemble peacefully, and the government generally respected this right in practice for most groups; however, the government denied parade permits to gay rights groups on several occasions during the year.

Freedom of Association

The law provides for freedom of association, and the government generally respected this right in practice; however, the government continued to ban the Communist Party and other organizations associated with the former Soviet regime.

c. Freedom of Religion

The constitution and the law provide for the free practice of religion, and the government generally respected this right in practice. There is no state religion; however, some religious groups enjoyed special government benefits. There were no reports that less favored groups were prevented from worshiping or seeking members.

On July 15, parliament granted the Seventh day Adventists the status of a state recognized religious association, which gives them, among other benefits, the right to offer religious instruction in the public schools to students who wish to receive it. Applications for the same status from the United Methodist Church of Lithuania (applied in 2001), the New Apostolic Church (applied in 2003), and the Pentecostals (Evangelical Belief Christian Union, applied in 2002) were pending.

The law stipulates that only traditional and other state recognized religions may offer religious instruction in public educational institutions. Participation in religious classes is not mandatory; parents may choose either religious instruction or secular ethics classes for their children.

On June 17, parliament approved amendments to the Law on Equal Rights, which added prohibitions against discrimination based on ethnicity, religion, sexual orientation, age, and disability to the already existing prohibitions of discrimination based on gender, race, nationality, language, origin, social status, beliefs, or creed. However, these prohibitions do not apply to schools established by religious groups, which may, for example, hire teachers only of that religion.

During the year construction was completed of a residential and commercial complex located on or near the site of a historic Jewish cemetery in Vilnius. Negotiations between the government and Jewish groups continued over the correct historical perimeter of the cemetery, how to treat the portion that has not been built upon, and how to memorialize the location.

Societal Abuses and Discrimination

Anti-Semitism was manifested in a number of acts of vandalism against Jewish graves and monuments, displays of neo-Nazi sentiment, and public anti-Semitic comments.

In the first 10 months of the year, at least 12 anti-Semitic incidents were reported. Senior officials condemned, although not always promptly, such incidents, and police were active in investigating them. On June 17, a Vilnius court fined two persons 1,300 litas (approximately \$539) each and one person 2,990 litas (approximately \$1,249) for taking part in an unsanctioned skinhead march on March 11, during which participants shouted anti-Semitic and anti-Russian slogans. Investigations of other participants were continuing.

On August 10, the Jewish community center in Vilnius and the Jewish community center in Panevezys were vandalized with anti-Semitic symbols and language. Police immediately began an investigation, which continued at year's end.

On October 16, a forest ranger in the Kelme Region, near the village of Pluskiai, reported that vandals broke stones and painted anti-Semitic graffiti on a Holocaust Memorial. An investigation of the incident continued.

Police investigations did not identify any suspects in the March 2007 vandalism of 12 headstones in the Suderve Jewish cemetery in Vilnius, the vandalism of the Jewish cemetery in Rokiskis region, or the 2006 incident in which persons in Nazi style uniforms yelled pro Hitler and anti Semitic slogans while riding past a synagogue.

For a more detailed discussion, see the 2008 International Religious Freedom Report at www.state.gov/g/drl/irf/rpt.

d. Freedom of Movement, Internally Displaced Persons, Protection of Refugees, and Stateless Persons

The constitution and law provide for freedom of movement within the country, foreign travel, emigration, and repatriation, and the government generally respected these rights in practice. The government cooperated with the Office of the UN High Commissioner for Refugees (UNHCR) and other humanitarian organizations in providing protection and assistance to internally displaced persons, refugees, returning refugees, asylum seekers, stateless persons, and other persons of concern.

The law prohibits forced exile, and the government did not employ it.

Protection of Refugees

The law provides for the granting of asylum or refugee status in accordance with the 1951 UN Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 protocol, and the government has established a system for providing protection to refugees. In practice the government provided protection against the expulsion or return of refugees to countries where their lives or freedom would be threatened.

Asylum seekers coming from a safe country of transit were prohibited from entering the country and were returned to the transit country without a review of the substantive merits of their applications. According to the Migration Department, authorities did not have a list of safe third countries, but defined such countries as ones in which the person's life or liberty would not be threatened on account of membership in one of the categories specified in the 1951 UN refugee convention and its 1967 protocol, and from which the individual would not be sent to another country in contravention of his rights under these agreements.

The government can grant „temporary protection“ in the event of mass influx of aliens, but an individual alien has no right to apply for this protection. No persons were granted temporary protection during the year. An additional form of protection, „subsidiary protection,“ may be granted to an individual alien who does not qualify as a refugee but who cannot return to his country of origin because of fear of torture or inhuman treatment, prevailing violence or military conflict, or systematic violation of human rights in that country would endanger his basic rights or fundamental freedoms. Between 1997 and 2007 more than 500 persons were granted subsidiary protection.

Stateless Persons

Citizenship law incorporates both territorial (*jus soli*) and kinship (*jus sanguinis*) elements, with the emphasis on the former. According to UNHCR statistics, in 2005 there were approximately 8,700 stateless persons, of whom 7,500 had permanent residence permits. In 2007 the number of stateless persons was approximately 5,900, of whom 4,100 held permanent residence permits.

Virtually all of the stateless persons were individuals who resided in the country at

the dissolution of the Soviet Union but did not qualify for automatic citizenship; however, according to the director of the Lithuanian Migration Department, they were entitled to apply for citizenship but did not do so.

The law permits the naturalization of an individual living in the country for at least 10 years who has an unlimited residence permit, passes an official language test and an examination on the basic provisions of the constitution, takes an oath of allegiance, and is able to defray his living costs.

Section 3 Respect for Political Rights: The Right of Citizens to Change Their Government

The constitution provides citizens the right to change their government peacefully, and citizens exercised this right in practice through periodic, free, and fair elections held on the basis of universal suffrage.

Elections and Political Participation

Parliamentary elections, held in October, were free and fair. Several complaints about irregularities, mostly alleging minor infractions, were filed after the elections, and some of those cases remained under investigation at year's end, while others had been dismissed.

The government continued to ban the Communist Party; other political parties could operate without restriction or outside interference.

In February 2007 the Constitutional Court announced that the Law on Municipal Elections, which allowed election to municipal councils only by party lists, contradicted the constitution. The decision did not affect the February 2007 municipal elections, but it obliged parliament to prepare a law that would allow citizens not on party lists to run for municipal councils. Parliament did not pass such a law during the year.

At year's end there were 26 women in the 141 seat parliament and one woman in the 14 member Council of Ministers. Women accounted for 5 percent of mayors, 21 percent of municipal council members, and 5 percent of local administration directors.

There were three members of ethnic minorities in parliament and no members of ethnic minorities in the Council of Ministers.

Government Corruption and Transparency

The law provides criminal penalties for official corruption; however, the government often did not implement the law effectively, and corruption was a problem. Although some officials were convicted and punished for corruption, the penalties were usually minor, and many investigations did not result in convictions. The World Bank's worldwide governance indicators reflected that corruption was a problem.

A number of government officials were under investigation, facing trial, or convicted and sentenced, for corruption during the year. For example, in February the Special Investigation Service began an investigation of the mayor, deputy mayor, and the head of administration of the Trakai municipality. They were suspected of receiving bribes of 200,000 litas (approximately \$82,900) in connection with the development of a shopping and entertainment center. The officials were dismissed from their posts pending the outcome of investigation.

On March 20, Vilnius city council member and former mayor Arturas Zuokas was convicted of attempting to bribe a city council member prior to a no confidence vote in 2003. The court's decision forced him to resign from the city council. Zuokas has appealed.

On March 31, parliamentary speaker Viktoras Muntianas resigned amid allegations that he

bribed a deputy governor of Kaunas County to obtain assistance with a relative's business. An investigation was underway at year's end. The deputy governor also resigned, on March 26, and was subsequently sentenced to six months' house arrest.

On April 24, a deputy mayor of Vilnius and two other city council members were questioned by the Special Investigations Service on corruption charges. The investigation was ongoing at year's end.

Political developments initially halted a court case against Viktor Uspaskich, leader of the Labor Party, who faced charges of fraudulent accounting for party funds and providing false information to election commission officials. In 2006, when the allegations were initially made, Uspaskich sought asylum in Russia, but in September 2007 he returned and was under house arrest until April 2008. In October Uspaskich was elected to parliament, giving him immunity from prosecution. On November 27, the prosecutor general asked parliament to waive immunity for Uspaskich, another parliamentarian implicated in the same case, and a third man who faced charges in an unrelated matter, and on December 9, parliament waived the immunity of all three men.

The law provides for public access to government information, and government institutions generally provided access in practice. From January through September, the parliamentary ombudsman received 70 complaints of delays by government offices in providing information and found 47 of them to be valid. The ombudsman asked heads of institutions and other unit supervisors to consider disciplinary action against the officials involved. Although the ombudsman's recommendations are not binding, in the first nine months of the year officials took disciplinary action in over 90 percent of complaints forwarded to them by the ombudsman.

Section 4. Governmental Attitude Regarding International and Nongovernmental Investigation of Alleged Violations of Human Rights

A number of domestic and international human rights groups generally operated without government restriction, investigating and publishing their findings on human rights cases. Government officials were cooperative and responsive to their views.

Section 5 Discrimination, Societal Abuses, and Trafficking in Persons

The law prohibits and provides penalties for discrimination based on race, gender, social status, ethnic background, age, sexual orientation, disability, and religion or beliefs. Despite government programs and prohibitions, discrimination against women and minorities persisted.

Women

The law criminalizes rape, including spousal rape. Convicted rapists generally received sentences of three to five years' imprisonment. In the first nine months of the year, 102 rapes were reported compared to a twelve-month total of 189 in 2007. Societal violence against women, particularly alcohol related domestic violence, remained a serious problem.

The law does not criminalize domestic violence specifically, but instead prosecutes it under general assault laws. To initiate an investigation into cases of domestic abuse, the victim must file a complaint. The maximum penalty the courts imposed was two years imprisonment. According to the Ministry of Social Affairs, police reported receiving 33 calls regarding household conflicts in 2007. Slightly more than half the reports had come from women. The Interior Ministry estimated that 514 women suffered from domestic violence in 2007, including 418 inflicted by a partner and 96 from violence by children.

In August 2007 a video recording of a man beating a woman appeared on a popular Web site.

Police opened an investigation and located the victim, but she declined to testify. The man was sentenced to one year in prison; however, the sentence was suspended.

Municipal governments and NGOs funded and operated 39 shelters that provided assistance to domestic violence victims. As of the end of September, the Vilnius based Shelter for Children and Mothers provided assistance to more than 160 victims of domestic violence, forced prostitution, and human trafficking.

On June 3, parliament approved amendments to the Civil Code that require the offender, as opposed to the victim, to leave the family domicile in cases of domestic violence.

Prostitution is illegal but remained a problem. The penalty is a fine of 300 to 500 litas (approximately \$124 to \$207) for a single offense and up to 1,000 litas (\$415) for repeat offenses. In the first eight months of the year, police charged 72 women with administrative violations for prostitution.

The law prohibits sexual harassment. According to the Equal Opportunities Ombudsman's Office, approximately 20 percent of women experienced sexual harassment. In the first eleven months of the year the equal opportunity ombudsman received one complaint of sexual harassment, as had been the case in 2007. According to the ombudsman's office, women remained reluctant to approach police or other institutions in cases of sexual harassment.

Men and women have the same legal rights in the judicial system, including family and property law. Women nevertheless continued to face discrimination. Government policy requires equal pay for equal work; however, women often earned less than their male counterparts. In 2007 women earned an average of 80 percent of what men earned in comparable jobs; the figure was 78 percent in the public sector. Women were significantly underrepresented at the managerial level.

During the year, as part of the National Strategy for Reduction of Domestic Violence Against Women for 2007-09, the government continued funding prevention, education, and victim assistance programs. Most programs were implemented by NGOs financed by the government and European Union (EU) structural funds. The government operated a mobile information center to educate persons about domestic violence.

Children

The government was committed to children's rights and welfare.

Child abuse, particularly in connection with parental alcohol abuse, continued to be a problem. According to the Department of Statistics, in 2007 approximately 36,500 children lived in 16,400 abusive or dysfunctional families. Media sources reported that incidents of cruelty to children, including sexual abuse, intentional starvation, beatings, and killings, were common. Authorities reported that child abuse caused the death of five children between January and September. The children's rights ombudsman reported 245 complaints during the same period, compared to 387 in all of 2007, and 316 in 2006; authorities initiated 199 investigations, compared to 147 in 2007.

The penalty for violence or cruelty against minors is a one to two year prison sentence. In addition, authorities may remove abused children from their families and place them in foster care. Despite efforts to combat child abuse and to aid abused children, the ombudsman reported that insufficient assistance was provided.

There are 113 orphanages and 35 foster homes. Orphanages still house the vast majority of orphans and other children in need of care. In the first eight months of the year, the children's rights ombudsman initiated 12 investigations of possible violations of children's rights in orp-

hanages. No complaints were received about foster homes.

The law provides for up to 13 years' imprisonment for sexual abuse of a child; however, sexual abuse of children remained a problem. By September 1, the Interior Ministry had registered 41 cases of child sexual abuse (excluding child rape), compared to 49 cases in all of 2007. The government operated a children's rehabilitation center to provide special care for sexually abused children.

In 2007 the Child Line (a children's hot line) received more than 70,000 telephone calls and 2,000 letters from children who complained about problems ranging from relations with their parents and friends to violence in their families and sexual abuse.

Between January and September 1, the controller for the protection of children's rights received eight complaints regarding sexual exploitation of a child. In six cases the victims were transferred to law enforcement institutions. Two investigations were cancelled because the crime was committed by a minor (up to 14 years old) and four were ongoing as of December 1. In 2007 the controller investigated seven cases of reported sexual exploitation of a child; he determined that four of them were groundless. Three cases resulted in further investigation.

In September parliament adopted a law on the monitoring and care of children that created monitoring groups in schools to prevent violence and the exploitation of children. In 2007 authorities established 556 new social worker positions throughout the country to strengthen social protection for children most vulnerable to trafficking or sexual abuse.

Several thousand children reportedly lived on the street. Sixty regional government children's rights protection agencies, other institutions, and numerous NGOs routinely assisted these children. Street children, who are mostly runaways or from dysfunctional families, had full access to free government sponsored services.

Trafficking in Persons

The law prohibits all forms of trafficking in persons; however, there were reports that women and girls were trafficked to, in, through, and from the country.

Women were trafficked within the country and to the United Kingdom, Germany, Spain, Italy, Denmark, Norway, and the Netherlands. The country was a transit point for women trafficked from Belarus, Russia, and Ukraine.

Traffickers targeted the most vulnerable social groups, particularly young women from poor or unstable families. Traffickers commonly targeted young women from boarding schools that also served as orphanages. Many were lured by deceptive offers of employment as household helpers, bar dancers, nannies, nurses, models, or waitresses or through false marriage advertisements. In many cases close relatives or friends made the offers. Victims' compliance was ensured through threats and the withholding of their personal documents. Families often were unaware of the victims' predicament and believed that they had been kidnapped.

Police reported that nearly half of traffickers were linked to organized crime, including international groups.

The law provides penalties for trafficking in persons of two to 12 years' imprisonment and for trafficking in children (minors or juveniles) of two to 15 years' imprisonment. During the year the government opened 11 criminal trafficking cases and referred six of these to the criminal court system. Three prosecutions ended in convictions, with eight persons sentenced to prison terms ranging from 21 months to eight years.

Authorities cooperated with other European governments on several trafficking cases. In the first eleven months of the year, police identified 18 persons, including two minors, as victims of trafficking; investigations in other cases continued. In 2006 the International Organization for

Migration established a database with information from some key NGOs on assisted trafficking victims in the country. As of December 1, 35 women, including two juveniles, had been added to this database, compared to 54 women in 2007. NGOs maintained that many additional victims remained unidentified.

The ministries of Interior, Justice, Social Security and Labor, and Education and Science, the police department, the State Border Guard Service, the general prosecutor's office, and the National Courts Administration are responsible for enforcement of trafficking laws. On March 30, the government appointed an undersecretary level official at the Interior Ministry to coordinate government wide antitrafficking activities.

Police cooperate regularly with their British, German, and Scandinavian counterparts on trafficking in persons. No persons were extradited from the country on trafficking offenses during the year.

During the year prosecutors investigated nine suspects in an organized crime gang charged with transporting nearly 100 young women to the United Kingdom. Charges were brought against seven suspects. On December 10, the Siauliai Regional Court sentenced the head of one modeling agency, Jolanta Razmiene, to five years in prison for selling 11 young women. Four other defendants received shorter prison terms, but all of them were sentenced to at least 21 months in jail. The sentences also required the traffickers to pay 50,000 litas (approximately \$20,000) to 10 of the victims (the remaining victim would not take any money). Charges against one suspect were dropped because he testified against the others. One suspect was acquitted, but the prosecutor appealed the decision. Those convicted also appealed.

In 2005 police arrested five employees of modeling agencies on allegations that the agencies were fronts for human trafficking to Western Europe and the United Arab Emirates. On November 10, the Vilnius District Court sentenced one woman to 36 months in prison. Two other women were fined 37,500 litas (approximately \$15,547) and 31,250 litas (approximately \$12,955).

The government partially funded 15 day-centers that assisted various groups at risk, including trafficking victims. It also provided grants to 13 NGOs that offered trafficking victims assistance or temporary shelter. During the year authorities implemented formal screening and referral procedures for trafficking victims.

The government continued implementing a prevention campaign that included seminars, posters, television and radio public service announcements, videos for schools, and antitrafficking brochures. Authorities also assisted NGOs and international organizations with prevention programs.

The State Department's annual Trafficking in Persons Report can be found at www.state.gov/g/tip.

Persons with Disabilities

The law prohibits discrimination against persons with disabilities in employment, education, access to health care, or the provision of other state services. During the year the equal opportunities ombudsman investigated eight cases of alleged discrimination against persons with disabilities. The law mandates access to buildings for persons with disabilities; however, the government generally did not enforce this provision in practice. Individuals involuntarily declared incapacitated have no right to appeal the decision in court.

The Ministry of Social Affairs and Labor and the Lithuanian Council for the Affairs of the Disabled are the two primary governmental organizations with responsibility for developing equal opportunities in the labor market and improving government effectiveness in meeting the needs of, and augmenting the social security net for, persons with disabilities.

National/Racial/Ethnic Minorities

The law prohibits discrimination against ethnic or national minorities; however, intolerance and societal discrimination persisted. Minority ethnic groups, including Russians, Poles, Belarusians, Ukrainians, Tatars, and Karaites, constituted approximately 16.5 percent of the population. Reports of racial or ethnic violence and intolerance continued to increase during the year. Between January and September, the prosecutor's office initiated 84 investigations related to discrimination or incitement to racial or ethnic hatred, compared to 37 in 2007 and 17 in 2006.

For example, on April 9, in Vilnius, a group of young persons attacked a popular singer, Berneen, a South African of Indian descent. On April 28, a drunken stranger verbally assaulted two black athletes in Kaunas. On May 2, posters with the slogan „no to the culture of black people“ were displayed in a park in Klaipeda city. Investigation of all three incidents continued at year's end.

Investigations continued into a number of incidents that occurred in 2007, including: assaults on several foreign students, among them two Africans, of the Lithuanian Christian College in Klaipeda; a fight between Lithuanian and Nigerian youths in May and an attack on a man from Ghana two days later, both in Vilnius; an August attack on an Italian exchange student by assailants who apparently thought he was a Muslim; and the December death in Vilnius of a former Somali student at Kaunas Medical University after he was beaten in October, allegedly because he spoke on television about racial violence he had experienced in the country.

The small Romani community (approximately 3,000 persons) continued to experience problems; including discrimination in access to education, housing, healthcare and other services; in employment (an unemployment rate of 50 percent); and in contacts with police, although there were no official charges of police abuse. Minority advocates continued to criticize the Vilnius city government for focusing on law enforcement in the Romani community but doing little to integrate Roma into the broader community. On September 26, following appeals, the Supreme Administrative Court returned a case involving Romani housing in Vilnius to the Vilnius regional court for further investigation. The regional court had awarded 100,000 litas (approximately \$41,457) to Romani neighborhood inhabitants for residential and nonresidential housing torn down in 2004 but rejected their 5.6 million litas (approximately \$2.3 million) claim for compensation for the value of the buildings themselves. Both the city and the Roma community appealed the parts of the decision that went against them. The case was pending at year's end.

A study by the EU Agency for Fundamental Rights concluded in August 2007 that responses to cases of ethnic discrimination registered in the country were ineffective and that insufficient attention was given to the problem. According to the research, the law provides possibilities to complain about ethnic discrimination; however, the sanctions usually applied in such cases were insufficient, and victims received insufficient or no compensation. The government was revising its National Anti Discrimination Program to address increased levels of discrimination.

Other Societal Abuses and Discrimination

Local human rights organizations and members of the gay community reported that physical abuse on the street, discrimination, and persistent social exclusion of homosexuals were problems.

In July the government paid 40,000 euros (approximately \$56,000) to a transsexual woman after the ECHR ruled in September 2007 that authorities had violated her privacy rights. The ruling also ordered the state to pass a sex change law within three months of its ruling; however, no such law was passed.

In the first eight months of the year, the equal opportunity ombudsman investigated 12 cases of age discrimination, compared to 17 in all of 2007. Most complaints concerned discrimination in obtaining insurance, loans, or leases.

There were no reports of discrimination against persons with HIV/AIDs.

Section 6. Worker Rights

a. The Right of Association

The law allows workers, including members of the police and armed forces, to form and join independent unions of their choice, and workers exercised this right in practice. Unions represented approximately 10 percent of the workforce.

To register, unions must have at least 30 founding members in large enterprises or a membership of one fifth of all employees in small enterprises.

The law provides that trade unions shall be freely established and function independently. While the law authorizes unions to conduct their activities without interference, the government only partly protected this right in practice. Employers sometimes discriminated against union members.

b. The Right to Organize and Bargain Collectively

The law protects collective bargaining for all workers except government employees involved in law enforcement and other security related work. The Lithuanian Tripartite Council, consisting of representatives from labor, business, and government, estimated that between 5 and 25 percent of workers were covered under collective bargaining agreements. The law provides for the right to strike, except for workers in essential services; however, labor code procedures made it difficult for some to exercise this right. The law provides that only a union or a union's strike committee may call a strike; leaving nonunion employees unable to strike legally. According to the Department of Statistics, there were 111 legal strikes during the year. For example, on March 3, teachers at approximately 200 schools and kindergartens went on strike as the teachers union demanded a 50 percent pay raise. The strike ended when the government and teachers agreed to a 35 percent raise in two increments. On October 7, employees of higher educational institutions went on strike, demanding a pay raise. The average length of a strike was 6.65 workdays.

The law prohibits employer discrimination against union organizers and members; however, this prohibition was often ineffective in practice, and there were instances when employees were punished for attempting to organize. According to the International Trade Union Confederation, no employer has ever faced the penal sanctions foreseen by law for antiunion discrimination. Some large retail stores hired short term contract labor and sometimes did not renew contracts of union members.

Managers often determined wages without regard to union preferences, except in large factories with well organized unions. The government periodically issued guidelines for state enterprise management in setting wage scales.

There are no special laws or exemptions from regular labor laws in export processing zones.

c. Prohibition of Forced or Compulsory Labor

The law prohibits forced or compulsory labor, including by children; however, there were reports that women and children were trafficked for commercial sexual exploitation. Trafficked women and girls in forced prostitution worked on streets, in illegal brothels, or as call girls.

d. Prohibition of Child Labor and Minimum Age for Employment

The law prohibits exploitation of children in the workplace, and the government generally enforced these prohibitions effectively. Statistics from 2007 indicated that 8 percent of children working did so illegally, mostly in the agricultural sector, where children sometimes received unlawfully low compensation. There were reports that children 15 to 17 years old were trafficked for commercial sexual exploitation.

The law sets the minimum employment age at 16, but allows employment of 14 year olds for light labor with the written consent of the child's parents and school. The law mandates reduced work hours for children, allowing up to two hours per day or 12 hours per week during the school year and up to seven hours per day or 32 hours per week when school is not in session. Authorities generally enforced these laws.

According to a few media reports, a number of school age children performed farm fieldwork without contracts and received very little or no payment for their work; however, no official complaints were filed concerning such practices.

The State Labor Inspectorate is responsible for receiving complaints related to employment of persons under 18. In the first eight months of the year, the inspectorate received five complaints of illegal child labor and determined one of them to be valid. Courts initiated an investigation of this case.

The ministries of Social Security and Labor, Education and Science, Health, and the Interior administered programs to protect children's rights.

e. Acceptable Conditions of Work

The legal minimum wage of 800 litas (approximately \$332) per month did not provide a decent standard of living for a worker and family. The minimum wage is set by the government with the involvement of the Tripartite Council and is based on social and economic indicators.

The law provides that the maximum time worked in any seven day period, including overtime, may not exceed 48 hours. Overtime is allowed only in cases stipulated by law, and both overtime and night work must be compensated by at least 1.5 times the hourly wage. The labor laws apply to both local and foreign workers.

The State Labor Inspectorate is responsible for implementing labor laws. In the first seven months of the year it conducted approximately 9,000 inspections of companies. The most numerous abuses involved wage arrears, illegal employment, violation of labor contracts, faulty accounting for time off and hours worked, worker safety, and unsatisfactory investigation of accidents. Workers dissatisfied with the result of an investigation could appeal to the court system.

The law provides that workers have the right to safe and healthy working conditions, and this was generally enforced. During the year, the state labor inspection service recorded 82 fatal accidents at work, compared to 99 in 2007. These occurred mostly in construction work. To address this, the state labor inspection service provided training, various prevention materials, and best practice examples to construction companies. Workers have the legal right to remove themselves from dangerous work environments without jeopardizing their continued employment and did so in practice.